

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

Diplomski rad

KONSTRUKCIJA UPITNIKA RELIGIOZNOSTI ZA PRIPADNIKE
KATOLIČKE VJEROISPOVIJESTI
I PROVJERA NEKIH NJEGOVIH MJERNIH KARAKTERISTIKA

MENTORICA:
Prof. dr.sc. Goranka Lugomer-Armano
2005.

Tereza Pivčević
Zagreb,

SADRŽAJ:

UVOD.....	1
CILJ.....	15
PROBLEM.....	15
HIPOTEZE.....	15
MEDOTA.....	16
REZULTATI I RASPRAVA.....	23
ZAKLJUČAK.....	52
DODACI.....	54
LITERATURA.....	59

1. UVOD

Ljudi su oduvijek na mnogo načina izražavali svoje traženje Boga. To su činili kroz svoje vjerske nazore i religiozna ponašanja (molitve, žrtve, obrede, itd.). Ljudi koji za sebe kažu da su religiozni ne podrazumijevaju isto pod tim pojmom. Za neke od njih to znači prakticiranje određenih religioznih obreda, za neke moralno ponašanje, za neke samo uvjerenje o postojanju nekog višeg (transcedentnog) bića, bez ikakvih implikacija na njihovo ponašanje, a za neke sve to zajedno. Iz ovoga se vidi da nije lako definirati religioznost, a još teže ju je istraživati. Ipak, suvremena znanost nastoji ispitivati ovaj fenomen, posebno u novije vrijeme. Izučavanje religioznosti je multidisciplinarno. Istražuje se u okviru teologije, filozofije, povijesti, antropologije, sociologije i psihologije. U daljnjem tekstu bit će detaljniji osvrt na neke odrednice psihologijskog pristupa fenomenu religioznosti.

1.1. DEFINIRANJE KLJUČNIH POJMOVA ZA PSIHOLOGIJU RELIGIOZNOSTI

Postoji mnoštvo različitih definicija religije i religioznosti. Tipična psihologijska definicija religije u rječnicima glasi: „*Religija* je sustav shvaćanja, vjerovanja, ponašanja, obreda i ceremonija pomoću kojih pojedinci ili zajednica stavljaju sebe u odnos s Bogom ili nadnaravnim svijetom i često u odnos jednih s drugima, te od kojeg (sustava) religiozna osoba dobiva niz vrednota prema kojima se ravna i prosuđuje naravni svijet.“ (English and English, 1976, prema Ćorić, 2003, str.17).

Za razliku od religije koja se odnosi na društveno-kulturni aspekt, religioznost se odnosi na individualni aspekt (Škrabl, 1992, prema Soršak, 2000.). Jedna od definicija kaže da je *religioznost* odgovor koji čovjek daje na vlastita pitanja religioznog karaktera, kao što je pitanje o konačnom smislu života i o tome da li smrću završava život te što slijedi nakon smrti. Religioznost osim toga uključuje vlastito življenje religiozne dimenzije života te predstavlja nutarnji stav, osobno opredjeljenje i uvjerenje o postojanju nekog transcedentalnog bića podrazumijevajući življenje u skladu s tim stavom. Religija kao društveno-kulturni fenomen potiče stvaranje individualne religioznosti, ali ujedno predstavlja njezinu vanjsku manifestaciju (Pranjić, 1996.).

Pojam vjere često se koristi kao sinonim za religioznost, iako im značenja nisu ista. «*Vjera* je temeljni religijski stav kojim se u intimi vlastite savjesti prihvaća sveto ili vjerske istine neke religije.» (Rebić, 2002, str.1015). Prema kršćanskoj teologiji vjera je, za razliku od jednostavnog

slijeđenja religije, nadnaravni dar – a to onda znači da vjernik nije svatko tko je religiozan, nego svatko tko je nadaren vjerom (Rahner & Vorgrimler, 1992.). Prema kršćanskom shvaćanju, vjera je, dakle, «nadnaravna krepost kojom vjerujemo u Boga i u sve što je on objavio i što Crkva vjeruje i uči vjerovati» (Rebić, 1997, str.105). Iz vjere, shvaćene na ovaj način, nužno «proizlaze određeni kvalitativni odnosi prema samome sebi, prema drugom čovjeku i prema sveskolikom svijetu oko sebe.» (Ćorić, 2003, str.22-23).

Počeci psihološkog istraživanja religioznih pojava vežu se uz Stanleya Halla koji je 1882. godine objavio prilog o moralnom i religioznom odgoju. Ta se godina uzima za početak psihologije religioznosti kao znanstvene discipline (Ćorić, 2003.). *Psihologija religioznosti* može se definirati kao znanstvena disciplina koja želi «razumjeti religiozno ponašanje primjenjujući na njega psihološke zakonitosti izvedene iz istraživanja nereligioznog ponašanja.» (Thouless, prema Corsini, 1994, str.300). Osim religioznog ponašanja, ona istražuje i stavove, vrijednosti i iskustva ljudi koji vjeruju u postojanje i utjecaj božanstva ili drugih nadnaravnih sila (Corsini, 1994.). Psihologiju religioznosti ne zanima religija kao takva, već odnos ljudi prema njoj. Vjerovanja, motivacije, kognicije i percepcije su psihološki konstrukti koji, kad se povežu s religijom, sačinjavaju temelj psihologije religioznosti (Hood i sur, 1996.).

Istraživači na ovom području najčešće provode korelacijska istraživanja. Najčešći predmeti psihologijskog istraživanja religioznog fenomena su: narav mističnih iskustava, načini na koji ljudi stvaraju sliku Boga u kojega vjeruju, fenomen vjerskog obraćenja, različiti utjecaji religije na integraciju ličnosti, povezanost religioznosti i predrasuda, odnos religioznog i kognitivnog razvoja čovjeka te dimenzije, stavovi i ponašanja vezani za religioznost (Ćorić, 2003.). Aktualne teme u vodećim časopisima iz ovog područja su: religija i zdravlje, religiozni utjecaji na osobno i društveno blagostanje, religija unutar psihologije ličnosti, religija i obitelj, religija i razvoj odraslih i religija i smisao života (Emmons i Paloutzian, 2003.).

Od velike je važnosti razumjeti da psihologija religioznosti ne može postavljati filozofska i teološko-dogmatska pitanja. Tako ona ne može postavljati pitanja o logičkim dokazima Božjeg postojanja (jer su to teološko-filozofska pitanja), već samo može pitati mijenja li vjera u Boga nečije osjećaje, stavove itd., što izaziva izvjesne posljedice u ponašanju i načinu života. Dakle, ona u prvom redu ispituje subjektivno, individualno religiozno doživljavanje, mišljenje, vjerovanje itd. Ali, kako to utječe na stvaranje izvjesnih obreda i tradicija kao objektivnih normi, to se također mogu ispitati oni subjektivni motivi, koji vode do takvih objektivnih normi ili vidova ponašanja. Obratno, i religiozni život pojedinca može se promatrati i ispitati obzirom na njegovu ovisnost o utjecaju objektivnih tradicija (Keilbach, 1939.).

U današnje vrijeme interes za psihologiju religioznosti sve više raste. Jedan od razloga tom interesu je u tome što je povijesni proces sekularizacije učinio da religija sve više postaje privatnim činom, a time sve zanimljivija psiholozima. O utjecaju procesa sekularizacije na religioznost najviše pišu sociolozi religije, koji religiozne činjenice promatraju s društvenog stajališta. Njihove spoznaje mogu uvelike pomoći psiholozima u boljem razumijevanju fenomena religioznosti, koji je toliko složen da zahtijeva multidisciplinarni pristup.

Analizirajući aktualno stanje religioznosti, sociolog Jakov Jukić (1995, prema Mandarić, 2000, str.15) navodi kako današnje vrijeme karakterizira širenje osobne religioznosti. Sklonivši se od nadmoći «sekularizacije u ljudsku dušu, religija je postala nešto izričito subjektivno, pa ustaljena vjerovanja ustupaju mjesto osobnim tumačenjima. Ta nova religija je ponajprije privatna, prisna, skrivena, unutarnja, društveno nevidljiva jer nema nikakva uporišta ni u sakralnim društvenim ustanovama, niti u zaokruženim misaonim sustavima. Moderna religioznost je postala predmetom izbora, nerijetko oblikovana po vlastitu ukusu ili čak zahtjevu i hiru, a ne zajedničkim vjerskim odgojem.» Posljedice sekularizacije vidljive su i u vanjskim znakovima pripadnosti određenoj religiji. «Tako se primjećuje pad religijske prakse, smanjenje utjecaja religioznosti na svakidašnji vjernički život, djelomično prihvaćanje kršćanskih dogmi i smanjenje broja novih duhovnih zvanja.» (Jukić, 1995, prema Mandarić, 2000, str.16).

1.2. MJERENJE RELIGIOZNOSTI

Osnovni problem u psihologijskim istraživanjima, pa tako i u istraživanjima religioznosti, predstavlja određivanje predmeta istraživanja (Brynes, 1984, prema Dragun, 2004.). Iako je posljednje vrijeme obilježeno porastom istraživanja religioznosti, i dalje nedostaje jasna operacijska definicija konstrukta religioznosti (King i Crowther, 2004.). Stoga definiranje i mjerenje religioznosti varira od istraživanja do istraživanja.

U svojim počecima, psihologija religioznosti nastojala je operacionalizirati svoj predmet mjerenja svodeći ga na kvantitativne indikatore ponašanja dostupne direktnom opažanju (npr. čestina odlazaka u crkvu, moljenja itd.). Međutim, kako su istraživači prepoznavali raznolike oblike religioznosti, počeo se sve više razvijati dimenzionalni pristup religioznosti. On podrazumijeva istraživanje pojedinih dimenzija (elemenata) religioznosti i njihov međuodnos na razini pojedinca (Marinović-Jerolimov, 1995.).

Metodologija u psihologiji religioznosti ne razlikuje se od drugih područja psihologije. Dvije glavne metode su: samoopažanje i vanjsko opažanje. Kompleksnost fenomena religioznosti uvjetovao je korištenje brojnih metoda – kvantitativnih (npr. upitnici i testovi) i kvalitativnih (npr. intervjui, analize sadržaja dokumenata kao što su dnevnici i autobiografije religioznih ljudi). Mnogi autori (npr. McCrae, 1999; Tadić, 2002, prema Dragun, 2004.) smatraju kako je, radi dobivanja točnije i cjelovitije slike fenomena religioznosti, u istraživanjima važno koristiti i kvalitativne i kvantitativne metode. Pritom se ne bi smjelo smetnuti s uma da «religioznost sama po svojoj prirodi uključuje dimenzije koje se ne mogu umjetno stvoriti za samu svrhu pručavanja, te da neki drugi njezini vidovi nadilaze okvire prirodnoznanstvenih mogućnosti. Prema tome, psihologijskim metodama ne mogu se rasvijetliti svi aspekti religioznosti» (Ćorić, 2003.).

Najčešća metoda koja se koristi za mjerenje religioznosti je metoda upitnika. Razlikuju se jednodimenzionalne, dvodimenzionalne i višedimenzionalne skale. Zadnja dva desetljeća 20. stoljeća obilježila je eksplozija novih upitnika religioznosti, što je dovelo i do potrebe za vodičem za njihovo korištenje (Emmons i Paloutzian, 2003). Nedavno je objavljen jedan takav vodič *Measures of religiosity* (Hill i Hood, 1999.) koji sadrži detaljne informacije za više od 100 standardiziranih upitnika religioznosti. Upitnici su grupirani u 17 poglavlja koja sadrže skale religioznih vjerovanja i prakse, religioznih stavova, religioznih vrijednosti, religioznog razvoja, religiozne orijentacije, religioznog predanja i uključenosti, religioznog iskustva, duhovnosti i misticizma, opraštanja, religioznog suočavanja i religijskog fundamentalizma. Nekoliko poglavlja sadrži skale koje su rjeđe zastupljene u istraživanjima, a odnose se na zanimljive konstrukte (npr. slike Boga, duhovna zrelost, stavovi prema smrti). Jedno od većih poglavlja donosi upitnike koji polaze od višedimenzionalnog teorijskog koncepta, koji je danas najprihvaćeniji među istraživačima.

1.3. VIŠEDIMENZIONALNI PRISTUP U ISTRAŽIVANJU RELIGIOZNOSTI

Postoji mnoštvo autora koji su zaslužni za višedimenzionalni pristup fenomenu religioznosti. Sažet pregled njihovih doprinosa nalazi se u članku Dinke Marinović-Jerolimov: *Višedimenzionalni pristup istraživanju religioznosti: smjernice za istraživanje u Hrvatskoj* iz 1995. godine, u kojem autorica kronološkim redom opisuje razvoj ovog pristupa. Pritom je važno naglasiti da njezin prikaz obuhvaća isključivo one radove koji se odnose na pristup istraživanju crkvenog tipa religioznosti.

Takva istraživanja su najbrojnija, a i posebno zanimljiva kad se govori o Hrvatskoj, jer je pripadanje tradicionalnoj crkvenoj religiji još uvijek dominantan tip religioznosti u Hrvatskoj.

Za razvijanje višedimenzionalnog pristupa te za njegovo današnje razumijevanje važne su dvije intelektualne tradicije: jedna koja je religijsko pripadanje objašnjavala kao socijalno-kolektivnu pojavu i druga, koja ga je objašnjavala kao osobno-subjektivnu pojavu. Za psihologiju religije značajan je osobno-subjektivni pristup jer su ga razvijali psiholozi religije, oslanjajući se na radove Williama Jamesa i Rudolfa Otta. Od osobitog je značenja Allportov doprinos, posebno njegov rad iz 1950. godine (prema Marinović-Jerolimov, 1995.), koji je utro put proučavanju subjektivnih pristupa ili orijentacija koje pojedinci unose u osobnu vjeru. Kasnije je uveo pojmove intrinzične i ekstrinzične religiozne orijentacije, naglašavajući razlike u individualnim stilovima ličnosti i motivacijskim karakteristikama.

Najznačajniji doprinos razvoju višedimenzionalnog pristupa religioznosti dao je sociolog Charles Glock (1962, prema Marinović-Jerolimov, 1995.). On je upotrebom faktorske analize razgraničio pet dimenzija religioznosti: ideološku, obrednu, iskustvenu, intelektualnu i posljedičnu. U istraživanju koje je poduzeo zajedno sa Rodney Starkom (1968, prema Marinović-Jerolimov, 1995.) isključio je posljedičnu dimenziju kao sadržajnu dimenziju per se. U literaturi se kasnije ipak spominje pet dimenzija; uz navedene četiri dimenzije koje se ukratko mogu zvati: vjerovanje, praksa, spoznaja i iskustvo, kao peta se negdje spominje posljedična dimenzija (npr. Marinović-Jerolimov, 2000.), a negdje dimenzija religijskog pripadanja (npr. Acquaviva i Pace, 1996.). Rezultati istraživanja potvrdili su da su dimenzije međusobno nezavisne, a također je utvrđeno da je dimenzija vjerovanja, tj. ideološka dimenzija, najbolji samostalni prediktor ostalih dimenzija.

Istraživanja koja su uslijedila uglavnom su dala potporu shvaćanju da religioznost karakterizira više dimenzija od kojih su neke čvršće međusobno povezane. Ipak, pojavili su se i radovi koji su ove rezultate doveli u pitanje. Prema Roofu (1979, prema Marinović-Jerolimov, 1995.), kritika se usmjerila na ograničenje sadržajne valjanosti upitnika te na nedostatak adekvatnih kriterija za prosudbu o tome podupiru li rezultati jednodimenzionalnost ili višedimenzionalnost.

Unatoč kritikama, Glockov i Starkov model ostao je do danas polazišni okvir u empirijskim istraživanjima religioznosti, bilo da se pojedine dimenzije religioznosti koje su naznačili posebno produbljuju, bilo da se iste mjere rekonceptualizacijama ovisnim o definiranju religije i religioznosti proširuju ili sužuju. Važno je, primjerice, spomenuti Kinga i Hunta (1972, prema Ćorić, 1998.) koji su, polazeći upravo od teorijske koncepcije Glocka i Starka, nadopunivši je s još nekim pojmovima i mjerama, dobili deset dimenzija: slaganje s naukom vjere, privatna pobožnost, pohađanje crkve,

organizacijske aktivnosti u vjerskoj zajednici, financijsko pomaganje, vjersko znanje, vjerski rast i nastojanje, ekstrinzična orijentiranost, važnost religije za ponašanje i važnost religije za shvaćanje. King i Hunt su specifični i po tome što su svoja istraživanja provodili među crkvenim članstvom, za razliku od prijašnjih autora koji su ih uglavnom provodili među studentima. To je važno spomenuti jer je ustanovljeno da broj nađenih dimenzija ovisi i o populaciji koja se proučava.

Za psihologe i dalje ostaje najzanimljivija dimenzija religioznog iskustva, no ona se sada nastoji promatrati u kontekstu svih ostalih dimenzija. S obzirom da je u svijetu, a i kod nas, očit nedostatak istraživanja ove dimenzije, svaki pokušaj na tom području može biti koristan.

1.4. DIMENZIJE RELIGIOZNOSTI

Do sada su mnogi autori razvili višedimenzionalne mjere pomoću kojih se može, više nego pomoću jednodimenzionalnih i dvodimenzionalnih mjera, približiti cjelovitom uvidu u religioznost. U daljnjem tekstu slijedi opis temeljnih odrednica pet dimenzija religioznosti Glocka i Starka (1962, prema Hood i sur, 1996.), koje se često koriste kao polazni okvir u empirijskim istraživanjima religioznosti, a predstavljaju i teorijsku osnovu mjernog instrumenta korištenog u ovom istraživanju. Uz originalne definicije Glocka i Starka, navode se i definicije i tumačenja drugih autora u svrhu pojašnjavanja ili kritike navedenih dimenzija.

1.4.1. RELIGIOZNO VJEROVANJE

Ideologijska dimenzija ili dimenzija religioznih vjerovanja ustanovljena je na očekivanju da će «religiozna osoba prihvaćati određena vjerovanja» (Glock, 1962, prema Hood i sur, 1996.). Govoreći o ovoj dimeziji, Acquaviva i Pace (1996, str.87) definiraju religiozno vjerovanje kao »skup stavova pojedinca spram nekog višeg bića ili moći, shvaćene kao transcendentne ili tajanstvene» (...). «Osim te 'vertikalne' konotacije, religiozno vjerovanje može označavati i kompleks dogmi ili vjerskih istina, prihvaćenih kao nužna (pravovjerna) potkrepa pristajanja uz neko transcendentno načelo koje može biti shvaćeno kao personalno biće, kao imanentna sila ili moć, kao red i jedinstvo svega stvorenog ili 'točka bijega' iz zakona bola što vlada u zemaljskom svijetu.» Stoga se može reći da je «religiozno vjerovanje prije svega odnos (vjerovanje u) koje označuje priznanje, podvrgnuće, ograničenost i nemoć ljudskog bića spram nekoga moćnog bića, puna svjetlosti i istine, pa u skladu s takvim priznanjem pojedinci sređuju vlastite spoznajne sustave.»

Prema Acquavivi (1996.), varijable koje se obično koriste kako bi se utvrdila ova dimenzija su: vjerovanje u neko nadljudsko biće-moć; ime koje se pridjeva tom entitetu; stupanj vjerovanja u taj entitet; vjerovanje u taj entitet u društveno-kulturalnom kontekstu s obzirom na ispitanika (katolik, protestant, pravoslavni...); posljedice vjerovanja: o zlu i opravdanosti zla, o spasenju, o postanku svemira, postojećem društvenom poretku, itd.

Psihološkim i sociološkim istraživanjima došlo se do zaključka da je vjerovanje „jače“ od religiozne prakse i osjećaja izričite pripadnosti (Acquaviva i Pace, 1996.). To znači da pojedinac može vjerovati, a to ne pokazivati prakticiranjem crkvenih obreda, što je danas sve češća pojava.

Općenito se može reći da nije lako izmjeriti stupanj vjerovanja, odnosno postoji teškoća u razlučivanju onoga što je pojedinac usvojio socijalizacijom od onoga što je osobno doživio. Zato je od velikog značaja promatrati ovu dimenziju u kontekstu ostalih dimenzija, posebno religioznog iskustva.

1.4.2. RELIGIOZNO ISKUSTVO

Iskustvena dimenzija ili dimenzija religioznog iskustva odnosi se na očekivanje da će «religiozna osoba (će)... postići direktno znanje o posljednjoj realnosti ili će iskusiti religiozne osjećaje» (Glock, 1962, prema Hood i sur, 1996.).

Psihologija pod religioznim iskustvom podrazumijeva našu sposobnost poznavanja fenomena i u njemu razlikuje vanjski aspekt (osjetnost/senzacija) i unutarnji aspekt, tj. svijest (Ranzoli, 1926, prema Mandarić, 2000.). W. James u svom djelu *Varieties of religious experience* religiozno iskustvo isključivo svodi na psihološko, u kojem osjećaj dominira nad razumom (Parente i sur, 1957, prema Mandarić, 2000.). I Glock i Stark (1969, prema Marinović-Bobinac, 2000.) stavljaju osjećaj u prvi plan navodeći da emocije mogu varirati na kontinuumu od straha do egzaltiranosti. Oni razlikuju religiozno iskustvo u širem smislu koje obuhvaća sva emotivna stanja i osjećaje koji čovjeka vežu za religiju, njegove rituale, ostale prakse, vjerovanja i institucije, pa i ljubav prema vjeri općenito, od religioznog iskustva u užem smislu koje se za njih odnosi na neposredni susret između osobe i nadnaravnog entiteta (1968, prema Marinović-Bobinac, 2000.).

Keilbach (1944.) kritizira svođenje religioznosti samo na osjećaje, te navodi dokaze u prilog činjenici da se religiozno iskustvo nikad ne sastoji iz samih osjećaja, već uvijek uključuje jednu intelektualno-misaonu komponentu. I Mandarić (2000.) naglašava kako je religiozno iskustvo nemoguće svesti na jednu dimenziju, već ono uključuje sve dimenzije ljudske egzistencije:

emotivnu, operativnu, društvenu, kognitivnu, motivacijsku, i ne svodi se ni na jednu od njih, jer je svaka pojedina konstitutivna dimenzija istog iskustva. Ipak, psihologija stavlja naglasak na emotivnu dimenziju (Godin, 1987, prema Mandarić, 2000.).

Prema Mandarić (2000, str. 46) «religiozno iskustvo je najdublji doživljaj svetog kao onog što je izvan nas – transcendentnog». Ono u sebi isprepliće sve vidove aktivnosti kojima se čovjek obraća Bogu – ono najdublje i najslojevitije u čovjekovoj nutrini, ono što je najčešće nedohvatljivo i najpreciznijim mjerenjem (Mandarić, 2000.). Emillio Alberich (1999, str. 83) pojašnjava ovaj pojam kad kaže da religiozno iskustvo «nije iskustvo nekog posebnog dijela stvarnosti, nego štoviše osobit i dublji način doživljavanja stvarnosti. Zato izvor vjerskog iskustva nisu toliko stvarnosti ili situacije različite od života, nego *sam život* u svojim temeljnim situacijama – ljubav, mržnja, nada, bol, budućnost, smrt itd. – koje međutim prihvaćamo na dubljoj i temeljitijoj interpretativnoj razini.». Temelj ovog iskustva je osoban, direktan i afektivan odnos s božanstvom (svetim, Bogom itd.) (Mandarić, 2000.).

Zbog teškoće formuliranja i mjerenja ovog fenomena, religiozno je iskustvo još uvijek nedovoljno istraženo. Acqaviva (1996.) nudi četiri varijable kojima se može zahvatiti barem ono što je metodičkom instrumentariju dostupno: subjektivno uvjerenje o nazočnosti nadnaravne sile; osjećaj da ta sila nad nama vlada, posjeduje nas i ispunjava; preusmjerenje individualne i društvene životne prakse od trenutka kad je do tog „susreta“ došlo; smanjenje psihološkog doživljaja stresa, tjeskobe, napetosti itd.

U okviru istraživanja psihološkog aspekta religioznosti, Glock i Stark ponudili su kvalifikaciju religioznog iskustva prema učestalosti: iskustvo potvrđivanja i sigurnosti; iskustvo kao odgovor (molitva); iskustvo ekstaze i iskustvo objave (Godin, 1987, prema Mandarić, 2000.).

Od hrvatskih istraživanja značajno je spomenuti veliko socioreligijsko istraživanje pod nazivom *Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu*, koje je provedeno u Institutu za društvena istraživanja u Zagrebu 1999. godine, jer je to bilo prvo hrvatsko istraživanje u kojem je uz druge dimenzije zahvaćena i dimenzija religioznog iskustva. Cilj je bio utvrditi činjenično stanje o učestalosti različitih tipova religioznog iskustva i o intenzitetu religioznog iskustva tri skupine ispitanika koji se različito odnose prema religiji. Dimenzija je obuhvaćena s deset varijabli koje su podijeljene u četiri grupe prema kriteriju intenziteta religioznog doživljaja: neodređeno posredno iskustvo s Bogom, iskustvo potvrde Božje egzistencije, iskustvo susreta s Bogom i snažno religiozno iskustvo. Rezultati su pokazali da porastom intenziteta religioznosti (izražene preko varijable religijske samoidentifikacije) raste i intenzitet religioznog iskustva (Marinović-Bobinac, 2000.).

1.4.3. RELIGIOZNA PRAKSA

Ritualistička dimenzija ili dimenzija religiozne prakse uključuje «specifične religijske prakse (koje) očekuje od svojih sljedbenika.» (Glock, 1962, prema Hood i sur, 1996.). «Religiozna praksa obuhvaća u sebi raznolikost individualnih i zajedničkih čina (gesta, simbola, riječi, itd.) preko kojih vjernici stupaju u kontakt s Bogom (hvaleći, zahvaljujući, tražeći, osluškujući...), izražavajući time vlastitu vjeru i pripadnost religijskoj skupini.» (Scarvaglieri, 1978, prema Mandarić, 2000, str. 52).

Varijable za empirijsko istraživanje koje navodi Aquaviva (1996.) su: sudjelovanje u obredima i Božjim službama koje religijska vlast skupine o kojoj je riječ smatra službenima (misa za katolike, nedjeljna služba za razne protestantske crkve, molitva za muslimane, obredi na sabbat za Židove); sudjelovanje u obrednoj praksi koja se ne mora nužno odvijati u javnim oblicima i na javnim mjestima (obiteljska molitva); sudjelovanje koje je «nevidljivo» i osobno, a pripadaju mu sve djelatnosti povjerene inicijativi pojedinca, kao što je izricanje molitvi, čitanja religijskog štiva, meditacije nad svetim knjigama ili privatne asketske prakse. Sigurno je da nije isto prakticira li netko religiozne obrede iz dužnosti ili vlastite pobožnosti, odnosno čini li to iz tradicije ili iz osobnog uvjerenja. Stoga je potreban veliki oprez u interpretaciji, posebno u onim sredinama u kojima je prakticiranje određenih religioznih obreda postalo sastavni dio tradicije.

Upravo zbog toga što prakticiranje religioznih obreda ne jamči da je netko istinski religiozan, to jest da je njegova praksa plod osobnog iskustva Boga, psiholozi su često znali podcijeniti i obezvrijediti ovaj aspekt religioznosti. Tako, primjerice, kod Jamesa nalazimo na razlikovanje „institucionalne“ od „osobne“ religije, pri čemu prva označuje sve ono čime čovjek želi ugoditi božanstvu: molitva, žrtva, obredi, crkvena organizacija, crkvena nauka (dogme) itd., dok se druga sastoji u osobnom religioznom doživljavanju, u savjesti, u čuvstvu nesavršenosti itd. (Keilbach, 1939.). Za njega su institucionalne funkcije od sasvim sporedne važnosti, pa ih i ne uzima u obzir. Keilbach (1939.) smatra neopravdanim ovakvo zanemarivanje „institucionalne“ religije. On razlaže kako je zaista nemoguće pravo razumjeti izvanjsku religijsku organizaciju bez osobnog proživljavanja religijskih vrednota, ali da se pritom ne može zanemariti ni utjecaj koji izvanjska organizacija sa svoje strane ima na daljnje proživljavanje i osobno oblikovanje religije. Zbog toga nije opravdano ispitivati ova dva aspekta religioznosti jednog bez drugog, već zajedno, iako primarno „osobnu“, a sekundarno „institucionalnu“ religiju. Drugim riječima, za psihologa ostaje od primarnog interesa religiozno iskustvo, ali ne može zanemariti ni utjecaj koji religiozna praksa ima na oblikovanje tog iskustva.

1.4.4. RELIGIJSKO ZNANJE

Intelektualna dimenzija ili dimenzija religijskog znanja odnosi se na očekivanja da će «religiozna osoba (će) biti informirana i upoznata s osnovnim načelima svoje vjere i njenim svetim spisima.» (Glock i Stark, 1962, prema Hood i sur, 1996.). Glock pod ovom dimenzijom podrazumijeva različite vrste pitanja, npr. o porijeklu i povijesti vlastite religije, o drugim religijama, o činjenicama vezanim uz svoju religiju, zatim pitanja koja se odnose na stupanj intelektualne sofisticiranosti odnosno kritičnosti prilikom čitanja Svetog Pisma ili druge religijske literature itd. (Marinović-Bobinac, 2000.). Acquaviva i Pace (1996.) nude «četiri idealne stranice» četverokuta religijske spoznaje: spoznaja o čovjekovom porijeklu; spoznaja o zagrobnom životu; spoznaja o porijeklu svemira; spoznaja o porijeklu dobra i zla.

Dimenzija religijskog znanja malo je istraživana i kod nas i u svijetu. Jedan od razloga je u tome što mnogi smatraju kako religijsko znanje nema puno veze sa religioznošću. Naime, znanje mogu posjedovati i ateisti, dakle, ono nije siguran pokazatelj nečije religioznosti. Ipak, stoji i to da nema autentične religioznosti bez posjedovanja određenog znanja o svojoj vjeri. Papa Ivan Pavao II. u svojoj knjizi *Testament za III. tisućljeće* (2000, str. 34) kaže sljedeće: «Tko može reći da uistinu ljubi Krista ako se ne trudi da ga bolje upozna?». Uloga spoznaje je nenadomjestiva u svakom procesu ljudskog dozrijevanja, pa tako i u dozrijevanju vjere (Alberich, 1999.). Dakle, ova dimenzija može biti važan pokazatelj nečije religioznosti.

Danas se može primijetiti sve veće nepoznavanje vlastite vjere. Stoga ne čudi da se često događa da se na religijskom polju spaja ono što je nespojivo (sinkretizam). Naime, zbog nepoznavanja temelja vlastite vjere nema ni kritičkog duha, pa svatko oblikuje svoj pogled na religioznost po vlastitom ukusu, često upijajući sve što mu se nudi iz raznih izvora. To su potvrdila brojna istraživanja. Tako su rezultati velikog europskog istraživanja *Vjera i moral*, u kojem je sudjelovala i Hrvatska, pokazali velik stupanj prihvaćanja alternativne (u odnosu na kršćanstvo) religioznosti (npr. prihvaćanje koncepata New Agea, praznovjerja, horoskopa, magije itd.) kod onih koji se deklariraju kao katolici i od kojih mnogi u isto vrijeme na deklarativnoj razini kažu da prihvaćaju sve što uči njihova vjera (Črpić i Jukić, 1998.). To očito ukazuje na nepoznavanje onog što se prihvaća. Do istog zaključka došli su i autori već spomenutog socioreligijskog istraživanja *Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu*, i to na temelju indikatora četiri vrste znanja: znanja stečenog vjerskom socijalizacijom, znanja stečenog čitanjem Biblije, znanja stečenog čitanjem vjerskog tiska i praćenjem događaja u Crkvi na druge načine te znanja iz područja opće kulture (Marinović-Bobinac, 2000.).

1.4.5. POSLJEDIČNA DIMENZIJA RELIGIOZNOSTI

Posljedična dimenzija u sebi uključuje sve «što bi ljudi trebali činiti i stavovi koje bi trebali imati kao posljedicu pripadanja svojoj religiji» (Glock, 1962, prema Hood i sur, 1996.). Drugim riječima, «posljedična dimenzija podrazumijeva implikacije i refleksije religije za praktično življenje vjernika (povezanost religijskog sa svakodnevnim životom).» (Marinović-Bobinac, 2000, str.111). To je dimenzija koju su Glock i Stark u kasnijim istraživanjima isključili jer nije u strogom smislu mjera same religioznosti. Ona je po vrsti drugačija od prve četiri dimenzije. U sebi uključuje sve posljedice koje religiozna vjerovanja, religiozni obredi, religiozno iskustvo i znanje imaju na svakodnevni život čovjeka vjernika.

Ova dimenzija je od izuzetne važnosti. Ona, naime, daje potvrdu o tome radi li se zaista o istinskoj religioznosti ili ne. Nije tu samo riječ o tome da li se netko ponaša moralno ili ne, jer se i čovjek koji za sebe tvrdi da nije religiozan može ponašati moralno. Radi se o tome jesu li ponašanje ili stavovi religioznog čovjeka zaista nadahnuti njegovom religioznošću, točnije, jesu li oni plod njegovog religioznog iskustva. Primjerice, nije isto oprašta li žena mužu radi mira u kući ili to čini iz ljubavi prema Bogu koji je uči kako treba opraštati blišnjima. Dakle, o djelima se ne može općenito govoriti kao o religioznima ili nereligioznima. Zbog ovog razloga posljedičnu dimenziju nije opravdano istraživati odvojeno od drugih dimenzija. Naime, jedino u kontekstu drugih dimenzija može se vidjeti proizlaze li ponašanja i stavovi zaista iz religioznog uvjerenja, prakse, iskustva i znanja. To, pak, ne znači da religije nemaju definirane vrijednosti, odnosno «ideje o tome što je dobro, ispravno i poželjno» (Marinović-Bobinac, 2000, str.112). Isto tako imaju definirane ideje o tome što je zlo. Vrijednosti neke religije trebale bi biti vrhovni kriteriji u svakodnevnom ponašanju vjernika. Tako je vrhovna vrijednost u kršćanstvu ljubav prema Bogu i blišnjemu: «Ljubi Gospodina Boga svojega iz sveg srca svoga, i svom dušom svojom, i svim umom svojim; i svoga blišnjega kao sebe samoga!» (Lk 10, 25-27). Iz ove temeljne vrijednosti proizlaze svi propisi i moralne norme koje kršćanstvo naučava.

Posljedična dimenzija religioznosti zahvaćena je u brojnim istraživanjima (Glock i Stark, 1969, King i Hunt, 1972; prema Marinović-Bobinac, 2000.). U Hrvatskoj nema sustavnog istraživanja ove dimenzije, već je djelomično zahvaćena u nekim socioreligijskim istraživanjima, primjerice, u već spomenutom istraživanju *Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu* gdje je zahvaćena pomoću tri grupe pokazatelja: pokazatelji odnosa prema Crkvi i vjerskim službenicima, pokazatelji vjere kao izvora smislenog i moralnog života i pokazatelji utjecaja vjere na profesionalni, društveni i

osobni život (Marinović-Bobinac, 2000.). Mandarić (2000.) u svom istraživanju također zahvaća ovu dimenziju kao moralno-etičku dimenziju. Već iz ova dva primjera može se vidjeti kako se autori razlikuju u svojim pogledima na posljedičnu dimenziju, koristeći različite varijable za njezino mjerenje. Stoga su potrebna nova istraživanja koja bi bolje rasvijetlila sadržaj ove dimenzije kao i njezinu povezanost s ostalim dimenzijama.

U nastavku slijedi kratak osvrt na religijsku pripadnost, koju neki autori također smatraju religioznom dimenzijom.

1.4.6. RELIGIJSKA PRIPADNOST

Religijska pripadnost je «identifikacija s institucijom koja je legitimni nositelj religioznog identiteta.» (Mandarić, 2000, str.38). To bi trebalo uključivati prihvaćanje određenih normi, zakona, oblika ponašanja određenih dotičnom institucijom. «U slučaju Crkve, takav stav uključuje prihvaćanje nekih temeljnih principa vjere koje zajednica, ustanova, naviješta; manifestira se nekim određenim praktičnim ponašanjima, ali to nije dovoljno ako se ne žive na osobnoj razini bitna uvjerenja i vjerovanja.» (Demarchi, 1987, prema Mandarić, 2000, str.111-112).

Danas je, međutim, sve više prisutan raskorak između tzv. deklarativnog i nominalnog religijskog pripadanja, s jedne strane, i stvarnog prijanjanja uz «norme-vrednote», s druge strane (Tomasi, 1996, prema Mandarić, 2000.), tako da sve manje možemo govoriti o stvarnoj pripadnosti. Cipriani (1995, prema Mandarić, 2000.) upozorava kako u analizama rezultata socioloških istaživanja valja razlikovati deklarirani stav i stvarni stav. Jedino tako se može razumjeti velika razlika između deklariranih vjernika i onih koji svoje vjerničko opredjeljenje potvrđuju dosljednim ponašanjem.

Jedan od modela religijske pripadnosti je crkvena pripadnost (crkvenost). I tu se može uočiti razlika deklariranog i stvarnog stava, posebno u posljednjih tridesetak godina. Kad je u pitanju kršćanska vjera, istraživanja u Hrvatskoj (npr. Mandarić, 2001.) potvrđuju masovno religiozno opredjeljenje, ali u isto vrijeme sve izražajniju tendenciju da se vlastita vjera živi izvan Crkve. To je posebno karakteristično kod mladih, koji u današnje vrijeme izražavaju puno pozitivniji stav prema religiji i religioznosti, i gotovo se u većini deklariraju katolicima, ali u isto vrijeme nikada kao danas nije bilo takvo udaljšavanje mladih od Crkve, posebno nakon primanja sakramenta potvrde. Možemo, dakle,

govoriti o sve izraženijoj djelomičnoj pripadnosti, odnosno o opadanju cjelovite religijske pripadnosti.

1.5. NEDOSTACI UPITNIKA RELIGIOZNOSTI

Iako danas u psihološkim i sociološkim istraživanjima postoje sve savršeniji instrumenti za mjerenje religioznosti, i dalje je problem kako mjeriti tako složen fenomen. Religiozno je proživljavanje vrlo komplicirano, «po svojoj naravi tako nježno i tako tajanstveno, da je skoro nemoguće dosegnuti njegovu izvornost.» (Keilbach, 1939, str.13). Stoga «postoji opasnost da se upotrebom neprimjerenih metoda vjerski doživljaj omalovaži, krivotvori, zloupotrijebi i oskvrne.» (Jukić, 1991, prema Mandarić, 2000, str. 20).

Kad su u pitanju upitničke mjere religioznosti, postoji više poteškoća koje se vežu uz ograničenja skala. Hill i Hood (1999.) navode ih u uvodnom dijelu knjige *Measures of religiosity*. Jedna od poteškoća odnosi se na uzorak. Većina upitnika religioznosti primijenjena je na prigodnim uzorcima. U Americi su to pretežno studenti protestantske vjeroispovijesti, stoga je upitna primjenjivost upitnika na drukčijim uzorcima. Drugi problem je nedostatak podataka o valjanosti skala, što upućuje na potrebu daljnjih validacijskih istraživanja postojećih upitnika. Navedeni nedostaci skala dovode u pitanje valjanost i generabilnost dobivenih rezultata.

Poteškoća koja se veže uz mjerenje religioznosti pomoću upitnika je davanje socijalno-poželjnih odgovora (Hill i Hood, 1999.). Uz to, uvijek postoji mogućnost da sudionik nije shvatio pitanja onako kako ih je zamislio ispitivač. Ovi problemi vrijede općenito kad se radi o samoprocjenama, a posebno su izraženi kad su u pitanju osjetljive teme kao što je religioznost. Hill i Hood navode da je poteškoća prilikom mjerenja i u tome što za vrlo mali broj upitnika postoje jasne upute za način primjene, tako da ga svaki istraživač primjenjuje na svoj način, a to također može utjecati na dobivene rezultate.

Problem mnogih upitnika religioznosti također je i u sadržajnoj valjanosti. Iskusni psihometričari jako naglašavaju važnost dobre teorijske utemeljenosti upitnika, koja treba prethoditi primjeni statističkih i psihometrijskih postupaka. Nažalost, nije mali broj istraživača koji se oslanjaju na

statističke postupke nauštrb teorijskog promišljanja, iako ni najbolje statističke metode ne mogu zamijeniti dobru teorijsku pripremu. Primjerice, Marinović-Jerolimov (2000.) navodi da je Glockova teorijska tipologija potaknula brojna istraživanja dimenzija religioznosti, ali istraživači nisu uvijek slijedili njegove savjete o davanju prvenstvene pozornosti sadržaju i značenju samih dimenzija, već su se više bavili empirijskim odnosima između dimenzija.

Zbog navedenih nedostataka, istraživači i dalje tragaju za boljim mjerama religioznosti, makar često upozoravaju jedni druge da se ne upuštaju u konstrukciju novih skala dok ne ustanove potrebu za njima. U Hrvatskoj su se do sada najčešće koristili upitnici prevedeni s engleskog govornog područja (npr. Allport-Rossova skala religiozne orijentacije). Kako se višedimenzionalni model religioznosti pokazao najopravdanijim, nekoliko hrvatskih istraživača (Ćorić, 2003.; Ljubotina, 2004.) upustilo se u konstrukciju novih upitnika temeljenih na ovom modelu. Među postojećim upitnicima jako je malo njih koji su namijenjeni isključivo katoličkoj populaciji. Za hrvatsko područje postoji samo jedan takav upitnik, čiji je autor upravo spomenuti Šimun Šito Ćorić (objavljen u njegovoj knjizi *Psihologija religioznosti*, 1998.;2003.). To je jedan od razloga zbog kojeg se u pristupilo konstrukciji novog upitnika religioznosti koji će biti namijenjen upravo ovoj populaciji. No, glavni razlog je želja za poboljšanjem mjera religioznosti. Pri konstrukciji upitnika naglasak je stavljen upravo na sadržajnu valjanost. Da bi se ona poboljšala, u proces konstrukcije uključeni su i stručnjaci na području religioznosti – teolozi.

2. CILJ

Konstrukcija novog upitnika religioznosti i provjera nekih njegovih mjernih karakteristika.

3. PROBLEMI

1. ispitati pouzdanost skala novog upitnika religioznosti za pripadnike katoličke vjeroispovijesti
2. ispitati razlikuju li se dvije skupine katolika - članova crkvenih zajednica i onih koji to nisu - po pojedinim aspektima religioznosti
3. utvrditi povezanost različitih aspekata religioznosti

4. HIPOTEZE

Pretpostavlja se da će katolici koji su članovi crkvenih zajednica u usporedbi s katolicima koji nisu članovi crkvenih zajednica imati izraženije različite aspekte religioznosti, te da će kod njih postojati veća povezanost različitih aspekata religioznosti.

5. METODA

5.1. SUDIONICI

U istraživanju su korištena 2 prigodna uzorka studenata katoličke vjeroispovijesti. Jedan uzorak sastojao se od 100 studenata koji nisu članovi crkvenih zajednica, dok je drugi uzorak činilo 86 studenata koji pripadaju nekoj crkvenoj zajednici. Iz obrade su ispušteni rezultati 6 studenata iz prve skupine koji nisu odgovorili na veći broj pitanja u upitniku.

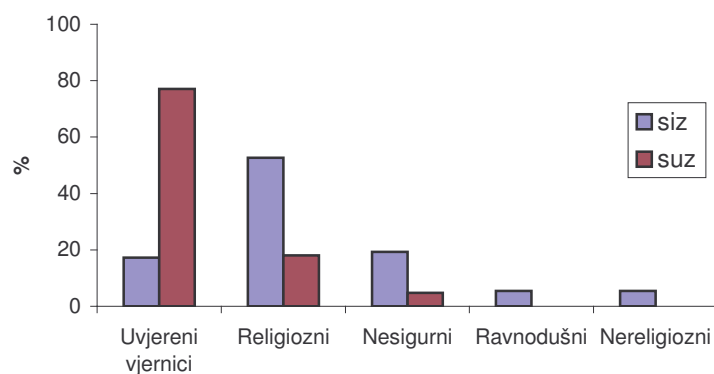
Pod pojmom «crkvena zajednica» misli se na zajednicu vjernika koji pripadaju nekom pokretu, udruzi ili zajednici unutar Katoličke Crkve koja podrazumijeva i pretpostavlja intenzivniji religiozni život i bliskost članova zajednice. Od ispitanih studenata koji su članovi neke crkvene zajednice, najviše njih je na Neokatekumenskom putu (55), slijede članovi Pokreta fokolara (15), te članovi Frame (4). Za preostalih 12 studenata nema podatka o tome kojoj zajednici pripadaju budući da su oni naknadno izdvojeni iz ispitane skupine nečlanova crkvenih zajednica kad se uvidom u ispunjene upitnike vidjelo da joj ne pripadaju (detaljnije o tome u opisu postupka). Kako se u upitniku nije pitalo za naziv crkvene zajednice, to je ovaj podatak ostao nepoznat.

U tablici 1 sažeto je prikazana struktura uzoraka po svim varijablama koje se odnose na osobne podatke o sudionicima, kao što su spol i dob (posljednjih 7 pitanja u Prilogu 1), a slike 1 i 2 prikazuju strukturu uzoraka s obzirom na religijsku samoidentifikaciju i poimanje Boga (prva dva pitanja u Prilogu 1). Ove varijable ne čine dio novog upitnika religioznosti, nego su dodane sa svrhom što boljeg opisa uzoraka.

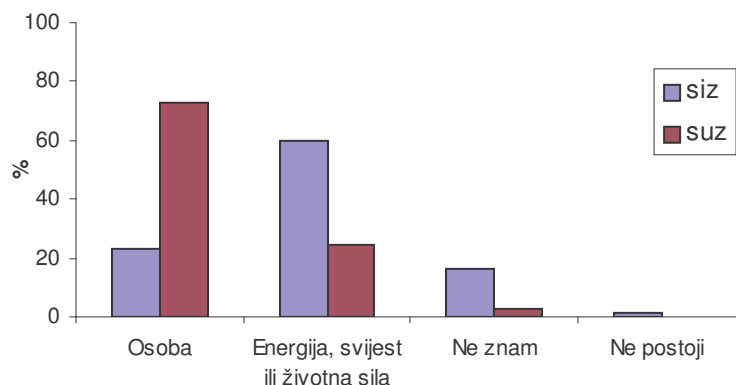
U daljnjem tekstu, za uzorak studenata koji su članovi neke crkvene zajednice ponekad će se koristiti kratica SUZ (studenti u zajednici), a za studente koji nisu u zajednici kratica SIZ (studenti izvan zajednice).

Tablica 1. Struktura uzorka studenata koji su članovi crkvene zajednice (SUZ) i uzorka studenata koji nisu članovi crkvene zajednice (SIZ) prema spolu, dobi, studijskom usmjerenju, godini studija, mjestu gdje su proveli većinu života i sakramentima kršćanske inicijacije

		SIZ	SUZ	UKUPNO
SPOL	M	43 (45,7%)	35 (40,7%)	78 (43,3%)
	Ž	51 (54,3%)	51 (59,3%)	102 (56,7%)
DOB	M	22,77	22,70	22,73
	SD	1,981	3,192	2,608
	TOTALNI RASPON	19-31	18-34	18-34
STUDIJSKO USMJERENJE	TEOLOŠKO	1 (1,1%)	7 (8,1%)	8 (4,4%)
	DRUŠTVENO-HUMANISTIČKO	38 (40,4%)	45 (52,3%)	83 (46,1%)
	TEHNIČKO	28 (29,8%)	21 (24,4%)	49 (27,2%)
	PRIRODOSLOVNO	15 (16,0%)	4 (4,7%)	19 (10,6%)
	BIOMEDICINSKO	12 (12,8%)	8 (9,3%)	20 (11,1%)
	NEMA ODGOVORA	0 (0,0%)	1 (1,2%)	1 (0,6%)
GODINA STUDIJA	1.	7 (7,4%)	23 (26,7%)	30 (16,7%)
	2.	11 (11,7%)	17 (19,8%)	28 (15,6%)
	3.	13 (13,8%)	13 (15,1%)	26 (14,4%)
	4.	15 (16,0%)	10 (11,6%)	25 (13,9%)
	5.	2 (2,1%)	0 (0,0%)	2 (1,1%)
	6.	0 (0,0%)	0 (0,0%)	0 (0,0%)
	APSOLVENT	46 (48,9%)	23 (26,7%)	69 (38,3%)
VEĆINU ŽIVOTA PROVELI U:	SELO	16 (17,0%)	4 (4,7%)	20 (11,1%)
	MJESTO	10 (10,6%)	13 (15,1%)	23 (12,8%)
	GRAD	68 (72,3%)	69 (80,2%)	137 (76,1%)
SAKRAMENTI KRŠĆANSKE INICIJACIJE	NITI JEDAN	3 (3,2%)	0 (0,0%)	3 (1,7%)
	KRŠTENJE	3 (3,2%)	1 (1,2%)	4 (2,2%)
	KRŠTENJE I PRIČEST	3 (3,2%)	1 (1,2%)	4 (2,2%)
	KRŠTENJE, PRIČEST I KRIZMA	85 (90,4%)	84 (97,7%)	169 (93,9%)
UKUPNO	N	94 (52,2%)	86 (47,8%)	180 (100%)

Slika 1. Religijska samoidentifikacija skupine studenata koji su članovi crkvene zajednice (suz) i onih koji nisu članovi crkvene zajednice (siz)

Slika 2. Poimanje Boga skupine studenata koji su članovi crkvene zajednice (suz) i onih koji nisu članovi crkvene zajednice (siz)

5.2. INSTRUMENTI

U ispitivanju je korišten novi Upitnik religioznosti (UR) sastavljen za potrebe ovog istraživanja (Prilog 1). U Prilogu 2 navedene su čestice pojedinih skala, koje su u primjenjenom upitniku raspoređene po slučaju. Uz čestice skala pojedinih aspekata religioznosti, upitnik koji su studenti ispunjavali sadrži još nekoliko dodatnih varijabli.

Temelj ovog upitnika je teorijski koncept Glocka i Starka (1962, prema Marinović-Jerolimov, 1995.). Poput njihovog, i ovaj upitnik zahvaća više dimenzija religioznosti koje se u određenoj mjeri preklapaju s njihovih pet dimenzija. O tome se može govoriti samo s aspekta facijalne sadržajne valjanosti, budući da zasad nema drugih mjera valjanosti. Određene razlike među upitnicima su razumljive s obzirom da ovaj upitnik mjeri religioznost osoba katoličke vjeroispovijesti za razliku od Glockova upitnika koji je univerzalan. Sve čestice iz UR bazirane su na nauku Katoličke Crkve, a kako katolička vjera ima svoje specifičnosti, npr. sakramente, logično je da se to odrazilo i na teorijski koncept upitnika. Tako je, primjerice, Glockova dimenzija religiozne prakse u ovom upitniku podijeljena na dvije dimenzije – dimenziju molitvene prakse i dimenziju liturgijske prakse. Naravno, i definicije pojedinih dimenzija razlikuju se od Glockovih po tome što se odnose

specifično na katoličku vjeru. Uz to, postoje i razlike u poimanju pojedinih dimenzija. To je uočljivo na primjeru religioznog iskustva. Za razliku od Glocka koji iskustvo svodi na religiozne osjećaje, ovdje je iskustvo definirano puno šire, kao iskustvo Božje ljubavi, gdje u prvom planu nisu osjećaji, nego konkretne činjenice u kojima osoba prepoznaje Božje djelovanje i njegovu ljubav.

Nadalje, u ovom upitniku nema intelektualne dimenzije, odnosno dimenzije religijskog znanja, iako bi bilo vrlo interesantno vidjeti koliko sudionici poznaju činjenice o svojoj vjeri. No, za tu svrhu trebalo bi konstruirati test znanja. Umjesto ove dimenzije uključena je dimenzija religijske spoznaje koja se odnosi na izgrađivanje religijskog znanja.

Konačno, ono po čemu se UR najviše razlikuje od Glockovog, kao i od ostalih upitnika, je posljedična dimenzija. Već je spomenuto kako je Glock ovu dimenziju izdvojio kao sadržajno zasebnu. Može se reći da je posljedična dimenzija poput pečata koji daje određenu težinu odgovorima na ostalim dimenzijama. To svakako vrijedi za katoličku vjeru iz koje nužno trebaju proizlaziti posljedice u svakodnevnom životu. Drugim riječima, prema nauku Katoličke Crkve, ako religiozna vjerovanja, praksa, itd. nemaju praktičnih posljedica, tj. ne očituju se u stavovima i ponašanjima dotične osobe, onda se zasigurno radi o površnoj religioznosti. Ako, pak, imaju posljedica (dobrih, naravno!), onda se radi o istinskoj religioznosti. Stoga je vrlo važno vidjeti o kojim se posljedicama radi. Pri tome treba pripaziti da se ne upadne u zamku određivanja posljedica po svojoj logici (jer ta logika nije nužno i logika vjere!), već je potrebno konzultirati teologe i sagledati koja su to ponašanja i stavovi koje sve religije (ako je riječ o univerzalnim upitnicima) ili pojedina religija (ako je riječ o upitnicima namijenjenim sudionicima određene vjeroispovijesti) očekuje od svojih vjernika.

Prednost upitnika namijenjenih vjernicima određene vjeroispovijesti je u tome što se pri definiranju posljedica može biti puno specifičniji i konkretniji. Ta mogućnost je iskorištena u ovom upitniku, te je formirano pet različitih mjera posljedičnog aspekta religioznosti: vrijednosna skala, moralno-etička skala, skala opraštanja, skala slabosti i grješnosti i skala otvorenosti duhu Isusa Krista. Najveća novost UR je skala slabosti i grješnosti koje nema u postojećim upitnicima religioznosti. Iako svih deset postojećih skala radi jednostavnosti primjene tvore isti upitnik, ipak bi se, prilikom analize rezultata, mjere posljedičnog aspekta religioznosti trebalo tretirati kao sadržajno zasebne.

SKALE UPITNIKA RELIGIOZNOSTI:

Upitnik sadrži 10 skala religioznosti. Svaka skala je ukratko pojašnjena primjerom uključene čestice, uz naznaku broja čestica i skale na kojoj su čestice procjenjivane.

1. SKALA VJEROVANJA sadrži 15 čestica kojima se ispituje prihvaćanje vjerovanja (dogmi) Katoličke Crkve (npr. «Isus Krist je Spasitelj svih ljudi.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće ne vjerujem do 3-potpuno vjerujem.

2. SKALA MOLITVENE PRAKSE sadrži 4 čestice koje se odnose na pojedinačnu praksu, a ispituju učestalost molitve (npr. «Molim prije spavanja.»). Čestice se procjenjuju na 5-djelnoj skali od 0-nikad ili gotovo nikad do 4-svakodnevno.

3. SKALA LITURGIJSKE PRAKSE sadrži 3 čestice koje se odnose na zajedničku praksu, a ispituju učestalost sudjelovanja u liturgijskim obredima Katoličke Crkve i primanja sakramenata. U ovom upitniku uzeta su 3 važna oblika liturgijske prakse – odlaženje na misu, ispovijedanje i pričešćivanje. (npr. «Idem na svetu misu.»). Čestice se procjenjuju na 5-djelnoj skali od 0-nikad ili gotovo nikad do 4-svakodnevno.

4. SKALA RELIGIOZNOG ISKUSTVA sadrži 11 čestica kojima se ispituje kršćansko religiozno iskustvo definirano kao iskustvo Božje ljubavi u svakodnevnom životu. Nastoji se ispitati slika o Bogu te konkretna iskustva Božje brižne ljubavi i pomoći u svakodnevnim situacijama, posebno putem molitve, sakramenata i Biblije (npr. «U ispovijedi sam iskusio da mi Isus sve oprašta kad se iskreno kajem.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće ne vrijedi za mene do 3-potpuno vrijedi za mene.

5. SKALA RELIGIJSKE SPOZNAJE sadrži 2 čestice koje ispituju izgrađivanje vjerskog znanja. Izgrađivanje znanja se u ovom upitniku ispituje isključivo kroz čitanje vjerske literature («Čitam Bibliju.» i «Čitam knjige o katoličkoj vjeri.»), a čestice se procjenjuju na 5-djelnoj skali od 0-nikad ili gotovo nikad do 4-svakodnevno.

Slijede skale za ispitivanje POSLJEDIČNE DIMENZIJE RELIGIOZNOSTI

6. VRIJEDNOSNA SKALA sadrži 10 čestica koje ispituju vrijednosni stav naspram nauku Katoličke Crkve (npr. «Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće se ne slažem do 3-potpuno se slažem.

7. MORALNO-ETIČKA SKALA sadrži 13 čestica koje ispituju stav prema moralnom nauku Katoličke Crkve. 11 čestica se odnosi na permissivni (npr. «Pornografija se protivi dostojanstvu čovjeka»), a 2 čestice na civilni moral (npr. «Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće se ne slažem do 3-potpuno se slažem.

8. SKALA OPRAŠTANJA sadrži 9 čestica koje ispituju prihvaćanje evanđeoskog poimanja ljubavi. Riječ je o bezuvjetnoj, nezasluženoj ljubavi, koja na zlo uzvraća dobrom, ponajprije praštanjem (npr. «Ako netko ima nešto protiv mene, a nisam kriv/a, nastojim se pomiriti s njim/njom.»). Ovdje su korištene 2 skale; neke čestice su procjenjivane na jednoj, neke na drugoj skali. 4-djelna skala od 0-uopće se ne

slažem do 3-potpuno se slažem odnosila se na procjenu stava o opraštanju, a 4-djelna skala od 0-uopće ne vrijedi za mene do 3-potpuno vrijedi za mene odnosila se na ponašajni aspekt.

9. SKALA SLABOSTI I GRJEŠNOSTI sadrži 8 čestica koje ispituju svijest o vlastitoj slabosti i grješnosti. Drugim riječima, ova skala želi ispitati svijest vlastite ograničenosti koja uključuje spoznaju da se samo svojim snagama, bez pomoći Božje milosti, ne može činiti dobro (npr. «Sposoban sam učiniti skoro svaki grijeh.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće ne vrijedi za mene do 3-potpuno vrijedi za mene.

10. SKALA OTVORENOSTI DUHU ISUSA KRISTA sadrži 6 čestica koje ispituju želju za nasljedovanjem Isusa Krista. Radi se o neskrivenoj želji za što većom sličnošću Isusu Kristu, njegovom ponašanju i stavovima (npr. «Želim u svemu biti sličan Isusu Kristu.»). Čestice se procjenjuju na 4-djelnoj skali od 0-uopće ne vrijedi za mene do 3-potpuno vrijedi za mene.

Ukupno, upitnik sadrži 81 česticu. Sudionici odgovaraju zaokruživanjem jednog broja na ponuđenoj skali samoprocjene. Uradak se računa po pojedinim skalama na način da se zbrajaju zaokruženi brojevi za svaku česticu. Odgovore na neke čestice potrebno je prije zbrajanja konvertirati. Znakom * u Prilogu 2 naznačeno je o kojim se česticama radi. Što je zbroj procjena na pojedinoj skali veći, to je ispitivana osobina pojedinca izraženija. Uz tvrdnje koje se procjenjuju na skali od 0-uopće ne vrijedi za mene do 3-potpuno vrijedi za mene (cijela 2. stranica upitnika, Prilog 1) sudionicima je ponuđena mogućnost da napišu znak X uz tvrdnje na koje ne mogu odgovoriti.

5.3. POSTUPAK

Da bi došli do 2 željena uzorka, od kojih se jedan sastojao od studenata katoličke vjeroispovijesti koji pripadaju nekoj crkvenoj zajednici, a drugi od studenata katolika koji nisu članovi neke crkvene zajednice, novi upitnik religioznosti primijenjen je na prigodnom uzorku opće populacije studenata katoličke vjeroispovijesti koji žive u studentskom domu «Cvjetno naselje». Ispitivačica (autorica) je išla po studentskim sobama i molila studente da za potrebe diplomskog rada ispune upitnik religioznosti koji se primjenjuje na studentima katoličke vjeroispovijesti. Odmah je naglašeno da je ispitivanje anonimno i da se upitnik, čije ispunjavanje traje oko 10 minuta, može ispuniti tijekom sljedeća dva dana, a zatim ubaciti u kutiju «poput glasačke kutije», koja je postavljena kraj jedne sobe u domu (broj sobe im je zapisan na upitniku). Na taj način je osigurana anonimnost sudionika.

Gotovo svi studenti su pristali da ispune upitnik. Podijeljeno je 200 upitnika, a od toga je vraćeno njih 112 (56%), i to nakon što je vrijeme za predaju produženo za još dva dana, što je oglašeno preko plakata. Jedan od razloga zbog kojeg preostali studenti nisu predali upitnik možda je u tome što se ispitivanje provodilo u doba kad su bili zadnji ispitni rokovi (7. mjesec 2004. godine), a time i zadnji dani boravka u studentskom domu. Mnogi su stoga bili pod pritiskom i zbog ispita i zbog iseljenja, pa im nije bilo jednostavno uza sve to ispunjavati upitnik, koji je ipak tražio određeno vrijeme i koncentraciju. Moguće je također da su ga neki ispunili, ali su ga kasnije zaboravili ubaciti u kutiju. Vjerojatno je bilo i onih koji su pristali na ispunjavanje bez stvarne namjere da ga ispune, te onih koji su imali dobru namjeru, ali im se kasnije upitnik učinio zahtjevnim, pa ga zato nisu ispunili. Uvidom u sadržaj ispunjenih upitnika utvrđeno je da je među studentima 12 članova crkvene zajednice (na kraju upitnika studente se pitalo jesu li članovi neke crkvene zajednice). Oni su izdvojeni iz skupine i svrstani u skupinu članova crkvenih zajednica. Tako se došlo do prvog uzorka koji se sastojao od 100 sudionika. Daljnjim uvidom u ispunjene upitnike, iz obrade su isključeni rezultati 6 sudionika jer su imali velik broj neodgovorenih pitanja. Tako je ostao uzorak od 94 sudionika.

Drugu skupinu na kojoj je primijenjen upitnik sačinjavali su studenti koji pripadaju nekoj crkvenoj zajednici. Njih se uglavnom nalazilo na njihovim zajedničkim susretima. Tu su dobili usmenu uputu, nakon čega bi se s ispitivačem dogovorili kad da donesu ispunjene upitnike. To je obično bilo vrijeme sljedećeg okupljanja zajednice, no ponekad su studenti htjeli odmah ispuniti upitnik. Kako je ispitivaču bilo nezgodno svaki put nositi sa sobom kutiju, pitanje anonimnosti riješeno je ubacivanjem ispunjenih upitnika u plastičnu vrećicu. Do određenog broja studenata (slučaj s fokolarinima) došlo se tako što je ispitivač dao upitnike voditelju zajednice, a on ih je kasnije predao studentima, te im prenio uputu. Voditelju zajednice ostavljena je i kutija u koju su studenti kasnije ubacivali ispunjene upitnike koje je ispitivač naknadno podigao.

Na ovom uzorku broj vraćenih upitnika u odnosu na broj podijeljenih upitnika bio je veći. Podijeljeno je 100 upitnika, a od toga ih je vraćeno 74 (74%). Neki od studenata nisu taj put došli na okupljanje zajednice, a neki su se ispričali zaboravom. Ovim upitnicima pridodano je još 12 upitnika koji su izdvojeni iz prve skupine (jer se radi o članovima crkvenih zajednica), te se tako došlo i do drugog uzorka od 86 sudionika. Svi njihovi rezultati ušli su u daljnju obradu.

6. REZULTATI I RASPRAVA

6.1. ANALIZA METRIJSKIH KARAKTERISTIKA SKALA RELIGIOZNOSTI

Za svaku skalu religioznosti određen je prosječni rezultat koji sudionici postižu na njoj, kao i mjera raspršenja. Nadalje, dobiveni su podaci o pouzdanostima skala religioznosti tako što su određeni koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbachov alpha koeficijent). Uz njih su izračunate i prosječne interkorelacije čestica unutar pojedine skale. Svi ovi podaci dobiveni su posebno na uzorku studenata koji nisu članovi crkvene zajednice, a posebno na uzorku studenata koji pripadaju nekoj crkvenoj zajednici. Rezultati se mogu vidjeti u tablici 2.

Tablica 2. Aritmetičke sredine, standardne devijacije, koeficijenti unutarnje konzistencije (Cronbachov alpha koeficijent) i prosječne interkorelacije čestica za svaku skalu u Upitniku religioznosti (UR) dobiveni u ispitivanju provedenom na dva uzorka – uzorku studenata koji nisu članovi crkvene zajednice (SIZ) i uzorku članova crkvenih zajednica (SUZ)

		SIZ					SUZ				
SKALA	Nč	N	M	SD	α	r	N	M	SD	α	r
skala vjerovanja	15	90	30,79	12,068	0,962	0,632	83	43,52	2,638	0,824	0,273
skala molitvene prakse	4	93	5,32	4,334	0,766	0,456	85	12,89	2,866	0,598	0,276
skala liturgijske prakse	3	92	3,15	2,436	0,855	0,724	85	7,92	1,788	0,792	0,578
skala religioznog iskustva	11	73	17,73	8,893	0,95	0,632	81	28,77	3,547	0,765	0,247
skala religijske spoznaje	2	93	1,14	1,364	0,698	0,538	85	4,71	1,646	0,264	0,155
vrijednosna skala	10	80	13,54	3,182	0,231	0,028	75	21,56	4,668	0,691	0,203
moralno-etička skala	13	86	15,51	7,884	0,86	0,325	79	31,82	5,688	0,789	0,235
skala opraštanja	9	86	13,90	4,309	0,696	0,201	79	17,86	4,587	0,732	0,224
skala slabosti i grješnosti	8	72	8,56	2,517	0,258	0,045	74	14,66	4,897	0,829	0,374
skala otvorenosti duhu Isusa Krista	6	84	6,39	4,382	0,896	0,590	81	12,57	3,339	0,809	0,422

LEGENDA:

Nč – broj čestica unutar skale

N – broj sudionika koji su dali odgovor na sve čestice unutar skale

M – aritmetička sredina skale

SD – standardna devijacija skale

α - pouzdanost skale

r – prosječna interkorelacija čestica unutar skale

Prije analize rezultata u tablici, dobro je malo se osvrnuti na uzorke. Kao što je rečeno, oni su formirani po kriteriju pripadnosti nekoj od crkvenih zajednica unutar Katoličke Crkve. Iz slika 1 i 2 može se vidjeti da se ova dva uzorka izrazito razlikuju s obzirom na religijsku samoidentifikaciju i

poimanje Boga, i to na očekivan način. To su znakovi koji potvrđuju valjanost korištenog kriterija. Tako je među članovima zajednice u odnosu na nečlanove puno više onih koji se deklariraju kao uvjereni vjernici koji prihvaćaju sve što ih njihova vjera uči (77,1% naspram 17,2%). Također, većina članova zajednice poima Boga u skladu s naukom Katoličke Crkve, tj. kao osobu (72,7%), dok samo 22,8% nečlanova poima Boga na ovakav način, a za većinu njih Bog je energija, svijest ili životna sila (59,8%). U budućim istraživanjima možda bi bilo dobro koristiti više kriterija pri formiranju uzoraka, npr. dvije ili čak sve tri navedene varijable.

Iz tablice 2 najprije se može uočiti da uzorak članova zajednice ima više prosječne rezultate na svim skalama u odnosu na uzorak onih koji nisu u zajednici. To se još bolje vidi iz profila pojedinih skala koji su priloženi u daljnjem tekstu uz analizu svake pojedine skale. O značajnosti ovih razlika bit će govora u sklopu odgovora na drugi problem. Iz tablice se također vidi da na uzorku članova zajednice većina skala ima izrazito manja raspršenja nego na uzorku onih koji nisu u zajednici. To je očekivano s obzirom da su članovi zajednice homogenija populacija.

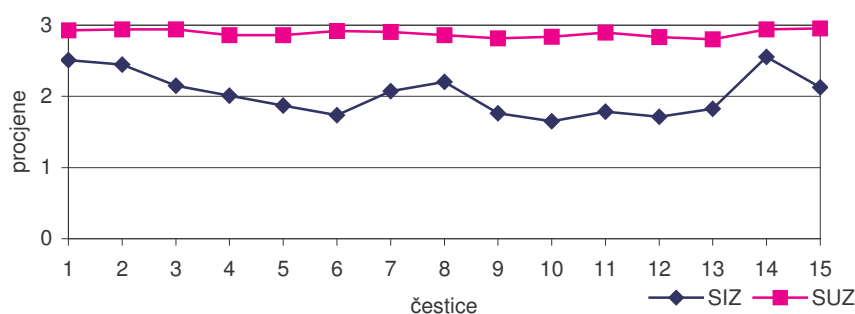
Kad je riječ o pouzdanostima skala, iz tablice je odmah uočljivo da se uglavnom radi o visokim pouzdanostima. Skale koje su se na oba uzorka pokazale visoko pouzdanima su skala vjerovanja, skala religioznog iskustva, skala otvorenosti duhu Isusa Krista, moralno-etička skala i skala liturgijske prakse. Kako je pouzdanost procjenjivana metodom unutarnje konzistencije, može se reći da se radi o vrlo homogenim skalama. Nešto nižu, ali još uvijek vrlo zadovoljavajuću pouzdanost na oba uzorka imaju skala opraštanja i skala molitvene prakse. Najzanimljivije su skale koje na jednom uzorku imaju nisku, a na drugom visoku pouzdanost. To je u prvom redu skala slabosti i grješnosti, koja na uzorku studenata koji nisu članovi zajednice ima izrazito nisku ($\alpha=0,258$), a na uzorku članova zajednice prilično visoku pouzdanost ($\alpha=0,829$). Slijedi vrijednosna skala koja također kod studenata koji nisu u zajednici ima jako nisku ($\alpha=0,231$), a kod članova zajednice znatno višu pouzdanost ($\alpha=0,691$). Preostaje još skala religijske spoznaje koja kod članova zajednice ima jako nisku ($\alpha=0,264$), dok kod onih koji nisu u zajednici ima puno višu pouzdanost ($\alpha=0,698$). No, kako se radi o skali sa samo dvije čestice, svi rezultati koji se odnose na ovu skalu trebaju se uzimati s velikim oprezom.

Za razliku od pouzdanosti skala koje su uglavnom visoke, prosječne interkorelacije čestica unutar skala su nešto niže, posebno na uzorku članova crkvene zajednice. To se u velikoj mjeri može pripisati manjem varijabilitetu odgovora koje su članovi zajednice davali na čestice iz upitnika. Drugim riječima, radi se o homogenijoj skupini. Iz istog razloga su i pouzdanosti skala kod ove skupine u prosjeku nešto niže nego kod skupine studenata koji nisu u zajednici.

Svaka skala analizirana je i po svojim česticama. U Prilogu 3 nalazi se tablica s prosječnim rezultatima i raspršenjima svih čestica u UR, dok Prilog 4 prikazuje tablicu s koeficijentima diskriminativne valjanosti pojedinih čestica, te s Cronbach α koeficijentima za UR uz isključenje te čestice. Naravno, čestice su analizirane zasebno po skalama i po uzorcima. Prilikom analize rezultata, posebno se analiziraju čestice s malim koeficijentima diskriminativne valjanosti, kako bi se pokušali utvrditi razlozi njihove manje diskriminativnosti. Kako se radi o prvoj primjeni upitnika, i to na malom uzorku sudionika, za cilj nije postavljeno skraćivanje upitnika, odnosno pojedinih skala, već se samo pokušalo doći do smjernica njegovom poboljšanju.

6.1.1. ANALIZA SKALE VJEROVANJA

Skala vjerovanja pokazala se najpouzdanijom. Na uzorku studenata izvan zajednice pouzdanost joj je iznimno visoka ($\alpha_{suz}=0,962$), dok je na uzorku studenata u zajednici nešto niža ($\alpha_{siz}=0,824$). To ne iznenađuje s obzirom da su po odgovorima na ove tvrdnje studenti u zajednici vrlo homogena skupina, za razliku od studenata izvan zajednice. To se vidi po raspršenjima ovih čestica, koja su kod studenata u zajednici vrlo niska, čak niža od svih drugih čestica, što je utjecalo na smanjenje interkorelacija, a time i na slabiju pouzdanost skale. Unatoč tome, pouzdanost je vrlo visoka. Kod studenata izvan zajednice je obrnuta situacija, tj. iste ove čestice kod njih imaju vrlo visoka raspršenja.

Slika 3. Prosječne procjene na česticama skale vjerovanja za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Specifičnost skale vjerovanja je i u tome što sudionici u velikoj mjeri vjeruju u većinu dogmi, što se vrlo dobro vidi iz slike 3. Na uzorku studenata iz zajednice to je vrlo očito. Čestice iz ove skale kod njih imaju najviše aritmetičke sredine, ako se izuzmu čestice iz skala molitvene i liturgijske prakse koje su imale 5-djelnu skalu, a time i mogućnost davanja viših odgovora. I studenti izvan zajednice

za većinu čestica iz ove skale imaju najveće aritmetičke sredine. Čestica s najmanjom aritmetičkom sredinom ($M_{siz}=1,65$) je 10. čestica (redni brojevi čestica slijede redoslijed iz UR u Prilogu 2), a glasi: «*Davao je biće koje zaista postoji i navodi čovjeka na zlo.*». To je jedno od temeljnih vjerovanja Katoličke Crkve. Dakle, studenti koji nisu u zajednici imaju najviše problema s prihvaćanjem ovog vjerovanja.

Na uzorku studenata izvan zajednice sve čestice imaju vrlo visoke koeficijente diskriminativne valjanosti (Prilog 4). Najniže koeficijente imaju 14. i 13. čestica, a izbacivanjem pojedine od njih iz skale, njezina pouzdanost se ne mijenja. Iste ove čestice, uz još tri čestice (4., 7. i 12.), imaju najniže koeficijente diskriminativne valjanosti i kod članova zajednice. Pouzdanost skale se povećava ili ostaje ista bez pojedine od ovih čestica.

14. čestica glasi: «*Bog je čovjeku dao slobodnu volju da bira između dobra i zla.*». Skupina studenata koji nisu u zajednici ima najveću aritmetičku sredinu upravo na ovoj čestici ($M_{siz}=2,55$), a slična je situacija i kod studenata koji su u zajednici ($M_{suz}=2,94$). Dakle, većina sudionika nema teškoća s prihvaćanjem ove tvrdnje, pa i oni manje religiozni. Iz toga proizlazi da većina njih Boga najviše vezuje uz pojam slobode^{1*} (na mjestima označenima s malim brojem i zvjezdicom vidjeti Dodaci*). Radi se o slobodi u širem smislu riječi, kao Božjem daru koji čovjek može dobro iskoristiti, odlučujući se za dobro, ili zloupotrijebiti, odlučujući se za zlo, tj. grijeh. Najvjerojatnije su je sudionici tako i shvatili. Slabija diskriminativna valjanost ove tvrdnje na oba uzorka ($r_{siz}=0,61$; $r_{suz}=0,16$) vjerojatno se može pripisati slaganju većine sudionika s njom, čemu u prilog govore kako visoke aritmetičke sredine, tako i relativno niža raspršenja ($\sigma_{siz}=0,757$; $\sigma_{suz}=0,235$). Drugim riječima, ova vjerska istina prihvatljiva je većini vjernika, i onima s niskim i onima s visokim rezultatom na ovoj skali. Nasuprot njoj stoji 15. tvrdnja koja se na oba uzorka pokazala najdiskriminativnijom za predmet mjerenja ove skale ($r_{siz}=0,90$; $r_{suz}=0,72$), a koja govori o oslobođenju od grijeha, odnosno o slobodi u užem smislu. Tvrdnja glasi: «*Isus Krist je sišao na zemlju, umro i uskrsnuo, da bi čovjeka izbavio iz ropstva grijeha.*» To je, dakle, tematika koja se pokazala najboljom za mjerenje ovog aspekta religioznosti.

13. čestica, koja je također pokazala slabiju diskriminativnu valjanost na oba uzorka ($r_{siz}=0,65$; $r_{suz}=0,29$), glasi: «*Grijeh je izvor/uzrok svakoga zla.*». Crkva naučava da je sve što je Bog stvorio bilo dobro, tj. Bog nije tvorac zla. Zlo je ušlo u svijet nakon što je čovjek sagriješio, a mogao je sagriješiti jer ga je Bog stvorio slobodnim. No, neki sudionici mogli su ovu tvrdnju shvatiti kao da se njome želi reći da je svako zlo koje se nekome dogodi posljedica nekog grijeha što ga je ta osoba učinila. To je daleko od nauka Crkve, a i činjenice pokazuju kako puno puta stradavaju nevini. Zbog mogućnosti različitog shvaćanja ove tvrdnje, trebalo bi je drugačije formulirati, npr. «*Da čovjek nije*

sagriješio, zlo ne bi ušlo u svijet.». Na ovaj način vjerojatno bi se poboljšala njezina diskriminativna valjanost.

4. čestica, koja glasi: *«Isus Krist nikad nije sagriješio.»* pokazala je slabiju diskriminativnu valjanost samo na uzorku članova zajednice ($r_{\text{suz}}=0,24$). Isto se dogodilo sa 7. česticom: *«Bibliju su napisali ljudi nadahnuti Duhom Svetim.»* ($r_{\text{suz}}=0,24$) i s 12. česticom: *«Papa je predstavnik Isusa Krista na zemlji.»* ($r_{\text{suz}}=0,31$). To nije očekivano. Točnije, nije očekivano da ni jedna od čestica iz ove skale bude slabo diskriminativna, osim iz razloga da se i sudionici s većim i sudionici s manjim ukupnim rezultatom na ovoj skali slože s njom. Naime, dok se kod drugih skala moglo lakše dogoditi da pokoja tvrdnja bude nejasna ili dvosmislena, kod skale vjerovanja ta vjerojatnost bila je puno manja. To se prvenstveno odnosi na religioznije članove zajednice, dok su manje religiozni članovi mogli imati nejasnoće, ali najviše zbog nepoznavanja vlastite vjere. S obzirom da bi sve tvrdnje (osim 13. tvrdnje, koja je prethodno analizirana) trebale biti sasvim jasne religioznijim članovima zajednice, od njih se očekivalo da će bez dvoumljenja izraziti prihvaćanje svih istina vjere jer one tvore cjelinu. Do toga ipak nije došlo. Ovakvi rezultati navode na pomisao da su religiozniji članovi zajednice možda kritičniji prema vlastitom vjerovanju, tj. svjesniji da vjerovati ne znači samo reći da vjeruješ, nego i ponašati se u skladu s tim, pa su zato davali niže odgovore na nekim tvrdnjama. To ovisi i o shvaćanju riječi *vjerujem*. Ako su je shvatili u smislu jednostavnog prihvaćanja, odnosno slaganja s naukom Katoličke Crkve, onda su davali visoke odgovore. Ako su je shvatili u smislu duboke vjere, koja se očituje u djelima, onda su sigurno bili kritičniji, jer su svjesniji koliko puta se zbog svoje slabosti i grješnosti ponašaju kao da ne vjeruju. To je možda i najveći nedostatak skale vjerovanja, jer smanjuje njezinu valjanost, posebno na uzorku religioznijih sudionika. Stoga bi bilo dobro pokušati umjesto postojeće skale samoprocjene (uopće ne vjerujem – potpuno vjerujem) staviti drugu, npr. skalu slaganja.

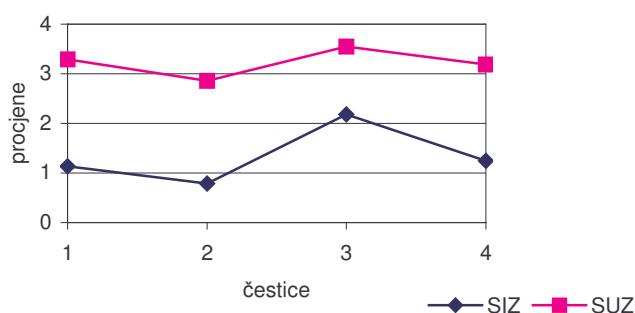
Nažalost, kako nisu zabilježeni podaci o pouzdanosti skala religioznosti Glocka i Starka, ne može se vršiti usporedba s njima. No, da se i može, ipak bi usporedbu trebalo činiti s puno opreza iz razloga što je način odgovaranja na njihov upitnik sasvim drukčiji od UR. Glock i Stark su osmislili cijeli upitnik, pa tako i skalu vjerovanja, na način da bi na postavljeno pitanje sudionicima ponudili niz tvrdnji od kojih su oni trebali izabrati jednu koja se najviše slaže s njihovim uvjerenjem ili ponašanjem. Pri tom se broj ponuđenih tvrdnji razlikovao od pitanja do pitanja. Zbog ovih razlika, rezultate UR treba oprezno uspoređivati s Glockovim rezultatima.

Najsličnija skali vjerovanja iz UR je Skala kršćanske ortodoksije, čiji su autori Fullerton i Hunsberger (1982, prema Hill i Hood, 1999.). To je jednodimenzionalna mjera stupnja u kojem netko prihvaća temeljna kršćanska vjerovanja koja su izrečena u Apostolskom Vjerovanju i u

Nicejsko-carigradskom Vjerovanju. Skala je primijenjena na uzorku studenata dominantno protestantske i katoličke vjeroispovijesti. Sudionici su davali odgovore na 7-djelnoj skali slaganja. Dobiven je izvstan koeficijent unutrašnje konzistencije od čak 0,98, a faktorskom analizom je utvrđeno da skala mjeri jednu dimenziju. To je znak da se i skala vjerovanja iz UR može još poboljšati.

6.1.2. ANALIZA SKALA MOLITVENE I LITURGIJSKE PRAKSE

Iako kod mnogih upitnika ove dvije skale tvore jednu skal, odnosno jednu (obrednu) dimenziju, u UR su ipak razdvojene iz jednostavnog razloga što ne mora značiti da vjernici koji često mole, ujedno i često sudjeluju u liturgijskim obredima svoje Crkve, a također vrijedi i obrnuto. S obzirom na mali broj čestica koje sadržavaju, skale su pokazale zadovoljavajuće pouzdanosti, pogotovo skala liturgijske prakse ($\alpha_{siz}=0,855$; $\alpha_{suz}=0,792$). Sve tri čestice koje ona sadrži imaju relativno visoke koeficijente diskriminativne valjanosti, tako da ih nije potrebno dublje analizirati. Za razliku od nje, skala molitvene prakse nije pokazala tako visoku pouzdanost, posebno na uzorku članova zajednice ($\alpha_{siz}=0,766$; $\alpha_{suz}=0,598$).

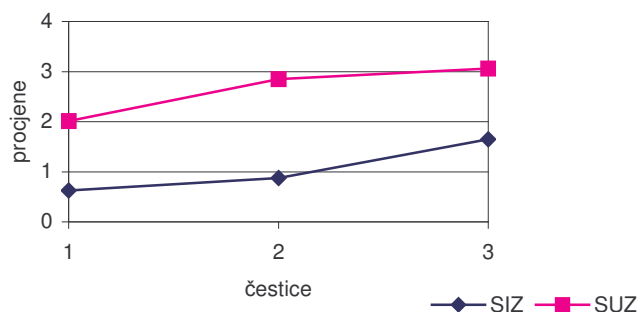

Slika 4. Prosječne procjene na česticama skale molitvene prakse za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Čestica koja je na uzorku studenta u zajednici pokazala namanju diskriminativnu valjanost je 3. čestica, koja glasi: «*Molim prije spavanja.*» ($r_{suz}=0,32$). Ista ova čestica je na uzorku studenata izvan zajednice pokazala najbolju diskriminativnu valjanost ($r_{suz}=0,63$). Analiza aritmetičkih sredina na

oba uzorka pokazuje da sudionici najviše prakticiraju molitvu prije spavanja ($M_{suz}=2,18$; $M_{siz}=3,55$). To se dobro vidi i iz profila na slici 4. Na uzorku studenata u zajednici ova čestica ima najveću aritmetičku sredinu, koja govori da članovi zajednice prakticiraju molitvu prije spavanja u prosjeku svaki dan. Uz to, raspršenje ove čestice je znatno manje od ostalih triju čestica ($\sigma_{suz}=0,626$). To su vjerojatno razlozi i slabije diskriminativne valjanosti navedene čestice. Čestica koja ima najbolju diskriminativnost odnosi se na čestinu prakticiranja jutarnje molitve ($r_{suz}=0,47$). Također i na uzorku studenata izvan zajednice ima jako dobru diskriminativnost ($r_{siz}=0,57$). Zanimljivo je da studenti općenito najmanje prakticiraju jutarnju molitvu, no po njoj se dobro razlikuju oni koji imaju viši rezultat od onih koji imaju niži rezultat na ovoj skali.

Skala molitvene prakse zahvatila je samo aspekt učestalosti molitve koji, prema nauku Katoličke Crkve, nije znak istinske religioznosti ako nije u korelaciji s posljedičnim aspektima religioznosti^{2*}. Zbog toga ovu skalu nikako ne bi trebalo gledati izdvojeno od ostalih skala, posebno od onih koje mjere posljedice religioznosti. Za skalu liturgijske prakse vrijedi isti zaključak^{3*}. Kao i molitvena praksa, i liturgijska praksa može postati formalnost, niz običaja bez dubljeg smisla i veze sa svakodnevnim životom, pa je i ovu skalu potrebno promatrati u kontekstu svih ostalih skala, posebno onih koje mjere posljedične aspekte religioznosti.

Slika 5. Prosječne procjene na česticama skale liturgijske prakse za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

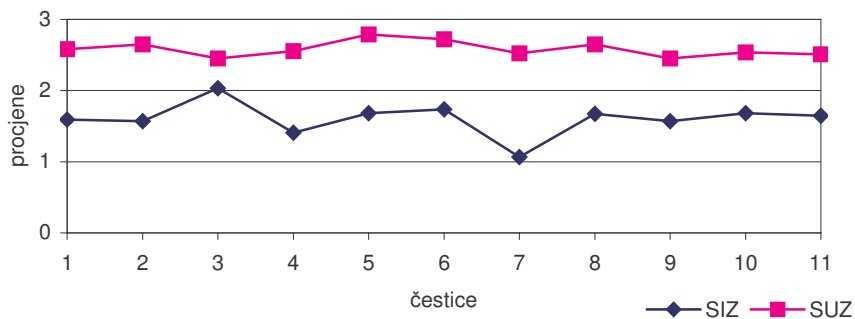
Kako se vidi iz slike 5, studenti izvan zajednice ne obdržavaju niti minimum propisanih vjernih obveza, za razliku od studenata u zajednici koji prakticiraju puno više od propisanog minimuma. Visoka pouzdanost ove skale svjedoči u prilog cjelovitosti liturgijske prakse, što doživljavaju i sami vjernici.

Navedene skale ne mogu se usporediti s istima navedenima u knjizi *Measures of religiosity* (Hill i Hood, 1999.) iz razloga što one ne ispituju samo učestalost obredne prakse, već u sebi sadrže i

čestice koje bi se mogle odnositi na neke druge aspekte, npr. na religiozno iskustvo ili motivaciju za molitvu. Osim toga, knjiga ne sadrži skale koje bi se odnosile specifično na katoličku vjeru. Sve u svemu, najvažnija preporuka za poboljšanje pouzdanosti skala molitvene i liturgijske prakse odnosi se na povećanje broja čestica.

6.1.3. ANALIZA SKALE RELIGIOZNOG ISKUSTVA

Skala religioznog iskustva pokazala je jako dobru pouzdanost. Na uzorku studenata koji nisu u zajednici njezina pouzdanost je vrlo visoka ($\alpha_{siz}=0,951$), dok je na uzorku studenata u zajednici nešto niža ($\alpha_{suz}=0,765$). Ova skala je, dakle, prilično homogena, a bila bi još homogenija kad bi se izuzela jedna čestica koja smanjuje pouzdanost skale, posebno na uzorku članova zajednice. Radi se o 3. čestici, koja glasi: «*Ne prepoznajem Božje djelovanje u svom životu.*». Njezinim izbacivanjem, pouzdanost skale na uzorku članova zajednice povećala bi se na čak 0,802. Koeficijent diskriminativne valjanosti ove čestice na istom uzorku iznosi samo 0,1. Moguće je da je neke sudionike zbunila kombinacija negacije koju sadrži ova tvrdnja i negacije u odgovoru *ne slažem se*, pa u brzini nisu dali odgovor koji je u skladu s njihovim mišljenjem. Također, vrlo je vjerojatno da gotovo svi sudionici koji su u zajednici u određenoj mjeri prepoznaju Božje djelovanje u svom životu, te da zbog toga ova čestica nije bila diskriminativna na ovom uzorku.

Slika 6. Prosječne procjene na česticama skale religioznog iskustva za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Profil skupine studenata izvan zajednice (slika 6) uglavnom bio bi jednoličan da nije upravo 3. čestice na kojoj su sudionici davali u prosjeku više odgovore ($M_{siz}=2,03$), te 7. čestice na kojoj su davali u prosjeku niže odgovore nego na ostalim česticama ($M_{siz}=1,07$). Niži rezultat na toj čestici, koja glasi: «*Doživio sam da mi Isus kroz Bibliju daje odgovor na trenutnu životnu situaciju.*», govori da studenti izvan zajednice imaju slabo iskustvo molitvenog čitanja Biblije. Na mjestu ove čestice profili dviju skupina se međusobno najviše udaljuju, dok se na mjestu 3. čestice međusobno najviše približavaju.

Slično kao i kod prethodnih skala, i ova skala je pokazala bolju pouzdanost na uzorku studenata izvan zajednice. To je u određenoj mjeri povezano s karakteristikama uzorka. Naime, članovi zajednice sačinjavaju homogeniji uzorak, pa su davali homogenije odgovore, što je utjecalo na smanjenje interkorelacija čestica, a time i na smanjenje pouzdanosti skale.

Nije lako procijeniti vlastito iskustvo. Jedan od problema je sklonost davanju socijalno-poželjnih odgovora. Moguće je i da je među sudionicima postojala razlika u kriteriju odgovaranja na ove tvrdnje. Naime, postoji mogućnost da su i sudionici koji imaju vrlo duboko religiozno iskustvo i oni čije je iskustvo utemeljeno samo na osjećajima, bez utjecaja na opće ponašanje i etičke izbore, davali visoke odgovore na ove tvrdnje. Kriterij ljudi čije je iskustvo utemeljeno samo na osjećajima vjerojatno je bio niži, jer su sve tvrdnje gledali kroz prizmu osjećaja. Naprotiv, vjernici s dubljim religioznim iskustvom vjerojatno su davali realnije odgovore na ove tvrdnje. Pritom je riječ *iskusio* za njih vjerojatno imala puno dublje značenje.

Već je spomenuto kako su dosadašnja istraživanja religiozno iskustvo često poistovjećivala s religioznim osjećajima. Sigurno je da su osjećaji vrlo važan dio religioznog iskustva, ali ne i najvažniji. Osim toga, oni često mogu zavarati. Primjerice, netko može imati intenzivne osjećaje prema Bogu, te misliti da je jako uznapredovao u vjeri i ljubavi prema njemu. Međutim, ako mu Bog ne usliši neku želju ili se dogodi neki problem, gubi svo pouzdanje i ljubav. Također, netko može čvrsto vjerovati i ponašati se u skladu s vjerovanjem i moralnim načelima iako duboko u sebi ne doživljava Božju blizinu ili ne osjeća da ga Bog voli. Dakle, religiozni osjećaji mogu upućivati na religiozno iskustvo, ali ne govore o dubini tog iskustva, drugim riječima, nisu pouzdan pokazatelj nečije religioznosti. Zbog toga, kad se ispituje religiozno iskustvo, pogotovo kršćansko religiozno iskustvo, bolje je manje pitati o osjećajima, a više o konkretnim događajima u vlastitom životu u kojem su osobe prepoznale Božje djelovanje. Onaj tko ne može navesti niti jedan takav događaj u svom životu zasigurno nema kršćansko religiozno iskustvo. Kako je cilj ove skale ispitati upravo kršćansko iskustvo, važno je razumjeti njegove specifičnosti u odnosu na druga religiozna iskustva^{4*}.

S obzirom da je kršćansko iskustvo neodvojivo od iskustva Krista i Crkve, jer je Krist, prema vjerovanju Katoličke Crkve, i danas živ i na poseban način prisutan u Crkvi (kao zajednici vjernika), skala religioznog iskustva iz UR uključila je čestice koje se odnose na iskustvo Isusovog djelovanja preko sakramenata i Biblije. Nekoliko čestica se odnosi na iskustvo Božjeg djelovanja putem molitve, a jedna se odnosi općenito na prepoznavanje Božjeg djelovanja u svom životu. Preostale

čestice odnose se na važan znak kršćanskog iskustva, a to je iskustvo Božjeg očinstva, te iskustvo da je Isusova ljubav veća od ljubavi ikojeg ljudskog stvorenja.

Kako vjera ima svoj dinamizam rasta, svoj rast prema zrelosti, tako se i kršćansko religiozno iskustvo sve više produbljuje. Paralelno s iskustvom Božje ljubavi raste i upoznavanje samog sebe, kako svoje vrijednosti pred Bogom, tako i svoje slabosti i grješnosti. Nije lako prihvatiti svoje slabosti i grijehe, makar vjernik u isto vrijeme ima priliku doživjeti da je upravo takav kakav je u potpunosti ljubljen od Boga. Nije lako ni povjerovati u Božju bezuvjetnu ljubav kad čovjek u svakodnevnom životu nema iskustvo takve ljubavi, te je naučio da se uvijek u nekoj mjeri mora truditi da zadobije tuđu ljubav. To je faza koju trebaju proći svi vjernici koji su ozbiljno krenuli putem vjere. Oni bi mogli davati nešto niže odgovore na tvrdnje iz ove skale upravo zato jer imaju teškoća s prihvaćanjem bezuvjetne Božje ljubavi. Vrlo je moguće da su mladi u crkvenoj zajednici većinom u toj fazi.

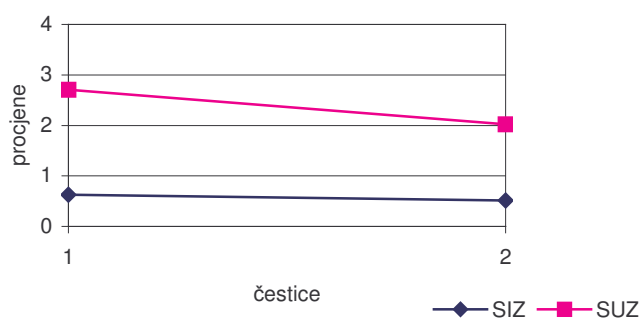
Iz svega navedenog može se zaključiti da treba biti oprezan s interpretiranjem rezultata na ovoj skali i da ih svakako treba gledati u povezanosti s drugim skalama, posebno sa skalama koje ispituju posljedični aspekt religioznosti. Sudeći po pouzdanostima na oba uzorka, može se reći da je oprez to potrebniji što je uzorak religiozniji.

Postojeće skale religioznog iskustva, bar one koje su navedene u knjizi *Measures of religiosity* (Hill i Hood, 1999.), dosta se razlikuju od ove skale, tako da usporedba nije opravdana. Temeljna razlika je u tome što se one odnose na opće religiozno iskustvo, za razliku od ove skale koja se odnosi na kršćansko iskustvo, tj. na iskustvo osobnog Boga, utjelovljenog u Isusu Kristu. Osim toga, one stavljaju naglasak na religiozne osjećaje, dok je ova skala to pokušala izbjeći navođenjem konkretnih situacija u kojima su vjernici mogli doživjeti Božju ljubav, npr. u ispovijedi, pričesti, kroz Bibliju. Ipak, pitanje je koliko je u tome uspjela.

6.1.4. ANALIZA SKALE RELIGIJSKE SPOZNAJE

S obzirom da skala religijske spoznaje sadrži samo dvije čestice, o njezinoj pouzdanosti ne može biti ozbiljnijeg govora. Ipak, zanimljivo je promotriti odnos tih dviju čestica na različitim uzorcima. Na uzorku studenata izvan zajednice čestice su u zadovoljavajućoj korelaciji ($r_{siz}=0,538$). Ujedno se

radi o česticama s najnižim aritmetičkim sredinama (redom 0,63 i 0,51), što upućuje na to da ova skupina gotovo uopće ne čita Bibliju i knjige o katoličkoj vjeri. Za razliku od njih, studenti u zajednici puno više čitaju vjersku literaturu. U prosjeku, Bibliju čitaju jednom tjedno, a ostale vjerske knjige jednom mjesečno (slika 5). Korelacija ovih dviju tvrdnji na ovoj skupini je vrlo niska ($r_{\text{SUZ}}=0,155$) i nije se pokazala značajnom. Dakle, veće čitanje Biblije nije nužno popraćeno i većim čitanjem ostalih vjerskih knjiga^{5*}.

Slika 7. Prosječne procjene na česticama skale religijske spoznaje za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Rezultati dobiveni na uzorku studenata u zajednici pomažu boljem opisu tog uzorka. S obzirom da većina mladih često čita Bibliju, dok to nije slučaj s knjigama o katoličkoj vjeri, može se pretpostaviti da su to većinom mladi koji su tek počeli dublje otkrivati svoju vjeru kroz Sveto pismo, a s vremenom će vjerojatno posegnuti i za drugim knjigama. Već je rečeno da vjera treba rasti, a to je jedan od znakova u kojem se očituje njezin rast. Naravno, netko može čitati Bibliju i vjerske knjige iz sasvim drugih, potpuno nereligioznih motiva, npr. radi opće kulture. O motivima za čitanje možemo samo pretpostavljati, ali ne i zaključivati na temelju ove skale. Stoga i za nju vrijedi slično kao i za skale molitvene i liturgijske prakse, a to je potreba da se rezultati na njoj razmatraju u kontekstu ostalih skala. Nažalost, nije se mogao dobiti podatak o diskriminativnoj valjanosti navedenih tvrdnji; u tu svrhu potrebno je u skalu uključiti bar još koju tvrdnju, npr. o posjećivanju vjerskih tribina ili o čitanju vjerskog tiska. Na taj način dobit će se i jasniji podatak o pouzdanosti skale.

Različiti autori koristili su tvrdnje iz ove skale u svojim upitnicima, no obično kao dio neke druge skale. Primjerice, tvrdnja o čitanju Biblije je kod Glocka i Starka (1966, prema Hill i Hood, 1999.) sastavni dio obredne dimenzije, a kod Kinga i Hunta (1972, prema Hill i Hood, 1999.) spada u skalu vjerskog rasta i nastojanja. Ova tvrdnja zaista bi mogla biti i dio skale molitvene prakse ili šire skale obredne prakse, jer o čitanju Biblije kao znaku religioznosti može se govoriti samo ako je to čitanje

popraćeno molitvom. Ipak, u UR ova tvrdnja nije stavljena u tu skalu iz razloga što ima veliki broj vjernika koji mole, ali uopće ne čitaju Bibliju, tako da je pretpostavljeno da se radi o posebnoj skali, koja je nazvana skalom religijske spoznaje. Ona je sadržajno bliža Kingovoj skali vjerskog rasta i nastojanja, no odnosi se na specifični vjerski rast kroz izgrađivanje vjerskog znanja.

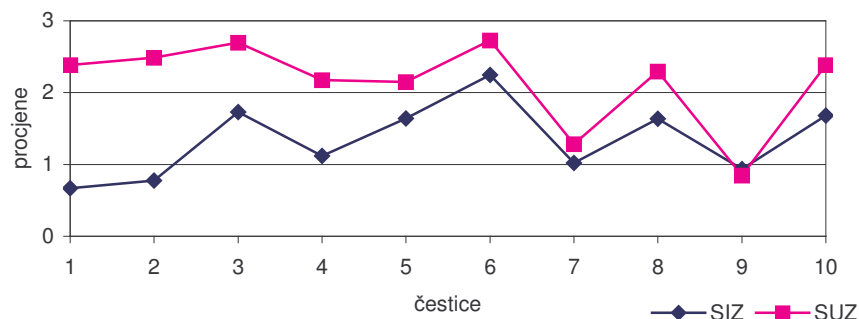
U daljnjem tekstu slijede rezultati vezani uz skale koje se odnose na posljedičnu dimenziju religioznosti.

6.1.5. ANALIZA VRIJEDNOSNE SKALE

Vrlo zanimljivi rezultati dobiveni su na vrijednosnoj skali. Ona na uzorku studenata izvan zajednice ima jako nisku ($\alpha_{siz}=0,231$), dok na uzorku članova zajednica ima puno višu pouzdanost ($\alpha_{suz}=0,691$). Dakle, čestice iz ove skale članovima zajednice tvore povezanu cjelinu, dok ih studenti izvan zajednice ne doživljavaju povezanima. Malo je vjerojatno da razlog tome leži u nerazumijevanju čestica. Prije se radi o tome da je ova skala u određenoj mjeri heterogena. Njezin cilj je mjerenje vrijednosnih stavova naspram nauku Katoličke Crkve. Definicija je dosta široka i uključuje niz vrijednosti koje Crkva proklamira. U ovoj skali uvršteno ih je deset. Već na prvi pogled može se vidjeti da su sadržajno dosta heterogene, npr. vrijednost poslušnosti, vrijednost Biblije, vrijednost Božje bezuvjetne ljubavi itd. Ipak, ova skala kao jedna od mjera posljedične dimenzije religioznosti provjerava dubinu prihvatanja vjerskih istina (što ispituje skala vjerovanja), tj. da li je njihovo prihvatanje samo na deklarativnoj ili stvarnoj razini. Onaj tko stvarno prihvaća vjerske istine, trebao bi prihvatiti i sve vrijednosti koje iz njih proizlaze, inače se radi samo o deklarativnom prihvatanju. Dakle, iako je ova skala naizgled heterogena, što je vjerojatno jedan od razloga njezine manje pouzdanosti, ipak se ne može zanemariti činjenica da je na uzorku studenata u zajednici pokazala zadovoljavajuću pouzdanost. Može se pretpostaviti da je razlog tome upravo veća religioznost članova zajednice. S obzirom da su religiozniji, više prihvaćaju vrijednosti koje Katolička Crkva naučava, što je ujedno i znak poznavanja vlastite vjere. Naprotiv, studenti izvan zajednice ne prihvaćaju sve vrijednosti, nego samo neke, koje su u skladu s njihovim vlastitim sustavom vrijednosti.

Iako će kasnije u sklopu trećeg problema biti detaljnijeg osvrta na interkorelacije skala, u ovom trenutku zanimljivo je pogledati kako su korelirale skala vjerovanja i vrijednosna skala, odnosno je li potvrđeno očekivanje o njihovoj visokoj korelaciji. Na skupini studenata izvan zajednice korelacija ovih skala je 0,49, što nije nisko kad se uzme u obzir niska pouzdanost vrijednosne skale na ovoj skupini. Na skupini studenata u zajednici ove skale uopće ne koreliraju što je vrlo iznenađujuće.

Možda se radi o tome da je prihvaćanje vjerskih istina neupitno za većinu članova zajednice, što potvrđuju i iznimno visoke prosječne vrijednosti te vrlo niski varijabiliteti čestica na toj skali, dok prihvaćanje vrijednosti više odražava dubinu nečije religioznosti. Ovakav rezultat upućuje na važnost daljnjeg ispitivanja vrijednosne skale.

Slika 8. Prosječne procjene na česticama vrijednosne skale za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Dvije čestice iz vrijednosne skale koje imaju najmanje koeficijente diskriminativne valjanosti, te se izbacivanjem pojedine od njih povećava pouzdanost skale kod oba uzorka, su 9. i 7. čestica. Iz profila na slici 8. vidi se da se skupine jako malo razlikuju po odgovorima na ovim česticama. S obzirom da je razlika među skupinama vrlo mala, ne iznenađuje da je i njihova diskriminativna valjanost na pojedinoj skupini također mala. Ako bi se to potvrdilo u još kojem istraživanju, trebalo bi ih izbaciti iz skale. Zanimljivo je da ove čestice (uz jednu česticu iz skale opraštanja) imaju najmanje aritmetičke sredine na uzorku studenata u zajednici (redom 0,85 i 1,29). To može biti znak da su ih ove čestice zbunile. Moguće je da se mogu shvatiti dvoznačno, stoga bi trebalo poraditi na njihovoj preciznijoj formulaciji.

9. čestica, koja glasi: *«Ako živi pošteno i čini dobra djela, čovjek može zaslužiti vječni život»* doista je mogla biti zbunjujuća jer u sebi sadrži ključnu riječ koju je trebalo uočiti i koja mijenja sadržaj cijele tvrdnje. To je riječ *zaslužiti*. Naime, prema nauku Katoličke Crkve, Bog čovjeku sve daruje besplatno, iz ljubavi^{6*}. Da je umjesto riječi *zaslužiti* stajala riječ *postići*, ova tvrdnja vjerojatno ne bi bila sporna. No, i tada bi najvjerojatnije slabo diskriminirala sudionike, jer bi se većina složila s njom.

Slična stvar dogodila se i sa 7. česticom koja glasi: *«Bog nam je dao razum kako bismo upravljali svojim životom – On ne želi utjecati na naše odluke.»*. Ova čestica ispituje slaganje s naukom Crkve koji kaže da Bog nije stvorio svijet i ljude u njemu, pa ih prepustio samima sebi, već aktivno djeluje

u svijetu. On je čovjeka stvorio iz ljubavi i zato želi biti aktivan dionik njegova života. Pritom se ne nameće, jer do kraja poštuje čovjekovu slobodu koju mu je sam darovao. Ono što je studente u zajednici moglo staviti u nedoumicu možda je riječ *utjecati*, koja je neke od njih vjerojatno asocirala na nametljivost ili čak prisilu. Stoga je bilo bolje izostaviti drugi dio tvrdnje, a prvi malo preformulirati, npr. «*Bog nam je dao razum i ostavio nas da sami upravljamo svojim životom*». Na taj način vjerojatno bi se poboljšala diskriminativna valjanost ove čestice.

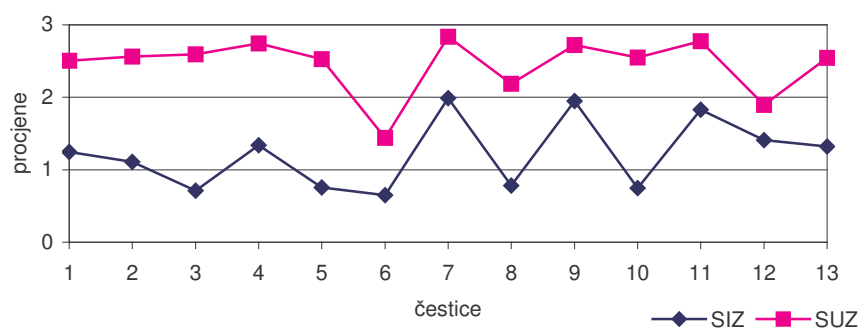
Uz ove čestice, jako slabu diskriminativnu valjanost pokazala je i 6. čestica, koja glasi: «*Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca*». Iz profila obje skupine vidi se da su sudionici davali vrlo visoke odgovore na ovu tvrdnju. Oni, dakle, neovisno o prihvatanju drugih vrijednosti iz ove skale, većinom prihvataju sliku nepristranog Boga koji jednako voli sve ljude bez obzira na njihovo ponašanje. Ipak, pitanje je koliko samo načelno prihvataju, a koliko zaista vjeruju u takvog Boga. O tome bi se moglo najbolje zaključivati na temelju njihove spremnosti da oprostite onima koji su im nanijeli bilo kakvo zlo, a što je predmet mjerenja skale opraštanja. Onaj tko zaista vjeruje da Bog jednako voli svakog čovjeka, htjet će oprostiti svojim neprijateljima, jer tako i Bog čini; onaj pak tko samo načelno u to vjeruje neće biti spreman na opraštanje.

Vrijednosna skala zahvaćena je i u prijašnjim istraživanjima. Drugo poglavlje knjige *Measures of Religiosity* (Hill i Hood, 1999.) sadrži niz skala religioznih stavova, a treće poglavlje sadrži skale religioznih/moralnih vrijednosti ili osobnih karakteristika. «Skala religioznih stavova», čiji su autori Poppleton i Pilkington (1963.), sadržajno je donekle slična vrijednosnoj skali iz ovog upitnika, iako se i dalje dosta razlikuju, primjerice po tome što neke čestice u njoj više spadaju u skalu vjerovanja. Ona mjeri stavove koji se odnose na opće postavke kršćanske vjere, te stavove o nužnosti vjere za zadovoljstvo životom i moralni razvoj. Njihova skala također je namijenjena studentima koji se deklariraju kao kršćani, a uz njih i ateistima i agnosticima. Njezina pouzdanost na reprezentativnom i velikom uzorku studenata, izražena Cronbachovim alpha koeficijentom, iznosi 0.97, što je izrazito visoko.

Sve u svemu, vrijednosnu skalu potrebno je poboljšati. Ponajprije bi trebalo preciznije definirati predmet njezinog mjerenja, jer se pokazao preširokim. Možda bi se trebalo ograničiti samo na vrijednosti vezane uz Boga ili samo uz Crkvu. Također, trebalo bi pripaziti na formulaciju pitanja kako bi bila što jasnija svim sudionicima.

6.1.6. ANALIZA MORALNO-ETIČKE SKALE

Jedna od skala koja se pokazala visoko pouzdanom na oba uzorka je moralno-etička skala ($\alpha_{siz}=0,86$; $\alpha_{suz}=0,789$). Ona mjeri stavove prema moralnom nauku Katoličke Crkve. Također spada u mjere posljedičnog aspekta religioznosti. Ovo je primjer skale s jasnom i specifičnom definicijom. U tom smjeru bi trebalo poboljšati vrijednosnu skalu. Većina čestica ima visoke koeficijente diskriminativne valjanosti. Ima ih i nekoliko s niskim koeficijentima. Jedna od njih je 9. čestica: «*Vršenje eksperimenta na ljudskim embrijima nikad nije opravdano.*» ($r_{siz}=0,32$; $r_{suz}=0,15$). Kad bi se izbacila iz skale, njezina pouzdanost bi se povećala, i to na oba uzorka. Dakle, ova čestica očito ne diskriminira sudionike s manjim i većim ukupnim rezultatom na ovoj skali, vjerojatno zato što se većina i jednih i drugih slaže s ovom tvrdnjom. O visokom stupnju prihvaćanja ove moralne vrijednosti kod obje skupine govore aritmetičke sredine ($M_{siz}=1,95$; $M_{suz}=2,72$), što se dobro vidi na profilima (slika 9).

Slika 9. Prosječne procjene na česticama moralno-etičke skale za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Čestica koja također ima slabu diskriminativnost, ali samo na uzorku studenata koji nisu u zajednici je 12. čestica: «*Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez*» ($r_{siz}=0,32$). Bez nje, pouzdanost skale bi se malo povećala. Sudionici s većim i manjim ukupnim rezultatom na ovoj skali ne razlikuju se po odgovorima na ovoj čestici iz razloga što imaju tendenciju neprihvatanja moralne obveze plaćanja poreza nepravednoj vlasti. Prosječna vrijednost skupine na ovoj čestici je $M_{siz}=1,41$. Jedan od mogućih razloga ovakvih rezultata je činjenica da se ova čestica odnosi na civilni moral (zajedno sa 13. česticom), dok se ostale čestice odnose na permissivni moral, tako da možda nije bilo opravdano stavljati ih u istu skalu. Također je važno uočiti da ova čestica nema istu moralnu težinu kao i ostale čestice, stoga njezina slabija diskriminativnost nije toliko iznenađujuća.

Postoje još dvije čestice koje imaju slabu diskriminativnu valjanost, i to samo na uzorku članova zajednice. Jedna od njih je 6. čestica: «*Rastava crkveno sklopljenog braka je opravdana u nekim situacijama.*» ($r_{suz}=0,04$). Njezinim izbacivanjem također se povećava pouzdanost skale. To nije

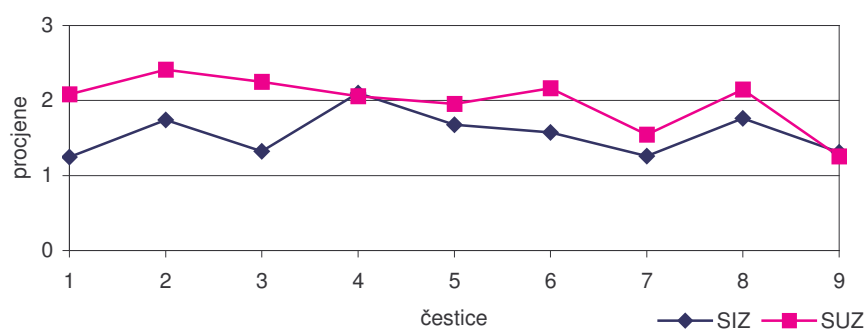
očekivano, kao ni to da će se većina sudionika složiti s ovom tvrdnjom ($Msuz'=1,44$). Naprotiv, očekivano je da će sudionici s većim ukupnim rezultatom na ovoj skali pristati i uz nauk Crkve po pitanju ove moralne vrednote, a koji počiva na riječima Isusa Krista: «Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!» (Mk 10,9). Međutim, postoje neke situacije u kojima Kanonsko pravo dopušta odvajanje supružnika, ali sa zadržavanjem ženidbenog veza (Zakonik kanonskog prava, kan. 1141, prema KKC, 2383). Također, u slučaju prisile na brak «ili iz drugih razloga, koji ženidbu čine ništavnom ili kao da je nije bilo» (usp. Zakonik kanonskog prava, kan.1095-1107, prema KKC, 1629), «Crkva može proglasiti «ništavnost ženidbe», što znači izjaviti da ženidbe nije ni bilo. U tom slučaju dotični muškarac i žena slobodni su sklapati druge ženidbene veze (...).» (KKC, 1629). Ne radi se, dakle, o rastavi, nego o proglašenju braka nevaljanim. Vrlo je vjerojatno da su mnogi članovi zajednice donekle upoznati s ovom tematikom, što dokazuju i neke njihove primjedbe uz ovu tvrdnju, kojima su htjeli pokazati da imaju u vidu upravo situacije proglašenja braka nevaljanim. To ih je navelo da se slože s ovom tvrdnjom, makar se zapravo s njom ne slažu. Naravno, moguće je i da se neki sudionici koji se u drugim pitanjima slažu s naukom Crkve, u ovom pitanju ne slažu s njezinim naukom. Bilo bi zanimljivo provjeriti bi li se njihovi odgovori razlikovali da je tvrdnja drukčije postavljena, npr. da se uz tvrdnju naznačilo da se ne misli na proglašenje braka nevaljanim. Naime, kako je riječ o vrlo važnom indikatoru religioznosti, religiozniji sudionici bi trebali dati odgovore u smjeru većeg neslaganja s ovom tvrdnjom. U suprotnom, upitna je diskriminativna valjanost cijele skale.

Na uzorku članova zajednice još jedna tvrdnja pokazala je nisku diskriminativnost, te se njezinim izbacivanjem također povećava pouzdanost skale. To je 7. tvrdnja koja glasi: «*Homoseksualne veze nisu prirodne.*» ($rsuz=0,12$). Visoka aritmetička sredina ($Msuz=2,84$) pokazuje da se velika većina sudionika složila s ovom tvrdnjom, dakle, radi se o moralnom pitanju s kojim se neupitno slažu gotovo svi članovi zajednice, neovisno o prihvatanju ostalih moralnih vrijednosti iz ove skale.

Skala koja je sadržajno slična moralno-etičkoj skali iz UR je «Skala kršćanskih moralnih vrijednosti», čiji su autori Francis i Greer (1990, 1992, prema Hill i Hood, 1999.). Ona sadrži deset ponašanja (npr. abortus, krađa, itd.) koja se donekle preklapaju s ponašanjima iz moralno-etičke skale u UR. Sudionici izražavaju svoje slaganje s pojedinim ponašanjem na tradicionalnoj Likertovoj skali i na skali na kojoj procjenjuju koliko je pojedino ponašanje loše. Skala je primjenjena na učenicima protestantskih i katoličkih škola, a dobivene pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije kreću se od 0.70 – 0.76. Usporedba s ovim upitnikom daje još jednu potvrdu da moralno-etička skala ima vrlo zadovoljavajuću pouzdanost.

6.1.7. ANALIZA SKALE OPRAŠTANJA

Sljedeća skala koja se odnosi na posljedični aspekt religioznosti je skala opraštanja. Ona također ima zadovoljavajuću pouzdanost na obje skupine ($\alpha_{\text{siz}}=0,696$; $\alpha_{\text{suz}}=0,732$), ali nešto manju u odnosu na prethodnu skalu. Jedan od razloga njezine manje pouzdanosti vjerojatno je taj što sadrži nekoliko čestica koje ispituju stavove (čestice 1-3), te nekoliko čestica koje ispituju bihevioralnu namjeru i ponašanje (čestice 4-9), a poznato je da stavovi i ponašanje ne moraju biti u korelaciji. Nedostatak ove skale je i u tome što sadrži čestice koje ispituju specifične stavove (7. i 8. čestica) zajedno s česticama koje ispituju opće stavove (čestice 1-3), što nije preporučljivo također iz razloga što se pokazalo da to dvoje ne mora korelirati. Sve ove čestice stavljene su u istu skalu zbog toga što je pretpostavljeno da će ipak biti u zadovoljavajućim interkorelacijama. To je donekle potvrđeno. Ipak, nije mali broj čestica koje su u vrlo niskim interkorelacijama. Uz ovo se veže i slabija diskriminativnost nekoliko čestica, što je također važan razlog slabije pouzdanosti skale. Slika 10. naznačuje da se vrlo vjerojatno radi o 4. i 9. čestici jer su skupine gotovo potpuno izjednačene po odgovorima na njih.

Slika 10. Prosječne procjene na česticama skale opraštanja za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

Najniži koeficijent diskriminativne valjanosti na oba uzorka ima 9. čestica, koja glasi: «*Dopuštam da me drugi iskorištavaju.*» ($r_{\text{siz}}=r_{\text{suz}}=0,16$). Iako možda naizgled ova čestica ne spada u skalu opraštanja, ipak ima logike zašto je u njoj. Ova skala imala je za cilj mjeriti prihvaćanje evanđeoskog poimanja ljubavi, koje se najviše očituje u opraštanju. Opraštanje je temeljni znak i pokazatelj nečije vjere^{7*}. Ipak, rezultati su pokazali da su obje skupine u prosjeku dale odgovore u smjeru manje religioznosti, s tim da su studenti koji nisu u zajednici čak ispali nešto religiozniji

($M_{siz}=1,31$; $M_{suz}=1,26$). Postavlja se pitanje kako su sudionici shvatili ovu tvrdnju. Moguće je da su je neki shvatili u negativnom smislu, u stilu: «Baš sam budala, dopuštam da me drugi iskorištavaju!», te su priznali da to ponekad i čine, vjerojatno nevoljko. Oni koji su je shvatili u kršćanskom smislu možda su bili iskreni pa priznali da nisu još toliko uzrasli u vjeri da bi se ovako ponašali. U svakom slučaju, zbog svoje višeznačnosti čestica se nije pokazala dobrom, te bi je najvjerojatnije trebalo izbaciti iz skale.

Čestica koja također ima slabu diskriminativnu valjanost na oba uzorka je 4. čestica: «*Ako nekoga povrijedim, nastojim što prije tražiti oprostjenje.*» ($r_{siz}=0,24$; $r_{suz}=0,28$). Vrlo je velika vjerojatnost da se na ovu česticu daju socijalno poželjni odgovori. Sudeći po visokim aritmetičkim sredinama na oba uzorka ($M_{siz}=2,10$; $M_{suz}=2,06$), može se pretpostaviti da je do toga i došlo. Međutim, opravdano je pretpostaviti da je socijalna poželjnost karakteristika po kojoj bi se religiozniji ljudi također trebali razlikovati od manje religioznih ljudi. Naime, istinski religioznim ljudima je važnije što misli Bog nego ljudi. Dakle, i o tome bi se trebalo voditi računa pri odabiru pitanja za upitnik religioznosti, te bi trebalo izbjegavati čestice s većom tendencijom davanja socijalno poželjnih odgovora.

Na uzorku članova zajednice slabu diskriminativnu valjanost pokazala je još jedna čestica. To je 7. čestica, a glasi: «*Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, oprostio bih mu samo ako bi mi pokazao da mu je žao.*» ($r_{suz}=0,27$). Iz nauka Crkve jasno proizlazi da je kršćanin pozvan nasljedovati Krista u bezuvjetnoj ljubavi, pa tako i u bezuvjetnom praštanju. Čim se praštanje i ljubav uvjetuju, ne radi se o istinskom praštanju ni ljubavi. No, u isto vrijeme kaže se da je čovjeku «nemoguće udovoljiti ovom mučnom zahtjevu» (KKC, 2841). Ali, uz Božju pomoć, nemoguće postaje mogućim (KKC, 2841). Nije lako objasniti zašto su rezultati pokazali da je ova čestica ipak slabo diskriminativna. Također nije lako objasniti zašto je aritmetička sredina ove čestice relativno niska ($M'_{suz}=1,55$). Kako se radi o vrlo važnoj čestici, možda su ovakvi rezultati znak da ukupni rezultat na ovoj skali nije dobra mjera religioznosti. Također, moguće je da postoji problem sa česticom, a kako je njezina diskriminativna valjanost slabija samo na ovom uzorku, treba uzeti u obzir i njegove karakteristike. Ono što je moglo utjecati na odgovore na ovu česticu je iskustvo vlastite slabosti i grješnosti. O tom iskustvu bit će više govora kod osvrta na rezultate na skali slabosti i grješnosti. Zasad je dovoljno spomenuti da se većina članova zajednice nije složila s tvrdnjom koja pripada skali slabosti i grješnosti, a glasi: «*Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti.*» ($M'_{suz}=1,92$). To je znak da su mnogi od sudionika iskusili svoju slabost i nemoć s obzirom na praštanje. Ako su, čitajući 7. česticu iz skale opraštanja, smatrali da se od njih traži da procjene kako će se najvjerojatnije ponašati, onda su mnogi priznali kako bi im bilo teško oprostiti, što ne znači da ne bi htjeli, niti da neće pokušati, uzdajući se u Božju pomoć. Neki su možda tvrdnju shvatili drukčije, misleći da ih se

pita o načelnom stavu, odnosno namjeri da oprostite ili ne oprostite. To bi trebalo provjeriti. Npr. možda bi bilo bolje da tvrdnja glasi: «*Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, htio bih mu oprostiti samo ako bi mi pokazao da mu je žao.*», jer bi sudionicima bilo jasnije da ih se pita o želji i namjeri da oprostite, a ne o tome hoće li u tome i uspjeti. Ako su navedene pretpostavke točne, onda bi to bio pokazatelj važnosti dimenzije slabosti i grješnosti za razumijevanje religioznosti.

Mnogi psiholozi su pokazali zanimanje za istraživanje opraštanja. Iako se ono u literaturi nikad nije operacionaliziralo kao religiozni konstrukt, često je proučavano u kontekstu religije (Hill i Hood, 1999.). U knjizi *Measures of religiosity* mogu se naći dvije mjere opraštanja, temeljene na multidimenzionalnom konceptu. Oba upitnika mjere stupanj u kojem je netko oprostio osobi koja ga je povrijedila. S obzirom da se i po namjeni i po sadržaju sasvim razlikuju od skale opraštanja iz UR, ne možemo je s njima uspoređivati.

Upitnik koji donekle ima sličnosti sa skalom opraštanja iz UR konstruirali su Mullet i sur. (1998.). Sadrži 38 tvrdnji koje se odnose na stavove o opraštanju. Cilj njihova istraživanja za čije su potrebe konstruirali ovaj upitnik bio je istražiti volju za opraštanjem. Kako su prethodna istraživanja pokazala da na volju za opraštanjem utječu različite okolnosti (karakteristike povrijeđene osobe, karakteristike osobe koja je nanijela povredu, karakteristike povrede, događaji nakon povrede), ispitana je faktorska struktura ovih okolnosti, te veza između dobi i različitih okolnosti. Ispitana je i veza dobivenih faktora s dva aspekta religioznosti - vjerovanjem i praksom, koji su mjereni s po jednim pitanjem: «*Vjerujete li u Boga*» i «*Odlazite li redovito u crkvu?*». Dobivena su četiri faktora, od kojih se najvažnijim pokazao faktor koji su autori nazvali «osveta nasuprot opraštanju», za kojeg se može reći da mjeri opću tendenciju prema praštanju (ili osveti) neovisno o okolnostima. Tri faktora su značajno korelirala s jednim ili oba aspekta religioznosti, potvrdivši pretpostavku da je veća religioznost povezana s većom voljom za opraštanjem.

Ovom upitniku može se prigovoriti to što sadržaj čestica govori u prilog tome da se ispituje stav o vlastitoj sposobnosti praštanja, a ne stav o opraštanju kao takvom. Naime, skoro sve čestice počinju sa: «*Ja mogu oprostiti*» ili «*Ja ne mogu oprostiti*». Dovoljno je prisjetiti se 5. čestice iz skale slabosti i grješnosti: «*Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti*», s kojom se većina studenata u zajednici nije složila, a s kojom se većina studenata izvan zajednice složila, pa da se uvidi kako ovakva formulacija pitanja nije prikladna, pogotovo kad se želi ispitati veza s religioznošću. Veća je vjerojatnost da ćemo s ovakvim pitanjima ispitati svijest o vlastitoj slabosti nego stav prema opraštanju. Naravno, moguće je da neki od religioznijih sudionika formulaciju «*ja mogu*» shvate u smislu: «*mogu, s Božjom pomoću*». Ipak, važno je imati u vidu da religiozniji sudionici mogu imati problema s odgovaranjem na ovakve tvrdnje. Još jedan nedostatak ovog istraživanja je površno

zahvaćanje religioznosti, s po jednim pitanjem za svaki od dva aspekta, tako da se na temelju dobivenih rezultata ne mogu stvarati dublji zaključci.

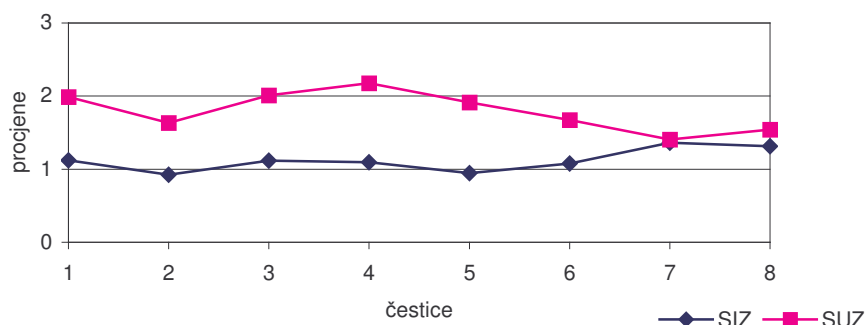
Zaključno, može se reći da je skalu opraštanja iz UR potrebno poboljšati. U prvom redu, trebalo bi odvojiti stavove od ponašanja. Dakle, mogu se formirati dvije skale ili se odlučiti za jednu koja će ispitivati ili stavove ili ponašanje. S obzirom da su se čestice koje ispituju stavove pokazale najdiskriminativnijima, bilo bi lakše formirati takvu skalu. Važno je naglasiti da cilj ove skale nije samo vidjeti nečiji stav prema praštanju kao takvom, nego njegov stav prema bezuvjetnosti praštanja. Stoga bi bilo dobro da se u skalu ubaci još nekoliko čestica koje bi ispitivale stav prema opraštanju s obzirom na neke okolnosti, npr. *«Treba oprostiti i onda kad osoba koja je nanijela uvredu ne pokazuje žaljenje.»*. Ova skala mogla bi se formirati i na način da se umjesto riječi *treba* stavi riječ *htio/htjela bih*. Tada bi se direktnije ispitivala volja za bezuvjetnim praštanjem.

Ako bi se ipak pokušalo ispitivati ponašanje, onda bi trebalo jako paziti na formulaciju tvrdnji. Svakako bi trebalo izbjeći formulacije *«ja (ne)mogu oprostiti»* jer se pokazalo da religiozniji sudionici ovakve tvrdnje mogu različito shvatiti, najvjerojatnije zbog veće svijesti o svojoj slabosti i grješnosti. Također bi trebalo izbjeći formulacije kao što su: *«lakše/teže mi je oprostiti kad...»*, jer se po tome religiozni sudionici ne bi trebali razlikovati od ostalih. I oni, kao i svi ostali ljudi, osjećaju teškoće pri opraštanju, posebno ljudima koji ih jako povrijede. No, oni imaju iskustvo da im Bog može dati snage da oproste ono što sami nikad ne bi mogli. Zato bi se trebala pokazati razlika u čestini i dubini opraštanja između njih i manje religioznih sudionika. To je, dakako, puno teže ispitivati nego stavove prema opraštanju.

6.1.8. ANALIZA SKALE SLABOSTI I GRJEŠNOSTI

Najzanimljivija od svih je skala slabosti i grješnosti jer je kod nje najveća razlika u pouzdanosti među skupinama ($\alpha_{\text{siz}}=0,258$; $\alpha_{\text{suz}}=0,829$). Kako se radi o novoj skali koje nema u postojećim upitnicima religioznosti, ne postoji ni mogućnost usporedbe s dosadašnjim rezultatima, pa je potrebno detaljnije je razmotriti. Visoka pouzdanost ove skale na uzorku članova zajednice znači da čestice u njoj njima tvore povezanu cjelinu, tj. odnose se na istu stvar. Naprotiv, studenti koji nisu u zajednici vjerojatno su se pitali što se s ovim česticama želi postići i kakve veze imaju s religioznošću. Možda nikad nisu razmišljali o takvim pitanjima, pa nisu ni znali odgovoriti na njih. Tome u prilog ide i podatak da se među česticama u UR na koje najveći broj sudionika nije dao odgovor (bilo da su ga označili s X, što je ponuđeno u uputi, bilo da su ga preskočili iz nepoznatih razloga) nalaze i dvije čestice iz ove skale. To su 7. i 3. čestica: *«Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.»* i *«Zbog svojih*

slabosti nisam bolji od najgoreg grešnika.». Na prvo pitanje nije odgovorilo šest, a na drugo sedam sudionika iz ove skupine. Za razliku od njih, skoro svi članovi zajednice dali su odgovore na ova pitanja. Razlog zašto su članovi zajednice razumjeli čestice iz ove skale, dok ih studenti izvan zajednice nisu razumjeli možda leži upravo u većoj religioznosti članova zajednice. Ako je ta pretpostavka točna, onda bi u daljnjim istraživanjima religioznosti trebalo uzeti u obzir i ovu dimenziju. Da bi se razumjela njezina veza s religioznošću, potrebno je razmotriti nauk Katoličke Crkve^{8*}.

Slika 11. Prosječne procjene na česticama skale slabosti i grješnosti za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

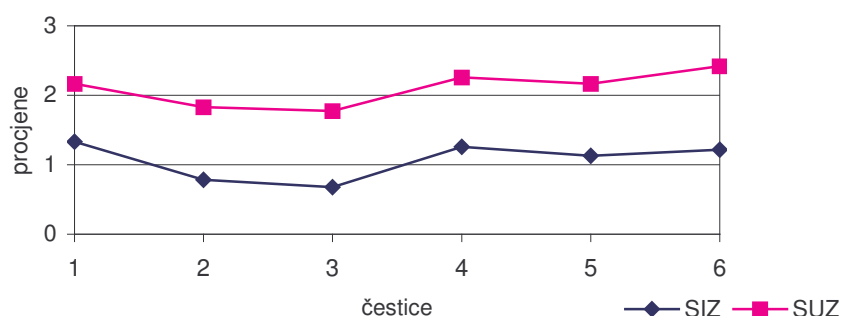
Među česticama s izrazito niskom diskriminativnom valjanošću na uzorku studenata izvan zajednice treba spomenuti 7. i 8. česticu. Obje čestice imaju istu negativnu vrijednost diskriminativne valjanosti ($r=-0,2$). 7. česticu, koja glasi: «*Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.*» vjerojatno bi trebalo bolje formulirati, tako da u sebi uključuje jednu, a ne dvije tvrdnje, npr. «*Mogao bih nesvjesno drugome nanijeti zlo.*» ili još bolje: «*Mogao bih svjesno drugome nanijeti zlo.*». Tako bi sudionicima bila jasnija i vjerojatno bi se poboljšala njezina diskriminativnost. 8. česticu također bi bilo dobro malo preformulirati. Ona glasi: «*Pretjerano se brinem za novac (materijalnu sigurnost).*». Umjesto riječi *pretjerano* možda bi bilo bolje reći: *više nego što bih trebao*. Ova čestica je važna jer ispituje koliko je vjernik svjestan svoje navezanosti na novac i materijalna dobra, tj. koliko je svjestan činjenice da mu novac više puta zauzima važnije mjesto od Boga.

6.1.9. ANALIZA SKALE OTVORENOSTI DUHU ISUSA KRISTA

Skala otvorenosti duhu Isusa Krista pokazala je visoku pouzdanost na oba uzorka ($\alpha_{siz}=0,896$; $\alpha_{suz}=0,809$). Ova skala u određenoj mjeri također predstavlja novost. Naime, dosad nema skale s

ovim imenom, ali se neke čestice koje ona sadrži obično pojavljuju na drugim skalama. Tako se, npr. čestice vezane uz molitvu (4, 5. i 6. čestica) ponekad pojavljuju na skali osobne pobožnosti. Skala otvorenosti duhu Isusa Krista također bi trebala mjeriti jedan aspekt posljedične dimenzije, a to je želja za nasljedovanjem Isusa Krista, središnje osobe kršćanske vjere. Jedan od temeljnih znakova stvarnog iskustva ljubavi Isusa Krista je želja za njegovim nasljedovanjem, koliko god se to činilo teškim, a ponekad i nemogućim. Ova želja očituje se u mnogim ponašanjima, od kojih su neka uvrštena u skalu, primjerice, molitva za poniznost.

Profili skupina (slika 12) govore u prilog izabranim česticama jer nema čestice na kojoj su ispitivane skupine dale sličan odgovor. Osim toga, prosječne vrijednosti odgovora su očekivano visoke kod skupine studenata u zajednici, odnosno niske kod skupine studenata izvan zajednice. U prilog izabranim česticama govori i podatak da sve imaju zadovoljavajuće koeficijente diskriminativne valjanosti, i to na oba uzorka. Na uzorku članova zajednice raspon ovih koeficijenata ide 0,50 - 0,66, a na uzorku studenata izvan zajednice kreće se 0,63 - 0,82. Najmanji koeficijent diskriminativne valjanosti, iako i dalje vrlo zadovoljavajući,

Slika 12. Prosječne procjene na česticama skale otvorenosti duhu Isusa Krista za skupine studenata u i izvan crkvene zajednice

pokazala je 3. čestica, i to na oba uzorka. Ona glasi: «Često svjedočim drugima o onome što je Isus učinio u mom životu.». Ova čestica dotiče važan aspekt nasljedovanja Isusa Krista, a to je svjedočenje. Isusov cijeli život zapravo je svjedočanstvo Božje ljubavi prema čovjeku. Njegova glavna zadaća bila je uvjeriti ljude da ih Bog ljubi. To nije svjedočio samo riječima, nego i djelima, prvenstveno svojom smrću i uskrsnućem. Tu istu zadaću Isus je povjerio kršćanima. Ova čestica se ipak najviše odnosi na verbalno svjedočenje i sudionici su je vjerojatno tako i shvatili. Mogući razlog njezinog nešto slabijeg razlikovanja, posebno skupine studenata u zajednici, je u tome što

većina njih bar ponekad svjedoči. Riječ *ponekad* vjerojatno bi bila prikladnija od riječi *često* jer čestina verbalnog svjedočenja nije toliko važna koliko čestina svjedočenja svojim djelima.

6.2. RAZLIKE MEĐU SKUPINAMA NA SKALAMA RELIGIOZNOSTI

Pomoću drugog problema htio se dati prilog ispitivanju valjanosti upitnika, odnosno pojedinih skala. Naime, kako je upitnik primijenjen na dvije skupine, od kojih je za jednu, tj. za skupinu studenata u crkvenoj zajednici, opravdano pretpostaviti da je religioznija, to je očekivano da će ova skupina na svim skalama imati više rezultate. Da bi se provjerila ova hipoteza, testirane su razlike među skupinama na svakoj pojedinoj skali. Korišten je t-test za nezavisne uzorke, iako to nije sasvim opravdano s obzirom da nije zadovoljen jedan od uvjeta za njegovo korištenje, a to je uvjet da se skupine ne smiju značajno razlikovati po varijancama na pojedinim skalama. F-test koji provjerava razlike među varijancama pokazao se značajnim kod svih skala osim kod skale opraštanja. Unatoč tome, isti rezultati dobiveni su i pomoću jednog neparametrijskog testa (Mann-Whitneyev U-test), tako da će ovdje ipak biti navedeni rezultati t-testova.

Tablica 3. Prosječne vrijednosti skala religioznosti i vrijednosti t-testova dobivenih testiranjem razlika između skupine studenata u crkvenoj zajednici (SUZ) i skupine studenata koji nisu u crkvenoj zajednici (SIZ) na pojedinim skalama religioznosti

SKALA	Msiz	Msuz	t	df
skala vjerovanja	30,79	43,52	-9,403	171
skala molitvene prakse	5,32	12,89	-10,302	152
skala liturgijske prakse	3,15	7,92	-9,437	144
skala religioznog iskustva	17,73	28,77	-10,154	163
skala religiozne spoznaje	1,14	4,71	-12,570	153
vrijednosna skala	13,54	21,56	-15,124	163
moralno-etička skala	15,51	31,82	-5,725	163
skala opraštanja	13,90	17,86	-13,612	176
skala slabosti i grješnosti	8,56	14,66	-14,739	175

skala otvorenosti duhu Isusa Krista	6,39	12,57	-15,787	176
-------------------------------------	------	-------	---------	-----

*za sve skale religioznosti $p < 0.01$

LEGENDA:

t - t-test za nezavisne uzorke

df - stupnjevi sigurnosti

p - razina značajnosti

Svi t-testovi su značajni na razini značajnosti manjoj od 1%. Aritmetičke sredine skala, vrijednosti t-testova, kao i pripadajući stupnjevi sigurnosti nalaze se u tablici 3. Ovi rezultati, kao i slike profila pojedinih skupina na svakoj od skala, jasno pokazuju da se skupina studenata koji su u zajednici značajno razlikuje od skupine studenata koji nisu u zajednici, i to na svim skalama. Ovaj rezultat govori u prilog tome da skale zaista mjere religioznost. Ipak, ne mogu se izvoditi sigurni zaključci o valjanosti jer je za to potrebno imati više podataka. Posebno je upitna valjanost skala koje su se na jednoj od skupina pokazale slabo pouzdanima (spoznajna skala, skala slabosti i grješnosti i vrijednosna skala). Naime, da bi skala bila valjana, mora biti visoko pouzdana. O mogućim uzrocima slabije pouzdanosti ovih skala raspravljano je u sklopu prvog problema, gdje su naznačeni i prijedlozi za njihovo poboljšanje.

Uvidom u profile može se vidjeti da se skupine najmanje razlikuju po skali opraštanja, a najviše po skalama liturgijske i molitvene prakse, te po skali religiozne spoznaje, koja je također jedan vid religiozne prakse. Pritom se treba uzeti u obzir da su se ove tri skale procjenjivale na 5-djelnoj skali za razliku od ostalih koje su procjenjivane na 4-djelnoj skali, što je vjerojatno jedan od razloga većeg razlikovanja skupina na ovim skalama. U svakom slučaju, studenti koji su zajednici puno više prakticiraju svoju vjeru od studenata koji nisu u zajednici, što je potpuno u skladu s očekivanjima. Također, ne iznenađuje ni to što se skupine najmanje razlikuju po skali opraštanja. Iz profila (slika 10) se jasno vidi da to ne vrijedi toliko za čestice koje se odnose na stavove prema opraštanju (prve tri čestice), koliko za čestice koje se odnose na ponašanje. O ovoj skali već je bilo dosta govora, tako da je dovoljno spomenuti veću vjerojatnost davanja socijalno poželjnih odgovora na njezine tvrdnje. To više vrijedi za skupinu studenata izvan zajednice nego za studente u zajednici jer je kod njih sklonost davanja socijalno poželjnih odgovora najvjerojatnije ublažena strožijim kriterijem pri odgovaranju.

Vrlo je značajna činjenica da se, unatoč svim nedostacima skala, skupine ipak značajno razlikuju na svakoj od njih, i to u tolikoj mjeri da je to vidljivo već i golim okom, npr. pogledom na profile. Ovi rezultati su vrlo ohrabrujući i sugeriraju daljnja istraživanja. Zasad se, naravno, može govoriti samo u terminima pretpostavki jer se radi tek o prvoj primjeni upitnika i to na malom broju sudionika, a

osim toga, ispitane su samo neke karakteristike upitnika, tako da nedostaje još dosta podataka na temelju kojih bi se izvodili zaključci.

6.3. INTERKORELACIJE SKALA RELIGIOZNOSTI

Treći problem ovog istraživanja odnosi se na interkorelacije skala religioznosti. Vrijednosti ovih korelacija prikazane su u tablici 4. Očekivano je da će međusobne korelacije biti veće na skupini studenata u zajednici nego na skupini studenata izvan zajednice. I ovo očekivanje proizlazi iz nauka Katoličke Crkve, po kojem su svi aspekti religioznosti usko povezani i tvore cjelinu. Stoga se od vjernika katolika očekuje dosljedan razvoj svih aspekata religioznosti. Kako je skupina studenata u zajednici religioznija od skupine studenata izvan zajednice, očekivano je da će se kod njih očitovati cjelovitija religioznost, tj. da će skale biti povezanije, dok je studenata izvan zajednice očekivano da će skale biti slabije povezane.

Tablica 4. Interkorelacije skala religioznosti na skupini studenata koji nisu u crkvenoj zajednici (iznad dijagonale) i skupini studenata u crkvenoj zajednici (ispod dijagonale)

SKALA		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
vjerovanje (1)	r	1	,588**	,669**	,839**	,363**	,492**	,727**	,274*	0,212	,783**
molit. praksa (2)	r	,222*	1	,687**	,691**	,476**	,522**	,556**	,252*	0,182	,648**
liturg. praksa (3)	r	0,102	,493**	1	,670**	,498**	,529**	,655**	,347**	0,178	,709**
relig. iskustvo (4)	r	,435**	,332**	,225*	1	,351**	,556**	,607**	,293*	0,19	,846**
relig. spoznaja (5)	r	,278*	,494**	,448**	0,188	1	,353**	,436**	,299**	0,039	,416**
vrijednosti (6)	r	0,095	0,197	0,21	0,043	,240*	1	,569**	,321**	0,046	,554**
moral (7)	r	0,22	,444**	,384**	0,126	,392**	,677**	1	,293**	0,188	,721**
opraštanje (8)	r	,257*	,383**	0,217	,352**	,249*	,437**	,489**	1	-0,04	,492**
grješnost (9)	r	0,101	0,137	,361**	0,093	0,221	,540**	,571**	0,05	1	0,229
otvor. Isusu (10)	r	,346**	,531**	,356**	,717**	,442**	0,03	0,185	,449**	0,064	1

** $p < 0.01$

* $p < 0.05$

Rezultati nisu potvrdili očekivanja. Na skupini studenata izvan zajednice sve skale međusobno značajno koreliraju, izuzev skale slabosti i grješnosti koja nije u korelaciji niti s jednom skalom. Neke od njih su u jako visokim interkorelacijama. Na skupini studenata u zajednici neke skale nisu u međusobnim korelacijama, no većinom ipak značajno koreliraju. Uz to, vrijednosti korelacija su manje u odnosu na korelacije kod studenata izvan zajednice. Pri objašnjenju ovih rezultata ponovno je potrebno uzeti u obzir činjenicu da su raspršenja ukupnih rezultata na pojedinim skalama puno veća na skupini studenata izvan zajednice nego na skupini studenata u zajednici, drugim riječima, da su studenti u zajednici homogenija skupina. To se već vidjelo kod analize pojedinih čestica i sasvim je u skladu s očekivanjima. Homogenost ove skupine sigurno je u određenoj mjeri utjecala na

smanjenje interkorelacija skala. Iako to donekle objašnjava dobivene rezultate, oni su i dalje iznenađujući.

Na skupini studenata u zajednici iznenađuje činjenica da sve skale nisu međusobno povezane, te činjenica da su postojeće korelacije uglavnom niže nego kod skupine studenata izvan zajednice. Već je rečeno da se to donekle može pripisati većoj homogenosti ove skupine, no, vjerojatno je u pitanju i drukčija struktura religioznosti ove skupine. Također se trebaju uzeti u obzir i nedostaci skala.

Primjerice, iznenađuje što nisu povezane skala religioznog iskustva i skala slabosti i grješnosti. Naime, u skladu s naukom Katoličke Crkve, dublje iskustvo Božje ljubavi trebalo bi biti praćeno sve većom sviješću vlastite slabosti i grješnosti^{9*}. Razlog zbog kojeg ove skale nisu povezane možda je u tome što, bez obzira na veću ili manju svijest o vlastitoj slabosti i grješnosti, sudionici izjavljuju da su imali određeno religiozno iskustvo. To bi značilo da skala religioznog iskustva nije baš diskriminativna na ovom uzorku, što je i pretpostavljeno da bi mogao biti njezin nedostatak. Uz to, pri analizi rezultata na ovoj skali rečeno je kako je moguće da ovaj uzorak većinom tvore studenti koji su na dijelu puta prema zreloj vjeri kad još uvijek imaju poteškoća s prihvatanjem bezuvjetne Božje ljubavi. Razumljivo je da imaju ovaj problem jer nije nimalo lako prihvatiti da Bog ljubi čovjeka kakav jest, ne samo kad je dobar, nego i kad je zao. To se možda očitovalo u malo nižim procjenama tvrdnji na ovoj skali, što je onda utjecalo na njezinu povezanost sa skalom slabosti i grješnosti.

Nadalje, zanimljivo je primjetiti da je skala opraštanja povezana s gotovo svim ostalim skalama. Dakle, na ovom uzorku jasno se vidi njezina povezanost s religioznošću. Primjerice, veći rezultat na skali opraštanja ima onaj koji više prihvća crkveni moralni nauk, tko ima veću želju za nasljedovanjem Isusa Krista, tko više moli, itd. Doduše, nije riječ o jako visokim korelacijama, ali su ipak znatno više nego na uzorku studenata izvan zajednice. Ova skala nije povezana jedino sa skalom slabosti i grješnosti te s liturgijskom skalom. Kao i kod skale religioznog iskustva, i na skali opraštanja mnogi studenti u zajednici su vjerojatno bili malo kritičniji pri odgovaranju na tvrdnje koje su ispitivale ponašanje, pa je to utjecalo na njezinu povezanost s navedenim skalama.

Skala slabosti i grješnosti povezana je samo s tri skale. To su moralno-etička i vrijednosna skala, te skala liturgijske prakse. Dakle, studenti s većom sviješću vlastite slabosti i grješnosti ujedno više prihvaćaju moralni i vrijednosni nauk Katoličke Crkve, te češće odlaze na misu i primaju sakramente, odnosno oni koji više prakticiraju vjeru imaju i veću svijest vlastite ograničenosti. Iz toga se može pretpostaviti da je svijest o vlastitoj slabosti i grješnosti oznaka katolika koji prakticiraju svoju vjeru. To je u skladu s naukom Crkve koji govori o sakramentima kao temeljima

kršćanskog života koji uvode čovjeka u sve dublji odnos s Bogom, a time i sa samim sobom. Isto bi trebalo vrijediti i za molitvu. Ipak, ta veza nije se pokazala značajnom, što je možda potvrda činjenice da čestina molitve ne mora biti znak dublje religioznosti. Također, vjerojatno ima mladih koji još ne mole puno, ali su počeli pomalo otkrivati svoju slabost i grješnost, te su davali visoke odgovore na toj skali. To bi onda značilo da ni skala slabosti i grješnosti nije jako diskriminativna na ovom uzorku, te da ju je, kao i ostale skale, potrebno promatrati u kontekstu ostalih skala.

Sve u svemu, dobiveni rezultati mogu se logično protumačiti iako nisu u skladu s očekivanjima. Temeljni utisak je da svaka skala sama za sebe zbog svojih nedostataka nije pouzdan znak nečije religioznosti (i zato nisu potvrđena očekivanja), već je potrebno gledati sve skale zajedno. Na taj način može se dobiti dosta podataka o religioznosti skupine ili pojedinca na kojima se primjenjuje upitnik.

6.4. ZAVRŠNA RASPRAVA

Dobiveni rezultati dobro opisuju religioznu situaciju današnjih mladih studenata katoličke vjeroispovijesti, što govori u prilog sadržajne valjanosti UR. Ipak, potreban je oprez pri generalizaciji rezultata s obzirom da se radi o prigodnim uzorcima. Više od 90% mladih jedne i druge skupine primilo je sakramente kršćanske inicijacije, tj. krštenje, pričest i krizmu. I druga istraživanja potvrdila su da mladi u pravilu prihvaćaju tradicionalni put primanja sakramenata, što govori o «izuzetnom značaju koji se na obiteljskoj razini pridaje prenošenju tradicionalnog religijskog pripadanja (katoličanstvu)» (Marinović-Jerolimov, 2000, str.76) No, poslije se obično vidi da to ne znači da su mladi prihvatili i vjerske stavove. Nije rijetko ni da nakon primanja sakramenata odlaze od Crkve. To je znak da je danas, u našem sekulariziranom društvu, kršćanska inicijacija, tj. «cjelokupni odgojni i sakramentalni proces koji vodi kandidate sve do pridruživanja kršćanstvu i Crkvi» (Alberich, 1999, str.146), postala «pedagoški i pastoralni problem koji nije lako riješiti.» (Alberich, 1999, str.147).

Današnje je vrijeme obilježeno krizom tradicije, pa tako i krizom tzv. tradicionalne religioznosti. To je religioznost koja ostaje na razini uhodanih pobožnosti i liturgijske prakse, lišena praktičnih posljedica života po vjeri. Takva religioznost više nije sposobna prenositi vjeru kao stav i mladi joj pružaju otpor. To su potvrdili i rezultati ovog istraživanja koji se odnose na skupinu studenata koji nisu u crkvenoj zajednici. Iako je većina njih primila sakramente kršćanske inicijacije, na svim skalama religioznosti imaju relativno niske rezultate. Posebno je zanimljiva skala slabosti i grješnosti jer rezultati upućuju na to da studenti iz ove skupine najvjerojatnije nisu prije razmišljali o tvrdnjama u njoj, što može biti znak da nisu baš svjesni svoje slabosti i grješnosti. Ipak, u budućim

bi istraživanjima trebalo pokušati poboljšati ovu skalu. Možda se neke tvrdnje u njoj mogu shvatiti dvoznačno, tako da treba poraditi na njihovoj jasnoći.

Obzirom na današnju krizu tradicije, Drugi vatikanski sabor je kod kršćana probudio kritičku svijest^{10*}. Jedan od plodova ovog sabora bilo je nastajanje niza novih crkvenih pokreta, udruga i zajednica. Skupina mladih pripadnika ovih crkvenih zajednica zaista je, prema očekivanjima, na svim skalama religioznosti očitivala prilično visoke rezultate, značajno više od skupine mladih koji nisu u zajednici. To također govori u prilog valjanosti skala, iako nedostaje još podataka da bi se o tome mogli donositi zaključci. Pojedinačna analiza skala, kao i analiza njihovih međuodnosa, ukazala je na neke nedostatke skala te na neke od mogućnosti njihova poboljšanja. Analiza je također ukazala na nemogućnost pojedinačnih skala da finije diferenciraju sudionike po religioznosti te na potrebu interpretiranja rezultata na pojedinoj skali u kontekstu svih ostalih skala. Primjerice, ponekad je teško reći u kojoj mjeri visok rezultat na nekoj skali odražava znanje, a u kojoj mjeri religioznost. To je klasičan problem koji se veže uz samoprocjene. Uz njih se veže i problem socijalne poželjnosti odgovora te problem različitih kriterija pri procjenjivanju. Uz ove probleme, pokazao se i problem razumijevanja tvrdnji, te potrebe za velikom pažljivošću pri njihovoj formulaciji. Svi ovi problemi ne bi bili veliki kad bi bili neovisni o predmetu mjerenja, tj. o religioznosti, no opravdano je pretpostaviti da su ovisni o njoj. Stoga je pri interpretaciji rezultata važna svijest o njihovom mogućem utjecaju.

Uzimajući u obzir navedene nedostatke, dobiveni rezultati nisu iznenađujući i u skladu su s rezultatima dosadašnjih istraživanja (npr. Mandarić, 2000; 2001.). Kod skupine mladih koji nisu u zajednici, već sama činjenica da je prihvaćanje vjerovanja te stavova Katoličke Crkve samo djelomično govori o tendenciji subjektivnog pristupa, u čemu se može prepoznati kršćanstvo po izboru, tj. stvaranje individualne «hijerarhije istina» s obzirom na crkvenu navjestiteljsku, obrednu i moralnu ponudu (Kušar, 1996). Ovi mladi vrlo slabo prakticiraju svoju vjeru. Jako rijetko mole, na misu odlaze u prosjeku jednom mjesečno, a ispovijedaju se i pričešćuju u prosjeku jednom godišnje. Bibliju i knjige o katoličkoj vjeri gotovo uopće ne čitaju. Dakle, u ovoj skupini prevladavaju mladi koji su se nakon primanja sakramenata inicijacije udaljili od Crkve i koji joj, može se slobodno reći, samo deklarativno pripadaju. Stoga ne čudi da imaju niže rezultate i na skalama koje mjere posljedičnu dimenziju religioznosti.

Za razliku od mladih koji nisu u zajednici, rezultati mladih u zajednici upućuju na stvarnu pripadnost Katoličkoj Crkvi, a ne samo deklarativnu. U visokoj mjeri prihvaćaju njena vjerovanja i praksu, izgrađuju znanje o vjeri i pokazuju visoke rezultate na skali kršćanskog religioznog iskustva. Iz toga logično proizlaze i visoki rezultati na skalama posljedične dimenzije. Tako svojim odgovorima

očituju svijest vlastite slabosti i grješnosti, što je, prema nauku Katoličke Crkve, jedan od znakova zrele religioznosti jer nema zrele religioznosti bez spoznaje samog sebe¹¹. Mladi u zajednici također imaju veće rezultate na skali praštanja. Vjerojatno lakše opraštaju zato što vide kako su sami slabi, pa imaju više razumijevanja prema tuđim slabostima. Analogno tome, mladi koji nisu u zajednici manje praštaju vjerojatno zato što nisu toliko svjesni svoje slabosti, pa im je teže prihvatiti tuđu. Ipak, ove dvije skale nisu povezane, najvjerojatnije zbog toga što je opraštanje ideal kojem religiozni čovjek teži i koji je najteži. Što čovjek više vidi svoju slabost, više vidi i koliko slabo prašta i koliko mu ima još rasti u ljubavi.

Iz svih navedenih rezultata vidi se da vjera ima dinamizam rasta (Alberich, 1999.), tj. da treba postupno sazrijevati prema zrelosti. Ako ne raste, ostat će djetinjasta, a kao takva neće se moći suočiti sa životnim izazovima. Zrela vjera je središnja crta osobnosti. Karakterizira je ravnomjeran razvoj svih njezinih dimenzija. Govoreći o katoličkoj vjeri, rezultati ovog istraživanja pokazuju da je kod mladih koji nisu u crkvenoj zajednici vjera ostala na djetinjoj razini, tj. da nije uzrasla. Naprotiv, kod mladih koji su u zajednici vidljivo je da je vjera uzrasla, ali da ima još puno prostora za njezin rast. Bilo bi zanimljivo da ih se pitalo koliko su godina unutar crkvene zajednice, jer to nije nebitan podatak s obzirom na vjerski dinamizam rasta.

Zaključno, UR je pokazao zadovoljavajuće mjerne karakteristike i doveo do vrijednih saznanja o fenomenu religioznosti. Pomogao da se rasvijetle neke teškoće oko mjerenja religioznosti, kao što je mogućnost različitog shvaćanja nekih tvrdnji između religioznih i manje religioznih sudionika. Pokazao je da je za religioznost važna dimenzija slabosti i grješnosti i da se u budućim istraživanjima treba računati s njom. Možda bi je bilo zgodno povezati s konstruktom poniznosti koji je dosad istraživao u vezi s religioznošću, a kojeg se definira kao «realistična procjena vlastitih jakih i slabih strana» (Tangney, 2000, prema Emmons i Paloutzian, 2003.). UR je, osim toga, potvrdio važnost multidimenzionalnog pristupa religioznosti na način što je pokazao nedostatnost svake pojedinačne skale i potrebu promatranja njihovih međudnosa, ako se žele dobiti vjerodostojniji podaci.

Ubuduće bi trebalo poraditi na poboljšanju skala, posebno onih koje su pokazale veliku razliku u pouzdanosti na različitim uzorcima. Također bi trebalo dobiti više podataka o valjanosti skala, te o ostalim mjernim karakteristikama. Važno je utvrditi faktorsku strukturu upitnika, a za to je potrebno da uzorak bude znatno veći. Osim toga, treba vidjeti razlikuje li se ta struktura na različitim uzorcima. Nadalje, potrebno je sagledati specifičnosti korištenih uzoraka po socio-demografskim varijablama i razmotriti njihov eventualni utjecaj na rezultate. Bilo bi poželjno primijeniti UR na različitim uzorcima, npr. na uzorku osoba starije dobi. Također bi bilo zanimljivo, poput ovog

istraživanja, usporediti još neke uzorke, a pri odabiru uzoraka moglo bi se uzeti više kriterija po kojima bi ih se razlikovalo.

7. ZAKLJUČAK

Novi upitnik religioznosti (UR) primijenjen je na dvije skupine studenata katoličke vjeroispovijesti. Prvu skupinu sačinjavali su studenti koji pripadaju nekom crkvenom pokretu, udruzi ili zajednici unutar Katoličke Crkve (SUZ), dok su drugu skupinu sačinjavali studenti koji nisu članovi nekog takvog pokreta, udruge ili zajednice (SIZ). Utvrđeni su sljedeći rezultati:

1. Pouzdanost skala religioznosti utvrđena je metodom nutarnje konzistencije. Zadovoljavajuću pouzdanost na objema skupinama pokazalo je 7 od ukupno 10 skala. To su: skala vjerovanja ($\alpha_{\text{siz}}=0,962$; $\alpha_{\text{suz}}=0,824$), skala religioznog iskustva ($\alpha_{\text{siz}}=0,951$; $\alpha_{\text{suz}}=0,765$), skala otvorenosti duhu Isusa Krista ($\alpha_{\text{siz}}=0,896$; $\alpha_{\text{suz}}=0,809$), moralno-etička skala ($\alpha_{\text{siz}}=0,860$; $\alpha_{\text{suz}}=0,789$), skala liturgijske prakse ($\alpha_{\text{siz}}=0,855$; $\alpha_{\text{suz}}=0,792$), skala opraštanja ($\alpha_{\text{siz}}=0,696$; $\alpha_{\text{suz}}=0,732$) i skala molitvene prakse ($\alpha_{\text{siz}}=0,766$; $\alpha_{\text{suz}}=0,598$). Preostale 3 skale pokazale su zadovoljavajuću pouzdanost samo na jednoj od skupina. To su: skala slabosti i grješnosti ($\alpha_{\text{siz}}=0,258$; $\alpha_{\text{suz}}=0,829$), vrijednosna skala ($\alpha_{\text{siz}}=0,231$; $\alpha_{\text{suz}}=0,691$) te skala religiozne spoznaje ($\alpha_{\text{siz}}=0,698$; $\alpha_{\text{suz}}=0,264$). Unutar pojedinih skala analizirane su čestice, s posebnim naglaskom na one s najmanjim koeficijentima diskriminativne valjanosti. Pokušali su se utvrditi razlozi njihove slabije diskriminativnosti i na temelju toga dati neki prijedlozi za poboljšanje pojedinih skala.
2. T-testom za nezavisne uzorke utvrđeno je da skupina studenata koji pripadaju nekoj crkvenoj zajednici ima značajno više rezultate na svim skalama religioznosti u odnosu na skupinu studenata koji nisu u crkvenoj zajednici ($p<0,01$). To je značajan prilog valjanosti skala, iako je potrebno još podataka da bi se o tome mogli donositi zaključci.
3. Interkorelacije skala nisu potvrdile očekivanja. Naime, skale su međusobno više korelirale na skupini studenata koji nisu u zajednici nego na skupini studenata u zajednici. Na skupini studenata koji nisu članovi neke crkvene zajednice 9 skala religioznosti pokazalo je statistički značajne interkorelacije. Jedino skala slabosti i grješnosti nije korelirala niti s jednom skalom. Izuzev nje, najslabiju korelaciju s ostalim skalama pokazala je skala opraštanja. Na skupini studenata koji su u nekoj crkvenoj zajednici većina skala imala je značajne interkorelacije, no neke skale nisu međusobno korelirale. Također, skale su bile u nižim interkorelacijama nego što je to slučaj kod skupine studenata koji nisu u crkvenoj

zajednici. Ovakvi rezultati mogu se dijelom pripisati većoj homogenosti skupine studenata u zajednici. Možda je riječ i o drukčijoj strukturi religioznosti ove skupine. Također, ovi rezultati vjerojatno upućuju na nedostatke pojedinih skala religioznosti, tj. na njihovu slabost pri mjerenju finijih razlika u religioznosti. Iz toga proizlazi zaključak o važnosti analiziranja rezultata na pojedinoj skali u kontekstu rezultata na ostalim skalama.

8. DODACI*

1. Pitanje je što je za mlade sloboda. Nije rijedak slučaj da odlaze iz Crkve upravo zato jer smatraju da ih ona ograničava. Crkva pak u svom nauku često govori o slobodi, o oslobođenju. To je bila i česta tema Isusovih govora. Postavlja se pitanje: «Oslobođenje - od čega?». Isus je rekao: «Tko god čini grijeh, rob je grijeha. Ako vas dakle Sin oslobodi, zbilja ćete biti slobodni.» (Iv 8, 34.36). Crkva naučava da onaj tko ne vidi ili ne želi vidjeti svoje grijeha, tko se smatra pravednim, ne može ni biti oslobođen. Dakle, ona ne govori o slobodi od patnje (križa), nego o slobodi od grijeha. No, ova tvrdnja nije se odnosila na slobodu u tom užem smislu, već na slobodu kao Božji dar koji čovjek može dobro iskoristiti, odlučujući se za dobro, ili zloupotrijebiti, odlučujući se za zlo, tj. grijeh. Najvjerojatnije su je sudionici tako i shvatili.
2. Prema nauku Katoličke Crkve, molitva je povjerljivi razgovor između Boga i čovjeka, bez koje je nemoguće provoditi kršćanski život. Iz molitve kršćanin crpi snagu i nadahnuća za svaki trenutak svog života. Stoga Crkva uči da treba moliti svaki dan. Molitva nije samo spontani izljev unutarnjeg poriva, već je potrebno da čovjek želi moliti. Također, nije dovoljno znati što o molitvi kaže Biblija, već treba i učiti moliti (KKC, 2650). Rast u vjeri praćen je sve intenzivnijim i dubljim molitvenim životom. Skala molitvene prakse zahvatila je samo aspekt učestalosti molitve. Međutim, iako netko može biti vrlo religiozan s obzirom na ovaj aspekt religioznosti, to ne znači da ima istinsku vjeru, jer nije rijedak slučaj da netko moli jako često, a u isto vrijeme je u svađi s nekom osobom. Crkva naučava da ovakva molitva nema nikakvu vrijednost pred Bogom. Štoviše, jedan od uvjeta da se pristupi molitvi je da se drugima oprosti ako se ima nešto protiv njih. Zbog toga ovu skalu nikako ne bi trebalo gledati izdvojeno od ostalih skala, posebno od onih koje mjere posljedice religioznosti.
3. Euharistija ili misa je «izvor i vrhunac sveg kršćanskog života» (Lumen gentium, 11) i vjernik ima obvezu sudjelovati na nedjeljnoj misi. Crkva vjeruje da je u euharistiji pod prilikama kruha i vina prisutan živi Isus Krist i stoga preporučuje vjernicima da se pričeste svaki put kad sudjeluju na misi, a obvezuje ih da to učine barem jedanput godišnje, prethodno pripravljeni sakramentom pomirenja ili ispovijedi (KKC, 1389). Uz pričest, Crkva preporučuje i češću ispovijed jer je to velika pomoć za kršćanski život. Sudjelovanje u misi i primanje sakramenata vjernika osposobljuje da živi kršćanskim životom, a to je život ljubavi. Na poseban način osposobljuje ga za ljubav prema svojim neprijateljima, tj. onima koji mu na bilo koji način nanose zlo, a to su često upravo bliske osobe. «Kao što tjelesna hrana služi

da se obnove izgubljene snage, Euharistija učvršćuje ljubav koja se u svakodnevnom životu iscrpljuje i lako slabi» (KKC 1394). No, kao i molitvena praksa, i liturgijska praksa može postati formalnost, niz običaja bez dubljeg smisla i veze sa svakodnevnim životom. Zbog toga je i ovu skalu potrebno promatrati u kontekstu svih ostalih skala, posebno onih koje se tiču posljedičnog aspekta religioznosti.

4. Kršćansko religiozno iskustvo temelji se na vjeri u Boga koji se objavio u Isusu Kristu. Gledano biblijski, iskustiti znači iskušati – isprobati Božju blizinu (Mandarić, 2000.). Bog je onaj koji se objavljuje čovjeku kroz konkretne događaje njegova života. Na poseban način objavljuje mu se preko slušanja Božje riječi, odnosno Biblije, tako da je osobno iskustvo neodvojivo od biblijskog iskustva i iskustva Crkve. Pritom je važno naglasiti da bez čovjekovog slobodnog prihvatanja Božje objave, što se naziva *vjerom*, nema ni kršćanskog religioznog iskustva. Vjernik je, u biblijskom smislu, onaj «tko prihvata da se Bogu podloži i preda u vjeri, da u Boga ima potpuno pouzdanje, da dopusti da je on ISTINA, da mu se glavni oslonac nalazi u Bogu a ne u njemu samome, te da tako postane čvrst i istinit po uzoru na čvrstoću i istinitost samoga Boga.» (Congar, 1967, prema Alberich, 1999, str. 103). To prijanjanje uz Boga kao Istinu nije samo intelektualno prijanjanje ili moralna poslušnost, već religiozno predanje čitave osobe, cjelokupnom voljom, razumom, osjećajem i djelovanjem (Alberich, 1999.). Što se vjernik više predaje Bogu, to ima sve više iskustva Božje ljubavi i njegova djelovanja u svom životu, što dalje produbljuje njegovu vjeru i ljubav. Na taj način odnos Boga i čovjeka postaje sve prisniji. Taj odnos može se izraziti u slikama, npr. kao odnos oca i djeteta ili zaručnika i zaručnice. Vjernik iz dana u dan sve više kuša koliko je duboka i vjerna Božja ljubav prema njemu, te mu je počinje sve više uzvraćati.
5. Crkva snažno potiče vjernike da često čitaju Bibliju, koju naziva i Svetim pismom, jer vjeruje da je njezin pravi autor Bog koji je nadahnuo ljudske autore da napišu samo ono što on hoće. Razlog zbog kojeg Crkva potiče vjernike da čitaju Bibliju nije samo u tome da steknu više znanja o Bogu i o svojoj vjeri, već prvenstveno zbog toga da preko Biblije uspostave razgovor s Bogom. Stoga čitanje Biblije treba pratiti molitva (KKC, 2653). Čitanje Božje riječi za vjernika je poput hrane pomoću koje raste njegova vjera. Stoga je porast vjere neodvojivo povezan s čitanjem Svetog pisma. U tom smislu, ono je nezamjenjivo s ikojom drugom knjigom. Uz Bibliju, preporuča se i čitanje drugih vjerskih knjiga koje bi produbile znanje o vlastitoj vjeri te potakle vjernike na još predanije življenje svoje vjere. Kako se kršćanstvo veže uz osobu Isusa Krista, nije moguće živjeti kršćansku vjeru, a ne nastojati upoznati Isusa, i to ne samo kao povijesnu osobu, već kao onoga koji i danas djeluje u ljudskoj povijesti i u životu svakog čovjeka, u mjeri u kojoj mu čovjek dopusti.

6. U kršćanstvu se ništa ne zasluži - sve je besplatni dar Božje ljubavi. Čovjek ničim ne može (niti treba) zaslužiti Božju ljubav - ima je besplatno. To je temeljni stav na kojem počiva kršćanstvo. Jedino što čovjek može jest (ne)prihvatiti ovu besplatnu ljubav i (ne)uzvratiti ljubav na ljubav. Onaj tko uzvraća ljubav, snagom te ljubavi činit će i djela ljubavi, i tako postići vječni život, koji je Isus za njega zaslužio svojom mukom i smrću. No, i onaj tko možda nikad nije čuo za Isusa, ali živi po svojoj savjesti, postići će vječni život, jer je Isus umro i uskrsnuo za svakog čovjeka.
7. Ne može se ljubiti Boga kojega se ne vidi ako se ne ljubi brata i sestru koju se vidi (usp. 1 Iv 4, 20). Vrhunac nečije vjere očituje se u opraštanju neprijateljima. Kršćani su pozvani nasljedovati Krista koji je na križu molio za svoje neprijatelje: «Oče, oprosti im, ne znaju što čine!» (Lk 23, 34). Njegovo strpljivo podnošenje patnji, popraćeno praštanjem i molitvom za svoje mučitelje, kršćanima je primjer da i oni na zlo uzvraćaju s dobrim, te strpljivo podnose tuđe iskorištavanje, ne opirući mu se. Ovo trpljenje ima smisla jedino kad je dobrovoljno i iz ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Inače se pretvara u mazohizam koji je u potpunoj suprotnosti sa kršćanstvom.
8. Nauk Katoličke Crkve zasniva se na osobi Isusa Krista, koji je za kršćane pravi Bog i pravi čovjek. Središte nauka je događaj Isusove muke, smrti i uskrsnuća. Isus je, prema učenju Katoličke Crkve, dragovoljno podnio patnju, koja je okončana smrću na križu, te je uskrsnuo od mrtvih, zato da bi otkupio ljudski rod od njegovih grijeha i tako ga spasio od vječne smrti. On, koji je jedini bio potpuno pravedan, dao je život za nepravednike, jer ih je ljubio. Upravo činjenica njegova uskrsnuća je, kako navješta Crkva, dobra vijest za grješnike (nepravednike). Pri tom se pod nepravednicima ne misli samo na neke ljude, nego na sve ljude, jer pred Bogom nitko nije pravedan. Svi su sagriješili i potrebni su Božjeg oprostjenja. Isus je svojom mukom i smrću «platio» za sve ljudske krivice, a svojim uskrsnućem otvorio «put» prema novom životu. Na čovjeku je jedino da prihvati Božje milosrđe koje mu se besplatno nudi i koje, kao djelotvorni susret s Božjom milošću, mijenja njegov život. Tu se očituje čovjekova slobodna volja, kojom on slobodno (ne)priznaje svoje grijehe i (ne)prihvaća Božji sud za njih, a to je oprostjenje. Iz ovoga je jasno zašto je dimenzija slabosti i grješnosti povezana s religioznošću. Naime, tko nema svijesti o vlastitoj grješnosti, taj nema ni potrebe Božjeg oprostjenja i spasenja. Tko se iskustveno ne doživljava i ne osjeća slabim, nemoćnim da vrši djela ljubavi, taj nema ni potrebe Božje pomoći.

9. Radi se o tome da čovjek, sve više upoznajući Božju ljubav i milosrđe, sve više uviđa i koliko se puta ponaša nedostojno te ljubavi. Sveti Pavao to izriče ovim riječima: «Uistinu: htjeti mi ide, ali ne i činiti dobro. Ta ne činim dobro koje bi htio, nego zlo koje ne bi htio – to činim.» (Rim 7, 18-19). No, paralelno sa sve većom sviješću o nemoći da svojim snagama čini dobro, vjernik sve više iskušava Božju dobrotu prema sebi upravo takvom, slabiću i grješniku, i ta ga ljubav nosi i potiče da čini dobro. Vjernik iskušava da je Bog moćan njegovu slabost okrenuti u jakost, ako mu se čovjek s pouzdanjem utječe.
10. Drugi vatikanski sabor je naglasio bezuvjetnu potrebu promišljanja svakog kršćanina o tome «što je od njegovog tzv. tradicionalnog kršćanstva doista kršćansko, a što je uvjetovano životnom sredinom (...). Kršćanski bi sadržaj trebao biti toliko jak i tako proživljen da sam stvara zajednicu, a ne da živi na račun neke vlastitom tradicijom formirane zajednice.» (Bajsić, 1971, str.15). Jedan od plodova ovog sabora bilo je upravo nastajanje niza novih crkvenih pokreta, udruga i zajednica. U ovom istraživanju sudjelovali su pripadnici tri takve crkvene stvarnosti, a najviše je bilo članova Neokatekumenskog puta. To je «itinerarij katoličke formacije valjane za društvo i današnja vremena.» (Ivan Pavao II, prema Statut Neokatekumenskog puta, str.17), «...upravljen vjernicima koji u svojim župnim zajednicama žele ponovno oživjeti svoju vjeru, kao i onim osobama koje su već odrasle i koje se pripremaju primiti sakrament krštenja.» (Ivan Pavao II, prema Statut Neokatekumenskog puta, str. 122-123). Neokatekumenat, kao put ponovnog otkrivanja kršćanske inicijacije, ostvaruje se u župi u maloj zajednici (neokatekumenska zajednica) koja okuplja muškarce i žene različite dobi, mentaliteta, kulture i socijalnih uvjeta. Oni se redovito okupljaju da slave Boga preko liturgije, pri čemu središnje mjesto ima Euharistija. Na taj način postupno otkrivaju bogatstva primljenih sakramenata, posebno krštenja, i tako polako rastu i sazrijevaju u vjeri i kršćanskom životu (Statut Neokatekumenskog puta). Više od trideset godina prakse puta pokazalo je da on «može odgovoriti na izazove sekularizma, širenje sekti i pomanjkanje poziva (duhovnih zvanja, op.a.). Razmišljanje nad Riječi Božjom (u Svetom pismu, op.a.) i sudjelovanje na Euharistiji (...) obnavljaju životnost župe preko zrelih kršćana koji su sposobni svjedočiti istinu radikalno življenom vjerom» (Ivan Pavao II, prema Statut Neokatekumenskog puta, str. 112).
11. Međutim, svijest o vlastitoj slabosti ne mora se podudarati s iskustvom vlastite slabosti, što je pri mjerenju teško razlikovati. Naime, svijest o vlastitoj slabosti može biti rezultat religioznog znanja, dok je iskustvo vlastite slabosti rezultat religioznog življenja, tj. slabim se osjeća samo onaj tko je pokušao živjeti ljubav i uvidio koliko sam po sebi ne zna i ne može

ljubiti. Većina mladih iz ove skupine ima svijest vlastite slabosti i grješnosti, no o dubini iskustva slabosti i grješnosti teško se može govoriti na temelju ove skale.

9. LITERATURA

- Acquaviva, S. i Pace, E. (1996). *Sociologija religija: problemi i perspektive*. Zagreb: Societas, Zavod za sociologiju.
- Alberich, E. (1999). *Crkvena kateheza: rasprava o fundamentalnoj katehetici*. Zagreb: Katehetski salezijanski centar.
- Bajsić, V. (1971). Jež na autoputu ili tradicija kao problem. U: A. Benc i sur. (prir.), *Mi Crkva i drugo: sabrani radovi «bogoslovske tibine» 1966-1971* (str. 3-17). Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- Corsini, R. J. (Ur.). (1994). *Encyclopedia of Psychology* 3. New York: Wiley
- Ćorić, Š. Š. (2003). *Psihologija religioznosti*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Ćrpić, G. i Jukić, J. (1998). Alternativna religioznost. *Bogoslovska smotra*, 68(4), 589-617.
- Dragun, A. (2004). Odnos religiozne orijentacije, prosocijalnog ponašanja i kognitivne konzistencije kod studenata: metodologija istraživanja. Seminarski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet.
- Emmons, R. A. & Paloutzian, R. F. (2003). The psychology of religion. *Annu. Rev. Psychol*, 54, 377-402
- Hill, P. C. & Hood Jr., R. W. (Ur.). (1999). *Measures of religiosity*. Birmingham, Alabama: Religious Education Press.
- Hood Jr., R. W. & sur. (1996). *The psychology of religion: an empirical approach*. New York, The Guilford Press.
- Ivan Pavao II. (2000). *Testament za treće tisućljeće*. Zagreb: Prometej.
- Katekizam Katoličke Crkve* (1994). Zagreb: Hrvatska biskupska konferencija, Glas Koncila.
- Keilbach, V. (1939). *Uvod u psihologiju religije: historijski razvitak i metode* (I. svezak). Zagreb: Knjižnica života.

King, J. E. & Crowther, M. R. (2004). The measurement of religiosity and spirituality: examples and issues from psychology. *Journal of Organizational Change Management*, 17(1), 83-101
www.emeraldinsight.com/0953-4814.htm

Kušar, S. (1996). Djelomično prihvaćanje vjere – kršćanstvo po izboru. *Bogoslovna smotra* 66(2-3), 319-345.

«*Lumen gentium*» (1986). II. Vatikanski koncil: dokumenti. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Mandarić, B. V. (2000). *Religiozni identitet zagrebačkih srednjoškolaca*. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar / Katolički bogoslovni fakultet.

Mandarić, B. V. (2001). Crkva u očima mladih. *Bogoslovna smotra* 71(4), 579-596.

Marinović-Bobinac, A. (2000). Dimenzija religijskog znanja. *Sociologija sela* 38(1/2; 147/148), 81-94.

Marinović-Bobinac, A. (2000). Dimenzija religioznog iskustva. *Sociologija sela* 38(1/2; 147/148), 95-110.

Marinović-Bobinac, A. (2000). Posljedična dimenzija religioznosti. *Sociologija sela* 38(1/2; 147/148), 111-124.

Marinović-Jerolimov, D. (1995). Višedimenzionalni pristup u istraživanju religioznosti: smjernice za istraživanja u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 4(6;20), 837-851.

Marinović-Jerolimov, D. (2000). Društveni kontekst i teorijsko hipotetski okvir istraživanja «Religijske promjene i vrijednosti u hrvatskom društvu». *Sociologija sela* 38(1/2; 147/148), 21-36.

Mullet, E. i sur. (1998). «Forgivingness»: Factor Structure in a Sample of Young, Middle-Aged, and Elderly Adults. *European Psychologist* 3(4), 289-297.

Neokatekumenski put: Statut (2002). Rim: Neokatekumenski centar.

Rahner, K. & Vorgrimler, H. (1992). *Teološki rječnik*. Đakovo: Forum bogoslova

Rebić, A. (1997). *Mali religijski rječnik*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost

Rebić, A. (Ur). (2002). *Opći religijski leksikon*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Soršak, M. (2000). *Validacija upitnika religioznosti*. Diplomski rad. Zagreb: Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet.

PRILOG 1

UPUTA

PRED VAMA SE NALAZI UPITNIK KOJI SE ODNOSI NA NEKE ASPEKTE RELIGIOZNOSTI.

MOLIMO VAS DA PAŽLJIVO PROČITATE SVAKO PITANJE I ODGOVORITE ZAOKRUŽIVANJEM JEDNOG BROJA.

ISPITIVANJE JE POTPUNO ANONIMNO, PA VAS MOLIMO DA BUDETE ISKRENI.

1. Kada bi Vas netko upitao o vašem odnosu prema religiji, gdje biste Vi sami sebe svrstali?

- 1) uvjereni sam vjernik i prihvaćam sve što moja vjera uči
- 2) religiozan sam, premda ne prihvaćam sve što moja vjera uči
- 3) dosta razmišljam o tome, ali nisam na čistu vjerujem li ili ne (u traganju sam)
- 4) prema religiji sam ravnodušan
- 5) nisam religiozan, iako nemam ništa protiv religije
- 6) nisam religiozan i protivnik sam religije

2. Bog je za Vas:

- 1) osoba
- 2) energija, svijest ili životna sila
- 3) ne znam što da mislim
- 4) ne mislim da postoji neka vrsta duha, Bog ili životna sila

U NASTAVKU UPITNIKA, TVRDNJE SE NALAZE U TABLICAMA. NA VRHU SVAKE TABLICE NALAZI SE SKALA NA KOJOJ ĆETE PROCJENJIVATI TVRDNJE. VAŠ JE ZADATAK ZAOKRUŽITI BROJ KOJI NAJBOLJE OPISUJE KOLIKO SE POJEDINA TVRDNJA ODNOSI NA VAS.

		Uopće ne vjerujem	Većinom ne vjerujem	Većinom vjerujem	Potpuno vjerujem
1	Bog postoji.	0	1	2	3
2	Papa je predstavnik Isusa Krista na zemlji.	0	1	2	3
3	Bibliju su napisali ljudi nadahnuti Duhom Svetim.	0	1	2	3
4	Grijeih je izvor/uzrok svakoga zla.	0	1	2	3
5	Postoji uskrsnuće tijela.	0	1	2	3
6	Isus Krist je Božji Sin.	0	1	2	3
7	Isus Krist je Spasitelj svih ljudi.	0	1	2	3
8	Postoji vječni život nakon smrti.	0	1	2	3
9	Marija je bezgrješno začeta.	0	1	2	3
10	Bog je čovjeku dao slobodnu volju da bira između dobra i zla.	0	1	2	3
11	Isus Krist je sišao na zemlju, umro i uskrsnuo, da bi čovjeka izbavio iz ropstva grijeha.	0	1	2	3
12	U Crkvi prebiva Duh Sveti.	0	1	2	3
13	Đavao je biće koje zaista postoji i navodi čovjeka na zlo.	0	1	2	3
14	Kruh i vino nakon pretvorbe u svetoj misi postaju tijelo i krv Isusa Krista.	0	1	2	3
15	Isus Krist nikad nije sagriješio.	0	1	2	3

KOD SLJEDEĆEG NIZA TVRDNJI TREBATE PROCIJENITI U KOJOJ MJERI SVAKA TVRDNJA VRIJEDI ZA VAS.

AKO NE MOŽETE ODGOVORITI NA NEKE TVRDNJE, MOLIMO VAS DA UZ NJIH NAPIŠETE ZNAK X

		Uopće ne vrijedi za mene	Većinom ne vrijedi za mene	Većinom vrijedi za mene	Potpuno vrijedi za mene
1	Nakon ispovijedi sam iskusio duboku radost i mir.	0	1	2	3
2	U osobama koje susrećem nastojim vidjeti Isusa Krista.	0	1	2	3
3	Nakon pričesti sam iskusio duboku radost i mir.	0	1	2	3
4	Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti.	0	1	2	3
5	U ispovijedi sam iskusio da mi Isus sve oprašta kad se iskreno kajem.	0	1	2	3
6	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da me učini poniznim.	0	1	2	3
7	Svakodnevno osjećam svoju sklonost ka zlu.	0	1	2	3
8	Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.	0	1	2	3
9	Dopuštam da me drugi iskorištavaju.	0	1	2	3
10	Pravedan sam prema svima.	0	1	2	3
11	Doživio sam da mi Isus kroz Bibliju daje odgovor na trenutnu životnu situaciju.	0	1	2	3
12	Iskusio sam da Isus uslišava moje molitve.	0	1	2	3
13	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da milost da	0	1	2	3

	vršim Njegovu, a ne svoju volju.				
14	Želim u svemu biti sličan Isusu Kristu.	0	1	2	3
15	Često svjedočim drugima o onome što je Isus učinio u mom životu.	0	1	2	3
16	Ne prepoznajem Božje djelovanje u svom životu.	0	1	2	3
17	Zbog svojih slabosti nisam bolji od najgoreg grešnika.	0	1	2	3
18	Iskusio sam da me Isus neizmjerljivo voli, kao nitko drugi.	0	1	2	3
19	Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, oprostio bih mu samo ako bi mi pokazao da mu je žao.	0	1	2	3
20	U molitvi sam iskusio duboku radost i mir.	0	1	2	3
21	Ima ljudi s kojima ne razgovaram.	0	1	2	3
22	Sve više uviđam da sam vrlo sebična osoba.	0	1	2	3
23	Doživljavam Boga kao Oca koji me razumije, podržava i u svemu se brine za mene.	0	1	2	3
24	Ako nekoga povrijedim, nastojim što prije tražiti oprost.	0	1	2	3
25	Ako znam da netko ima nešto protiv mene, a nisam kriv, nastojim se pomirit s njim/njom.	0	1	2	3
26	Kad sam ga molio, Isus je okrenuo na dobro neku situaciju koja se činila bezizlazna.	0	1	2	3
27	Da mi rodbina ukrade dio nasljedstva, vjerojatno bih je tužio.	0	1	2	3
28	Pretjerano se brinem za novac (materijalnu sigurnost).	0	1	2	3
29	Sposoban sam učiniti skoro svaki grijeh.	0	1	2	3
30	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da ljubavi za one koji mi nisu dragi i/ili koji mi nanose zlo.	0	1	2	3
31	Osjećam se Božjim ljubljenim djetetom.	0	1	2	3

KOD SLJEDEĆIH TVRDNJI PROCIJENITE KOLIKO SE S NJIMA SLAŽETE.

		Uopće se ne slažem	Većinom se ne slažem	Većinom se slažem	Potpuno se slažem
1	Ne postoji objektivni kriterij dobra i zla - svatko za sebe treba odrediti što je za njega dobro, a što loše.	0	1	2	3
2	Primjena umjetne oplodnje je moralno opravdana.	0	1	2	3
3	Treba oprostiti, ali ne i zaboraviti.	0	1	2	3
4	Ne razumijem zašto Bog ne ukloni patnju i zlo iz svijeta.	0	1	2	3
5	Protivim se radu nedjeljom.	0	1	2	3
6	Eutanaziju smatram opravdanom u nekim situacijama.	0	1	2	3
7	Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez.	0	1	2	3
8	Pornografija se protivi dostojanstvu čovjeka.	0	1	2	3
9	Protivim se masturbaciji.	0	1	2	3
10	Ako katolik nema poslušnosti prema Crkvi i njenim poglavarima, ujedno nema poslušnosti ni prema Isusu Kristu.	0	1	2	3
11	Nemam ništa protiv zajedničkog života bez sklopljenog braka.	0	1	2	3
12	Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca.	0	1	2	3
13	Postoji granica do koje nekome trebamo oprostiti.	0	1	2	3
14	Bog nam je dao razum kako bismo upravljali svojim životom - On ne želi utjecati na naše odluke.	0	1	2	3
15	Ako živi pošteno i čini dobra djela, čovjek može zaslužiti vječni život.	0	1	2	3
16	Vršenje eksperimenata na ljudskim embrijima nikad nije	0	1	2	3

	opravdano.				
17	Može se biti dobar katolik i bez slijeđenja crkvenih uputa u vezi spolnog morala.	0	1	2	3
18	Homoseksualne veze nisu prirodne.	0	1	2	3
19	Predbračnu čistoću smatram velikom vrijednošću.	0	1	2	3
20	Crkvene odredbe o kontracepciji treba prihvaćati.	0	1	2	3
21	Abortus smatram opravdanim u nekim situacijama.	0	1	2	3
22	Poruke iz Biblije se teško mogu primijeniti na današnje vrijeme jer je ono sasvim drukčije od vremena u kojem je ona pisana.	0	1	2	3
23	Neke osobe jednostavno nisu zaslužile da im se oprost.	0	1	2	3
24	Moguće je uvrijediti Boga, a da se pritom ne uvrijedi bližnjega i samoga sebe.	0	1	2	3
25	Rastava crkveno sklopljenog braka je opravdana u nekim situacijama.	0	1	2	3
26	Sve religije su jednako istinite.	0	1	2	3

**KOD SLJEDEĆIH TVRDNJI PROCIJENITE KOLIKO ČESTO PRAKTICIRATE
NAVEDENA PONAŠANJA.**

		Nikad ili gotovo nikad	Bar jednom godišnje	Bar jednom mjesечно	Bar jednom tjedno	Svakodnevno
1	Molim prije spavanja.	0	1	2	3	4
2	Čitam Bibliju.	0	1	2	3	4
3	Idem na svetu misu.	0	1	2	3	4
4	Molim ujutro, kad se probudim.	0	1	2	3	4
5	Ispovijedam se.	0	1	2	3	4
6	Molim spontano u toku dana.	0	1	2	3	4
7	Pomolim se prije jela.	0	1	2	3	4
8	Čitam knjige o katoličkoj vjeri.	0	1	2	3	4
9	Pričešćujem se.	0	1	2	3	4

MOLIMO VAS DA PROVJERITE JESTE LI ODGOVORILI NA SVA PITANJA.

ZA KRAJ, MOLIMO VAS DA ODGOVORITE NA JOŠ NEKOLIKO PITANJA.

OSOBNİ PODACI

1. Spol

Muško	1
Žensko	2

2. Dob _____

3. Gdje ste proveli većinu svog života?

Na selu	1
U mjestu	2
U gradu	3

4. Koje ste studijsko usmjerenje?

teološko	1
društveno-humanističko	2
tehničko	3
prirodoslovno	4
biomedicinsko	5

5. Koja ste godina studija?

Prva godina	1
Druga godina	2
Treća godina	3
Četvrta godina	4
Peta godina	5
Šesta godina	6
Apsolvent	7

6. Jeste li primili sakramente kršćanske inicijacije, tj. krštenje, pričest i krizmu?

- 1) ništa od toga
- 2) samo krštenje
- 3) krštenje i pričest
- 4) sva tri

7. Jeste li član nekog crkvenog pokreta, udruge ili zajednice?

Da	1
Ne	2

OD SRCA VAM HVALA!

PRILOG 2

SKALE RELIGIOZNOSTI

1. SKALA VJEROVANJA

1. Bog postoji.
2. Isus Krist je Božji Sin.
3. Isus Krist je Spasitelj svih ljudi.
4. Isus Krist nikad nije sagriješio.
5. Marija je bezgrješno začeta.
6. Kruh i vino nakon pretvorbe u svetoj misi postaju tijelo i krv Isusa Krista.
7. Bibliju su napisali ljudi nadahnuti Duhom Svetim.
8. Postoji vječni život nakon smrti.
9. Postoji uskrsnuće tijela.
10. Đavao je biće koje zaista postoji i navodi čovjeka na zlo.
11. U Crkvi prebiva Duh Sveti.
12. Papa je predstavnik Isusa Krista na zemlji.
13. Grijeh je izvor/uzrok svakoga zla.
14. Bog je čovjeku dao slobodnu volju da bira između dobra i zla.
15. Isus Krist je sišao na zemlju, umro i uskrsnuo, da bi čovjeka izbavio iz ropstva grijeha.

2. SKALA MOLITVENE PRAKSE

1. Pomolim se prije jela.
2. Molim ujutro, kad se probudim.
3. Molim prije spavanja.
4. Molim spontano u toku dana.

3. SKALA LITURGIJSKE PRAKSE

1. Ispovijedam se.
2. Pričešćujem se.
3. Idem na svetu misu.

4. SKALA RELIGIOZNOG ISKUSTVA

1. Osjećam se Božjim ljubljenim djetetom.
2. Doživljavam Boga kao Oca koji me razumije, podržava i u svemu se brine za mene.
3. Ne prepoznajem Božje djelovanje u svom životu.
4. Iskusio sam da me Isus neizmjerljivo voli, kao nitko drugi.
5. U ispovijedi sam iskusio da mi Isus sve oprašta kad se iskreno kajem.
6. Iskusio sam da Isus uslišava moje molitve.
7. Doživio sam da mi Isus kroz Bibliju daje odgovor na trenutnu životnu situaciju.
8. Kad sam ga molio, Isus je okrenuo na dobro neku situaciju koja se činila bezizlazna.

9. Nakon pričesti sam iskusio duboku radost i mir.
10. Nakon ispovijedi sam iskusio duboku radost i mir.
11. U molitvi sam iskusio duboku radost i mir.

5. SKALA RELIGIJSKE SPOZNAJE

1. Čitam Bibliju.
2. Čitam knjige o katoličkoj vjeri.

6. VRIJEDNOSNA SKALA

1. Ako katolik nema poslušnosti prema Crkvi i njenim poglavarima, ujedno nema poslušnosti ni prema Isusu Kristu.
2. Može se biti dobar katolik, a da se ne slijede crkvene upute u vezi spolnog morala.
3. Poruke iz Biblije se teško mogu primijeniti na današnje vrijeme jer je ono sasvim drukčije od vremena u kojem je ona pisana.
4. Sve religije su jednako istinite.
5. Ne postoji objektivni kriterij dobra i zla – svatko za sebe treba odrediti što je za njega dobro, a što loše.
6. Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca.
7. Bog nam je dao razum kako bismo upravljali svojim životom – On ne želi utjecati na naše odluke.
8. Moguće je uvrijediti Boga, a da se pritom ne uvrijedi bližnjega i samoga sebe.
9. Ako živi pošteno i čini dobra djela, čovjek može zaslužiti vječni život.
10. Ne razumijem zašto Bog ne ukloni patnju i zlo iz svijeta.

7. MORALNO-ETIČKA SKALA

1. Abortus smatram opravdanim u nekim situacijama.
2. Eutanaziju smatram opravdanom u nekim situacijama.
3. Crkvene odredbe o kontracepciji treba prihvaćati.
4. Predbračnu čistoću smatram velikom vrijednošću.
5. Nemam ništa protiv zajedničkog života bez sklopljenog braka.
6. Rastava crkveno sklopljenog braka je opravdana u nekim situacijama.
7. Homoseksualne veze nisu prirodne.
8. Primjena umjetne oplodnje je moralno opravdana.
9. Vršenje eksperimenata na ljudskim embrijima nikad nije opravdano.
10. Protivim se masturbaciji.
11. Pornografija se protivi dostojanstvu čovjeka.
12. Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez.
13. Protivim se radu nedjeljom.

8. SKALA OPRAŠTANJA

1. Treba oprostiti, ali ne i zaboraviti.
2. Neke osobe jednostavno nisu zaslužile da im se oprost.
3. Postoji granica do koje nekome trebamo oprostiti.
4. Ako nekoga povrijedim, nastojim što prije tražiti oprost.
5. Ako znam da netko ima nešto protiv mene, a nisam kriv, nastojim se pomirit s njim/njom.
6. Ima ljudi s kojima ne razgovaram.
7. Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, oprostio bih mu samo ako bi mi pokazao da mu je žao.
8. Da mi rodbina ukrade dio nasljedstva, najvjerojatnije bih je tužio.
9. Dopuštam da me drugi iskorištavaju.

9. SKALA SLABOSTI I GRJEŠNOSTI

1. Sve više uviđam da sam vrlo sebična osoba.
2. Sposoban sam učiniti skoro svaki grijeh.
3. Zbog svojih slabosti nisam bolji od najgoreg grješnika.
4. Svakodnevno osjećam svoju sklonost ka zlu.
5. Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti.
6. Pravedan sam prema svima.
7. Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.
8. Pretjerano se brinem za novac (materijalnu sigurnost).

10. SKALA OTVORENOSTI DUHU ISUSA KRISTA

1. Želim u svemu biti sličan Isusu Kristu.
2. U osobama koje susrećem nastojim vidjeti Isusa Krista.
3. Često svjedočim drugima o onome što je Isus učinio u mom životu.
4. Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da me učini poniznim.
5. Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da ljubavi za one koji mi nisu dragi i/ili koji mi nanose zlo.
6. Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da milost da vršim Njegovu, a ne svoju volju.

PRILOG 3

Tablica: Aritmetičke sredine i standardne devijacije čestica unutar pojedinih skala religioznosti na skupini studenata koji su članovi crkvene zajednice (SUZ) i na skupini studenata koji nisu u crkvenoj zajednici (SIZ)

SKALA VJEROVANJA		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Bog postoji.	94	2.51	0.813
2	Isus Krist je Božji Sin.	94	2.45	0.850
3	Isus Krist je Spasitelj svih ljudi.	94	2.15	0.994
4	Isus Krist nikad nije sagriješio.	94	2.01	1.032
5	Marija je bezgrešno začeta.	94	1.87	1.119
6	Kruh i vino nakon pretvorbe u svetoj misi postaju tijelo i krv Isusa Krista.	94	1.73	1.128
7	Bibliju su napisali ljudi nadahnuti Duhom Svetim.	93	2.08	0.912
8	Postoji vječni život nakon smrti.	94	2.20	0.946
9	Postoji uskrsnuće tijela.	93	1.76	1.036
10	Đavao je biće koje zaista postoji i navodi čovjeka na zlo.	94	1.65	1.075
11	U Crkvi prebiva Duh Sveti.	94	1.79	1.125
12	Papa je predstavnik Isusa Krista na zemlji.	94	1.71	1.064
13	Griješ je izvor/uzrok svakoga zla.	93	1.83	1.017
14	Bog je čovjeku dao slobodnu volju da bira između dobra i zla.	94	2.55	0.757
15	Isus Krist je sišao na zemlju, umro i uskrsnuo, da bi čovjeka izbavio iz ropstva grijeha.	94	2.13	1.018

SKALA MOLITVENE PRAKSE		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Pomolim se prije jela.	94	1.14	1.507
2	Molim ujutro, kad se probudim.	94	0.79	1.190
3	Molim prije spavanja.	94	2.18	1.572
4	Molim spontano u toku dana.	94	1.24	1.333

SKALA LITURGIJSKE PRAKSE		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Ispovijedam se.	93	0.62	0.606
2	Pricescujem se.	94	0.87	0.964
3	Idem na svetu misu.	94	1.65	1.104

SKALA RELIGIOZNOG ISKUSTVA		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Osjećam se Božjim ljubljenim djetetom.	93	1.59	0.992
2	Doživljavam Boga kao Oca koji me razumije, podržava i u svemu se brine za mene.	91	1.57	1.056
3*	Ne prepoznajem Božje djelovanje u svom životu.	91	2.03	0.971
4	Iskusio sam da me Isus neizmjereno voli, kao nitko drugi.	91	1.41	1.043
5	U ispovijedi sam iskusio da mi Isus sve oprašta kad se iskreno kajem.	85	1.68	1.003
6	Iskusio sam da Isus uslišava moje molitve.	94	1.73	0.986
7	Doživio sam da mi Isus kroz Bibliju daje odgovor na trenutnu životnu situaciju.	91	1.07	0.987
8	Kad sam ga molio, Isus je okrenuo na dobro neku situaciju koja se činila bezizlazna.	89	1.67	1.042
9	Nakon pričesti sam iskusio duboku radost i mir:	88	1.57	0.956
10	Nakon ispovijedi sam iskusio duboku radost i mir:	88	1.68	0.977
11	U molitvi sam iskusio duboku radost i mir:	91	1.65	1.004

SKALA RELIGIOZNE SPOZNAJE		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Čitam Bibliju.	94	0.63	0.803
2	Čitam knjige o katoličkoj vjeri.	94	0.51	0.744

VRIJEDNOSNA SKALA		SKUPE		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Ako katolik nema poslušnosti prema Crkvi i njenim poglavarima, ujedno nema poslušnosti ni prema Isusu Kristu.	93	0.67	0.851
2*	Može se biti dobar katolik i bez slijeđenja crkvenih uputa u vezi spolnog morala.	94	0.78	0.819
3*	Poruke iz Biblije se teško mogu primijeniti na današnje vrijeme jer je ono sasvim drukčije od vremena u kojem je ona pisana.	93	1.73	0.957
4*	Sve religije su jednako istinite.	91	1.12	0.953
5*	Ne postoji objektivni kriterij dobra i zla – svatko za sebe treba odrediti što je za njega dobro, a što loše.	94	1.64	0.878
6	Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca	89	2.25	0.773
7*	Bog nam je dao razum kako bismo upravljali svojim životom – On ne želi utjecati na naše odluke.	90	1.02	0.734
8*	Moguće je uvrijediti Boga, a da se pritom ne uvrijedi bližnjega i samoga sebe.	88	1.64	1.008
9*	Ako živi pošteno i čini dobra djela, čovjek može zaslužiti vječni život.	91	0.93	0.952
10*	Ne razumijem zašto Bog ne ukloni patnju i zlo iz svijeta.	91	1.68	1.042

MORALNO-ETIČKA SKALA		SKUPE		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1*	Abortus smatram opravdanim u nekim situacijama.	93	1.25	1.120
2*	Eutanaziju smatram opravdanom u nekim situacijama.	93	1.11	1.068
3	Crkvene odredbe o kontracepciji treba prihvaćati.	94	0.71	0.899
4	Predbračnu čistoću smatram velikom vrijednošću.	94	1.34	1.073
5*	Nemam ništa protiv zajedničkog života bez sklopljenog braka.	94	0.76	0.900
6*	Rastava crkveno sklopljenog braka je opravdana u nekim situacijama.	94	0.65	0.864
7	Homoseksualne veze nisu prirodne.	94	1.99	1.112
8*	Primjena umjetne oplodnje je moralno opravdana.	91	0.78	0.800
9	Vršenje eksperimenata na ljudskim embrijima nikad nije opravdano.	94	1.95	0.988
10	Protivim se masturbaciji.	94	0.74	0.938
11	Pornografija se protivi dostojanstvu čovjeka.	94	1.83	1.023
12*	Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez.	93	1.41	0.958
13	Protivim se radu nedjeljom.	93	1.32	1.172

SKALA OPRAŠTANJA		SKUPE		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1*	Treba oprostiti, ali ne i zaboraviti.	94	1.24	0.888
2*	Neke osobe jednostavno nisu zaslužile da im se oprost.	93	1.74	0.859
3*	Postoji granica do koje nekome trebamo oprostiti.	93	1.32	0.923
4	Ako nekoga povrijedim, nastojim sto prije tražiti oprost.	92	2.10	0.727
5	Ako znam da netko ima nešto protiv mene, a nisam kriv, nastojim se pomirit s njim/njom	93	1.68	0.823
6*	Ima ljudi s kojima ne razgovaram.	94	1.57	1.150
7*	Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, oprostio bih mu samo ako bi mi pokazao da mu je žao.	92	1.26	0.783
8*	Da mi rodbina ukrade dio nasljedstva, najvjerojatnije bih je tužio.	92	1.76	0.976
9	Dopuštam da me drugi iskorištavaju.	94	1.31	0.817

SKALA SLABOSTI I GRJEŠNOSTI		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Sve više uviđam da sam vrlo sebična osoba.	92	1.12	0.754
2	Sposoban sam učiniti skoro svaki grijeh.	91	0.92	0.885
3	Zbog svojih slabosti nisam bolji od najgoreg grješnika.	87	1.11	0.945
4	Svakodnevno osjećam svoju sklonost ka zlu.	93	1.10	0.933
5*	Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti.	92	0.95	0.717
6*	Pravedan sam prema svima.	90	1.08	0.502
7*	Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.	88	1.36	0.873
8	Pretjerano se brinem za novac (materijalnu sigurnost).	93	1.31	0.766

SKALA OTVORENOSTI DUHU ISUSA KRISTA		SKUP		
		SIZ		
RB	ČESTICA	N	M	SD
1	Želim u svemu biti sličan Isusu Kristu.	91	1.33	0.967
2	U osobama koje susrećem nastojim vidjeti Isusa Krista.	92	0.78	0.782
3	Često svjedočim drugima o onome što je Isus učinio u mom životu.	93	0.68	0.810
4	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da me učini poniznim.	89	1.26	0.948
5	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da ljubavi za one koji mi nisu dragi i/ili koji mi nanose zlo.	92	1.13	0.916
6	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da milost da vršim Njegovu, a ne svoju volju.	88	1.22	1.022

PRILOG 4

Tablica: Koeficijenti diskriminativne valjanosti čestica i Cronbach α koeficijenti za pojedinu skalu religioznosti ako je čestica izbrisana. Vrijednosti su izračunate za skupinu studenata koji su članovi crkvene zajednice (SUZ) i za skupinu studenata koji nisu u crkvenoj zajednici (SIZ)

SKALA VJEROVANJA		SKUPINA	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Bog postoji.	0.813	0.959
2	Isus Krist je Božji Sin.	0.824	0.958
3	Isus Krist je Spasitelj svih ljudi.	0.875	0.957
4	Isus Krist nikad nije sagriješio.	0.717	0.960
5	Marija je bezgrešno začeta.	0.760	0.959
6	Kruh i vino nakon pretvorbe u svetoj misi postaju tijelo i krv Isusa Krista.	0.857	0.957
7	Bibliju su napisali ljudi nadahnuti Duhom Svetim.	0.832	0.958
8	Postoji vječni život nakon smrti.	0.823	0.958
9	Postoji uskrsnuće tijela.	0.727	0.960
10	Đavao je biće koje zaista postoji i navodi čovjeka na zlo.	0.747	0.960
11	U Crkvi prebiva Duh Sveti.	0.841	0.958
12	Papa je predstavnik Isusa Krista na zemlji.	0.711	0.960
13	Griješ je izvor/uzrok svakoga zla.	0.654	0.961
14	Bog je čovjeku dao slobodnu volju da bira između dobra i zla.	0.609	0.962
15	Isus Krist je sišao na zemlju, umro i uskrsnuo, da bi čovjeka izbavio iz ropstva grijeha.	0.895	0.957

SKALA MOLITVENE PRAKSE		SKUPINA	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Pomolim se prije jela.	0.527	0.734
2	Molim ujutro, kad se probudim.	0.569	0.715
3	Molim prije spavanja.	0.632	0.674
4	Molim spontano u toku dana.	0.558	0.715

SKALA LITURGIJSKE PRAKSE		SKUPINA	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Ispovijedam se.	0.794	0.821
2	Pricešćujem se.	0.766	0.760
3	Idem na svetu misu.	0.761	0.800

SKALA RELIGIOZNOG ISKUSTVA		SKUPINA	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α

1	Osjećam se Božjim ljubljenim djetetom.	0.860	0.942
2	Doživljam Boga kao Oca koji me razumije, podržava i u svemu se brine za mene.	0.808	0.944
3	Ne prepoznajem Božje djelovanje u svom životu.	0.496	0.955
4	Iskusio sam da me Isus neizmjerljivo voli, kao nitko drugi.	0.816	0.944
5	U ispovijedi sam iskusio da mi Isus sve oprašta kad se iskreno kajem.	0.828	0.943
6	Iskusio sam da Isus uslišava moje molitve.	0.855	0.942
7	Doživio sam da mi Isus kroz Bibliju daje odgovor na trenutnu životnu situaciju.	0.721	0.947
8	Kad sam ga molio, Isus je okrenuo na dobro neku situaciju koja se činila bezizlazna.	0.836	0.943
9	Nakon pričesti sam iskusio duboku radost i mir:	0.738	0.946
10	Nakon ispovijedi sam iskusio duboku radost i mir:	0.737	0.946
11	U molitvi sam iskusio duboku radost i mir:	0.823	0.943

SKALA RELIGIOZNE SPOZNAJE		SKUP	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Čitam Bibliju.	0.538	.(a)
2	Čitam knjige o katoličkoj vjeri.	0.538	.(a)

VRIJEDNOSNA SKALA		SKUP	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Ako katolik nema poslušnosti prema Crkvi i njenim poglavarima, ujedno nema poslušnosti ni prema Isusu Kristu.	0.031	0.238
2	Može se biti dobar katolik i bez slijedjenja crkvenih uputa u vezi spolnog morala	0.507	-0.020
3	Poruke iz Biblije se teško mogu primijeniti na današnje vrijeme jer je ono sasvim drukčije od vremena u kojem je ona pisana.	0.187	0.150
4	Sve religije su jednako istinite.	0.148	0.174
5	Ne postoji objektivni kriterij dobra i zla – svatko za sebe treba odrediti što je za njega dobro, a što loše.	0.123	0.190
6	Bog jednako voli najvećeg zločinca i najvećeg sveca.	0.002	0.249
7	Bog nam je dao razum kako bismo upravljali svojim životom – On ne želi utjecati na naše odluke.	-0.079	0.282
8	Moguće je uvrijediti Boga, a da se pritom ne uvrijedi bližnjega i samoga sebe.	0.157	0.165
9	Ako živi pošteno i čini dobra djela, čovjek može zaslužiti vječni život.	-0.288	0.388
10	Ne razumijem zašto Bog ne ukloni patnju i zlo iz svijeta.	0.086	0.209

MORALNO-ETIČKA SKALA		SKUP	
		SIZ	
RB	ČESTICA	r	α
1	Abortus smatram opravdanim u nekim situacijama.	0.499	0.852
2	Eutanaziju smatram opravdanom u nekim situacijama.	0.658	0.841
3	Crkvene odredbe o kontracepciji treba prihvaćati.	0.644	0.844
4	Predbračnu čistoću smatram velikom vrijednošću.	0.663	0.841
5	Nemam ništa protiv zajedničkog života bez sklopljenog braka.	0.663	0.842
6	Rastava crkveno sklopljenog braka je opravdana u nekim situacijama.	0.493	0.852
7	Homoseksualne veze nisu prirodne.	0.502	0.852
8	Primjena umjetne oplodnje je moralno opravdana.	0.377	0.858

9	Vršenje eksperimenata na ljudskim embrijima nikad nije opravdano.	0.319	0.862	
10	Protivim se masturbaciji.	0.685	0.841	
11	Pornografija se protivi dostojanstvu čovjeka.	0.555	0.848	
12	Postoje prilike kad je opravdano državi ne plaćati porez.	0.323	0.862	
13	Protivim se radu nedjeljom.	0.480	0.854	
SKALA OPRAŠTANJA		SKUPIN		
		SIZ		
RB	ČESTICA	r	α	
1	Treba oprostiti, ali ne i zaboraviti.	0.455	0.654	0
2	Neke osobe jednostavno nisu zaslužile da im se oprost.	0.482	0.649	0
3	Postoji granica do koje nekome trebamo oprostiti.	0.421	0.660	0
4	Ako nekoga povrijedim, nastojim sto prije tražiti oprostjenje.	0.236	0.693	0
5	Ako znam da netko ima nešto protiv mene, a nisam kriv, nastojim se pomirit s njim/njom	0.377	0.670	0
6	Ima ljudi s kojima ne razgovaram.	0.370	0.675	0
7	Da mi prijatelj nanese tešku uvredu, oprostio bih mu samo ako bi mi pokazao da mu je žao.	0.383	0.669	0
8	Da mi rodbina ukrade dio nasljedstva, najvjerojatnije bih je tužio.	0.457	0.652	0
9	Dopuštam da me drugi iskorištavaju.	0.156	0.708	0

SKALA SLABOSTI I GRJEŠNOSTI		SKUPIN		
		SIZ		
RB	ČESTICA	r	α	
1	Sve više uviđam da sam vrlo sebična osoba.	0.153	0.205	0
2	Sposoban sam učiniti skoro svaki grijeh.	0.293	0.086	0
3	Zbog svojih slabosti nisam bolji od najgoreg grješnika.	0.084	0.244	0
4	Svakodnevno osjećam svoju sklonost ka zlu.	0.304	0.073	0
5	Svojim snagama mogu drugima iskreno oprostiti.	0.211	0.169	0
6	Pravedan sam prema svima.	0.218	0.194	0
7	Mogao bih drugome nanijeti zlo, ali samo nesvjesno.	-0.170	0.396	0
8	Pretjerano se brinem za novac (materijalnu sigurnost).	-0.177	0.380	0

SKALA OTVORENOSTI DUHU ISUSA KRISTA		SKUPIN		
		SIZ		
RB	ČESTICA	r	α	
1	Želim u svemu biti sličan Isusu Kristu.	0.721	0.877	(
2	U osobama koje susrećem nastojim vidjeti Isusa Krista.	0.739	0.876	(
3	Često svjedočim drugima o onome što je Isus učinio u mom životu.	0.631	0.890	(
4	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da me učini poniznim.	0.768	0.869	(
5	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da ljubavi za one koji mi nisu dragi i/ili koji mi nanose zlo.	0.657	0.887	(
6	Kad se obraćam Bogu u molitvi, molim Ga da mi da milost da vršim Njegovu, a ne svoju volju.	0.815	0.861	(